

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ČESKÝCH DĚJIN

Bakalářská práce

Michala Daněčková

Ubytování vysokoškolských studentů v Praze v letech 1918 - 1939

Accommodation of College Students in Prague
between Years 1918 and 1939

Praha 2009

vedoucí práce: *doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.*

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomohli se vznikem této práce. Na prvním místě docentce Janě Čechurové za vedení práce a mnoho inspirativních otázek a nápadů. Dále děkuji doktorce Blance Zilynské za zapůjčení studijních materiálů. Velký dík patří i Lence Procházkové a Kateřině Dufkové za pomoc s korekturou. Na neposledním místě patří dík také mé rodině za pomoc, podporu a zejména toleranci po dobu vzniku této práce.

Nebýt výše zmiňovaných osob, nebyla by tato práce na současné úrovni a je možné, že by nebyla vůbec.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze 8. srpna 2009

Michala Daněčková

Anotace

Bakalářská práce Ubytování vysokoškolských studentů v Praze v letech 1918 – 1939 popisuje důležitou součást studentského života, tedy ubytování a související problematiku, v meziválečném období. V této době procházelo vzdělávání dynamickým vývojem a z Prahy se stávalo hlavní město nového státu. Tyto skutečnosti měly vliv na nabídku ubytování, také se změnil jeho způsob a jsme svědky přechodu od privátního k současnému převážně kolektivnímu stylu života studentů. Vedle popisu možností ubytování a obecně možností akademického vzdělání v meziválečném období jsem se zaměřila na odraz vysokoškolského studia v pamětech a vzpomínkách, ve kterých najdeme vedle popisů bydlení i motivaci, kritiku a osobní názory, které se do dobové literatury nedostaly. Pro barvitost textu je práce doplňována citáty z těchto děl.

Annotation

The Bachelor's thesis "Housing Accomodation for College Students in Prague from 1918 - 1939" describes an important aspect of student life, that is housing and related issues in the inter-war years. Education in this period underwent dynamic development as Prague became the main city of the newly founded country. These events influenced the availability and types of housing offered, as we witness the transformation from private boarders to our current primarily dormitory-based student life. Besides describing the possibilities of accomodation and general academic conditions, I have aimed to reflect college study in the interwar period through personal memories and accounts dealing not only with descriptions of housing, but also in the motivating factors, critiques and personal opinions which are not found in the literature of that time. To add color to the text, I have provided citations from these works.

Klíčová slova

Student, vysoké školy, kolej, privát, 1918 – 1939

Key words

Student, universities, dormitory, private boarder, 1918 - 1939

Obsah

Úvod	7
Předmět bádání	8
Prameny a literatura	9
1 Vysoké školy na území Československa	13
2 Studenti pražských vysokých škol	16
3 Vývoj a proměny kolejního ubytování v letech 1918 až 1939	21
3.1 Pojem kolej	21
3.2 Koleje za Rakouska - Uherska a první světové války	21
3.3 Nedostatek ubytování na počátku první republiky a zřizování nových kolejí	24
3.4 Nová Masarykova kolej a rok 1927	33
3.5 Studentské koleje ve 30. letech	35
3.6 Demonstrace 28. října 1939, smrt Jana Opletala a uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939	37
4 Obecné jevy na kolejích za první republiky	42
4.1 Zápis studentů na koleje a jeho podmínky	43
4.2 Vybavení koleje	45
4.3 Služby na kolejích	46
4.4 Kolejní správa	47
4.5 Vztahy studentů a studentek	49
4.6 Činnosti na kolejích	50
5 Ubytování na privátech	52
6 Kolej nebo privát?	61
7 Finanční zabezpečení studentů a možnosti zaměstnání při studiu	65
8 Menzy a studentské stravování	72
9 Strakova akademie a Akademický dům	77
Závěr	82
Seznam použité literatury	85
Seznam zkratk	89
Seznam příloh	90

Úvod

Období první republiky je vnímáno v očích současné veřejnosti jako doba blahobytu, míru, svobody a dobrých mravů, na kterou často vzpomínáme s nostalgií a téměř se slzou v oku. Při kritice dnešních společenských poměrů se na ni odvoláváme a často bychom chtěli, aby se první republika vrátila a byla normou správně fungujících poměrů. Ale díváme se na toto období objektivně? Opravdu taková byla nebo je to jen naše iluze? Tento pocit, který jsme si mohli nejčastěji vytvořit vlivem filmů pro pamětníky, je spíše falešný. Z meziválečného období nám v paměti utkvěly jen pozitivní hodnoty a ty negativní buď úmyslně ukrýváme do pozadí nebo si jich nejsme vědomi.

První a druhá republika jsou poměrně krátkým, ale nepřehlédnutelným časovým úsekem našich dějin - trvají dvacet let, tedy délku jedné generace. Poměrně krátké období dějin, ve kterém se odehrálo mnoho zásadních událostí pro následující desetiletí a můžeme říct i pro současnost. Vzpomeňme si na několik událostí, které ovlivnily život tehdejší společnosti – konec první světové války, vznik Československé republiky, první poválečná krize, hospodářský vzestup druhé poloviny 20. let, velká hospodářská krize na začátku let třicátých, politická radikalizace společnosti zakončená odrazy nástupu nacismu. Všechny tyto politické a hospodářské události se odrážejí v životě společnosti. Hospodářské potíže ovlivňují celou společnost, její chudší vrstvy jsou však zasaženy výrazněji a musí bojovat o zachování těch nejnutnějších životních potřeb. Většina studentů na vysokých školách v této době pocházela ze společensky nižších vrstev. Zřejmě se synové a dcery bohatých podnikatelů domnívali, že nebudou vystaveni konkurenčnímu boji o uplatnění a že budou pokračovat ve vedení rodinných podniků bez potřeby vyššího vzdělání. Chudí studenti si své studium museli těžce vybojovat a náročně shánět finance na zajištění zázemí v Praze, kde byly životní náklady mnohem vyšší než v regionech, z nichž pocházeli. Téma studentstva - popis života určité společenské skupiny - v sobě jak v zrcadle odráží velké dějiny první poloviny 20. století.

Problematika vysokých škol a studentského života je zajímavé téma studia, které v sobě ukrývá mnoho dalších a souvisejících témat. Jeho šířka je značná a při bližším zkoumání se neustále objevují další inspirace a otázky, které by vydaly na samostatné práce. Tato problematika je navíc zajímavá i pro „nehistoriky“, kteří jsou schopni porovnávat minulost se současností prostřednictvím svých vlastních zkušeností, což je u politických dějin hůře proveditelné. O to víc jsem byla překvapená při prvním setkání s literaturou a prameny, jak je

tato oblast málo zpracovaná. V současnosti neexistuje souborná práce, která by se zabývala dějinami vysokoškolského studia u nás, a dílčí studie zdaleka nepokrývají všechny oblasti studentského života.¹ Nedostatek pramenů a literatury může studium komplikovat a prodlužovat, na druhou stranu je objevování téměř neprozkoumaných prostorů výzva. Každý jedinec, který se vydá na dráhu studia historie, je ve skrytu dobrodruh, možná až detektiv, který se snaží objevit něco nového, neprozkoumaného nebo se alespoň pokouší ve vyzkoumaném hledat nové vztahy a souvislosti, díky kterým může měnit náhled na minulost. Toto téma pro mě takovou výzvou bylo, i když jsem si dopředu byla vědoma toho, že nevyřeším všechny otázky, na které cestou narazím; některé zůstanou otázkami dál, některé vyřeším jen zčásti a u jiných skončím jen u možných interpretací.

Problémem při psaní této práce pro mě bylo opakování stejných slov, ke kterým v češtině nejsou odpovídající synonyma. Takovými slovy je student, studentský, kolej nebo privát. Snažila jsem se jimi šetřit a nahrazovat je alternativními výrazy, ty jsou však často víceslovné nebo mají jen přibližný význam.

V průběhu sledovaného období byli studenty muži i ženy, ale muži stále výrazně převažovali. V textu hovořím o studentech, aniž bych je dále rozlišovala a ve slovu student jsou zahrnuty i dívky.

Meziválečné období se skládá ze dvou částí, z většinové první a epizodické druhé republiky, která byla tak krátká, že neměla prostor na výraznou změnu v oblasti studentského života, a v základních rysech od té předchozí nelišila. Samozřejmě nálady ve společnosti byly ovlivněny odtržením Sudet a přibližujícím se válečným konfliktem. Pro zjednodušení často mluvím o první republice, aniž bych tím chtěla říct, že druhá republika byla v daných oblastech jiná a že pro ni znaky první republiky neplatily. Zmiňovat při každé příležitosti první a druhou republiku nebo období 1918 – 1939 mi přišlo zbytečně komplikující a strhávající pozornost od obsahu textu a doufám, že mi tuto nepřesnost čtenáři odpustí.

Předmět bádání

Jak vyplývá z názvu, je hlavním cílem mé práce zmapovat možnosti studentského ubytování, které se v Praze mezi lety 1918 a 1939 nabízely. U nich objasnit jejich specifické

¹ V případě, že porovnáme tuto situaci se současností, dospějeme k závěru, že množství vycházejících informačních materiálů či periodik o studentech je dnes stejně jako v minulosti více než skromné. Zřejmě se tedy jedná o normální jev.

náležitosti a odlišnosti od současnosti. Závěrem bych chtěla zhodnotit jejich výhody a nevýhody a alespoň orientačně určit, kolik studentů a jakým způsobem bylo v tomto období ubytováno. Vedle oficiálních zpráv z dobové literatury a tisku čerpám informace z pamětí a vzpomínek generace narozené v letech 1900 – 1920, ze které první ročníky přišly na vysoké školy po Velké válce a poslední ještě stihly nastoupit do školního roku 1939 – 1940. Novinové články se často snažily upoutat pozornost na špatnou situaci studentů a je pravděpodobné, že některé nebyly objektivní a problémy úmyslně zveličovaly nebo naopak mohly kolejší prostředí idealizovat. Vzpomínky samozřejmě nejsou zcela objektivní, ale můžeme z nich spíš poznat prostředí kolejí a privátů bez tendenčního přibarvování. Vedle toho obsahují osobní názory a motivace, které autory vedly k výběru ubytování, což je pro nás také důležitý faktor.

Ubytování studentů nelze zpracovávat odrzaeně, musíme se na něj dívat v širších souvislostech. S nimi souvisí otázky, jaké vysoké školy v Československu fungovaly, která města byla akademickými centry a z jakých oblastí se do nich studenti sjížděli. Možnosti a kapacity ubytování také souvisí s počtem studentů, jeho vývojem a sociální strukturou. Dále se pokusím postihnout s jakými potížemi se studenti v Praze potýkali a zda-li byla studentská léta celkově spíš obdobím klidu nebo starostí.

Výsledně by měla vzniknout ucelená práce, která by se měla týkat základních okruhů studentského života s důrazem na bydlení studentů, doplněná popisem dobových nálad ve studentském hnutí a zejména citáty ze vzpomínek jeho účastníků.

Prameny a literatura

Množství literatury týkající se vysokých škol je překvapivě malé a souborné dílo k tomuto tématu v našem prostředí neexistuje. Netvrdím, že nejsou k dispozici žádné práce o vysokých školách, ale ucelený seznam vysokých škol v meziválečném prostředí jsem neměla k dispozici, pouze několik seznamů pro jednotlivé roky. Nabízí se otázka, zda si společnost opravdu tak málo cení akademického vzdělání a není pro něj hodnotou, která by si zasloužila větší pozornosti. Dějiny konkrétních škol jsou zpracovány o poznání lépe. Velmi podrobné a pečlivě zpracované jsou čtyřdílné Dějiny Univerzity Karlovy, doplněné o bibliografii a obsáhlou statistickou přílohu.² Obdobné dílo o stejném rozsahu mělo vzniknout i pro České vysoké učení technické. Pod vedením Václava Lomiče a Františka Jílka byly vydány na konci 70. let 20. století první dva

² *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 1. – 4., Praha 1995 - 1998

díly, popisující stav do roku 1918. Pro moji práci zásadní díly k studovanému období díky rozpadu pracovního týmu již nevyšly. Vypovídací hodnota existujících děl je o poznání nižší než u Dějin Univerzity Karlovy. Vedle odlišného časového vymezení není věnována taková pozornost sociální situaci studentstva a statistické přílohy téměř chybí.³

Literatura k ubytování studentů je také nedostatečná. K privátní oblasti nevznikl žádný ucelený text, informace jsem čerpala z dobových prací pojednávajících o bydlení,⁴ z článků ze studentských časopisů a zejména z pamětí a vzpomínek studentů. Tematika kolejí je o poznání zpracovanější. Dobová literatura jim věnovala poměrně velký zájem, zejména na začátku republiky a ve 20. letech, kdy jich byl nedostatek, naproti tomu ve třicátých letech byla situace poměrně stabilizovaná a nebylo třeba o nich mluvit. Je až zarážející, že se žádný text historické povahy nezabývá tématem kolejí v meziválečném období. Ani pro ostatní historické epochy není stav lepší. Jedinou prací pro počáteční období Univerzity je kniha Karolinum a historické koleje University. Její název je poněkud zavádějící, zaměřuje se především na objekt Karolina a jeho přestavbu ve 20. století a koleje zde jsou jen okrajovou oblastí, které jen podpírá hlavní téma.⁵ Literatura týkající se obecně kolejí je k dispozici pouze ve formě článků ze studentských časopisů, ucelené dílo většího rozsahu zatím nevyšlo. Literatura k jednotlivým kolejím je bohatší. Nejzpracovanější je Hlávkova kolej v souvislosti s osobností zakladatele, v jehož životě je zřízení koleje neopomenutelnou zásluhou. Informace ke kolejím založeným ve 20. letech je o poznání bohatší než k těm vzniklým ve 30. letech. U nich se často jedná jen o stručné zmínky v literatuře nebo jsou součástí seznamů kolejí pro jednotlivé školní roky. U některých z nich neznáme ani rok založení nebo lokalizaci.

Vedle textů oficiální povahy se dochovaly i vzpomínky kolejáků, které nám blíže osvětlují vnitřní život koleje, nálady a pocity chovanců.⁶ Při příležitosti výročí založení kolejí vznikaly sbírky vzpomínek, do kterých přispívali stávající i bývalí kolejáci, ale i správci kolejí.

³ František JÍLEK – Václav LOMIČ, *Dějiny Českého vysokého učení technického*, díl 1., svazek 1., Praha 1978, Pavla HORSKÁ – Václav LOMIČ, *Dějiny Českého vysokého učení technického*, díl 1., svazek 2., Praha 1979

⁴ Leopold LANGER, *Bytová otázka a dělnictvo*, Praha 1912, Karel TEIGE, *Nejmenší byt, bytová krise, reforma bydlení, byt pro existenční minimum, rodinný, nájemný a kolektivní dům, regulace obytných čtvrtí, nové formy domu a bytu, hnutí za lidový byt*, Praha 1932

⁵ Alois KUBÍČEK – Josef PETRÁŇ – Alena PETRÁŇOVÁ, *Karolinum a historické koleje University*, Praha 1961

⁶ František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979

Tyto sbírky vznikly v Hlávkových kolejích, letenské kolonii, hradčanské a Štefánikově koleji.⁷ Vedle sbírek samozřejmě čerpám i z individuálních pamětí.⁸

Část vzpomínek vznikala v levicovém prostředí v době minulého režimu, což může mít vliv na jejich vypovídací hodnotu.⁹ Většina studentů nebyla během studií zcela finančně zabezpečena z domova a poznání bídy a nedostatku je přibližovalo k levicovému politickému smýšlení. Otázkou je, zda byli studenti opravdu tak politicky aktivizováni, jak se z literatury zdá, nebo jestli se jedná o úmyslné zveličování menšinových názorů. Objektivní informace o politických názorech studentů nemáme a musíme s těmito prameny pracovat opatrně.

Specifickým zdrojem informací je beletrie ze studentského prostředí. Většina se zabývá studenty jako hrdiny a akademické prostředí je jen kulisou. V tomto směru je specifickým autorem A. C. Nor, vlastním jménem Josef Kaván, který napsal několik děl ze studentského života. Autor se narodil v roce 1903 a v letech 1924 až 1929 studoval v Praze na filozofické fakultě a díky své nemajetnosti získal místo ve Studentské kolonii na Letné.¹⁰ Zmapoval její vnitřní fungování a i ostatní součásti studentského života v Praze. Důvěřovat můžeme jeho dílu Sloupky o studentech, ve kterém popisuje právě letenskou kolonii a studia ve 20. letech. Druhým

⁷ Alois JOKL – Josef KLIK – František ROUBÍK (edd.), *Vzpomínky. Hlávkovy studentské koleje 1904 - 1934*, Praha 1934, *Almanach studentské kolonie na Letné*, Praha 1930, *Almanach hradčanských kolejáků 1919 - 1929*, Praha 1929, Dušan KOVÁČ, *Kolejáci. Slovenskí študenti ve Štefánikovej koleji v Prahe*, Bratislava 1990

⁸ Vladislav BROŽ, *Dies atri. Od první do třetí republiky*, Praha 1999, Václav ČERNÝ, *Paměti I. 1921 – 1938*, Brno 1994, Jan DOKULIL, *Loučení*, Brno 1995, František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, Eduard GOLDSTÜCKER, *Vzpomínky 1913 – 1945*, Praha 2003, Václav Maria Havel, *Mé vzpomínky*, Praha 1993, Zdeněk KALISTA, *Kamarád Wolker*, Praha 1933, Zdeněk KALISTA, *Po proudu života*, díl 1., Brno 1997, Zdeněk KALISTA, *Po proudu života*, díl 2., Brno 1996, Vítězslav NEZVAL, *Z mého života*, Praha 1978, Ján Poničan, *Búrlivá mladost', Spomienky I., 1920 – 1938*, Bratislava 1975, Jiří WOLKER, *Korespondence s rodiči*, Praha 1952, Zdena WOLKEROVÁ, *Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky*, Praha 1937, Radovan ZEJDA, *Být básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*, Tišnov 2004

⁹ *Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let*, Praha 1963

¹⁰ Svá studia úspěšně dokončil doktorátem a do hospodářské krize byl redaktorem večerníku Telegraf. Po propuštění byl novinářem na volné noze a psal zejména o svých cestách do zahraničí. Stal se členem Syndikátu českých spisovatelů, ze kterého byl v roce 1948 pro svůj protikomunistický postoj vyloučen a odsunut na pozici redaktora v Technickovědeckém nakladatelství. Jeho díla začala opět vycházet v druhé polovině 50. let, ale na konci 60. let byl opět v nelibosti. Zemřel v Praze v roce 1986.

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=524>, 7. 8. 2009

http://www.mzm.cz/mzm/osobnosti/a_c_nor.htm, 7. 8. 2009

dílem, které jsem používala, je román Jedno pokolení, který můžeme zařadit do červené knihovny. Odehrává se také v letenské kolonii, ta však tvoří jen kulisu romantickému příběhu, i přesto si neprotiřečí a jeho popisy jsou hodnověrné.

Cílem mé práce bylo popsat možnosti ubytování a ze vzpomínek účastníků naznačit jejich motivaci výběru koleje nebo privátu. V tomto směru pro mě byly výchozí vydané sbírky vzpomínek a novinové články. Archivní materiály mi v tomto směru neposkytly dostatek informací a proto jsem je používala jen omezeně. Užitečný materiál jsem našla v archivu Univerzity Karlovy a ve fondech Ministerstva školství a národní osvěty uloženém v Národním archivu.

1 Vysoké školy na území Československa

První republika je obdobím, kdy se na území dnešní České a Slovenské republiky intenzivně rozvíjelo budování nových škol. Jednalo se zejména o školy střední a vysoké. Již v době Rakouska - Uherska můžeme pozorovat růst významu vzdělání pro uplatnění na trhu práce. Dochází ke specializaci zaměstnání a zmenšuje se podíl prosté možnosti obživy, na kterou vystačíme se základním vzděláním. Narůstá oblast odborného řízení výroby, bankovníctví i státní administrativy, dochází také ke specializaci vědních oborů. Aplikace vědeckých objevů a technických vynálezů klade na společnost nesrovnatelně vyšší nároky než tomu bylo na počátku 20. století. Vzdělání se proto stává nutným předpokladem úspěšného uplatnění.

Před první světovou válkou se v našem prostředí akademické vzdělání soustřeďovalo do dvou univerzitních center - Prahy a Vídně. Samozřejmě v evropském prostoru nebyly jen tyto dvě lokality, zejména v západní Evropě byla poměrně hustá síť univerzitních měst. Studenti přesto, stejně jako dnes, preferovali domácí vysoké školy. Mohlo by se zdát, že české země spadaly vždy k pražské univerzitě a vídeňské školy byly opomíjené, ale nebylo tomu tak. České země můžeme územně rozdělit na Čechy a Moravu. Studenti z Moravy ve výběru školy preferovali Vídeň, pro české studenty byla dostupnější Praha. Toto rozdělení je rámcové a neplatilo stoprocentně. Například v roce 1906/07 studovalo na pražské technice celkem 2470 studentů, z nich převážnou většinu, 2010 osob, tvořili studenti z Čech, 223 studentů pocházelo z Moravy a 9 ze Slezska. O zbývajících 228 míst se dělili zahraniční studenti.¹¹ V technické oblasti byla síť vysokých škol hustší a v prostoru dnešní České republiky jsme byli soběstační, celkem se zde nacházely čtyři technické vysoké školy, dvě sídlily v Praze a dvě v Brně.¹²

Vysoké školy v Praze, univerzita a technika, byly v této době rozděleny na dvě části, českou a německou. Pražská technika byla rozdělena roku 1869 a univerzita od roku 1882. Pražská univerzita si ponechala do první republiky název Karlo – Ferdinandova, roku 1879 byly technické školy přejmenovány na českou C. a k. Českou vysokou školu technickou v Praze, německá se jmenovala K. k. Deutsche Technische Hochschule in Prag.¹³ Z dalších významných

¹¹ Václav LOMIČ - Pavla HORSKÁ, *Dějiny Českého vysokého učení technického*, díl 1., svazek 2., Praha 1978, s. 322

¹² Václav LOMIČ, *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*, Praha 1982, s. 78

¹³ Česká technika byla po vzniku republiky přejmenována na Českou vysokou školu technickou v Praze. Václav LOMIČ, *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*,

vysokých škol stojí za zmínku Vysoká škola báňská, která sídlila v Příbrami. Byla založena jako učiliště roku 1849, roku 1865 získala označení Báňská akademie a na začátku 20. století mluvíme již o Vysoké škole báňské. Ta působila v Příbrami až do roku 1945, kdy byla přesunuta do Ostravy a stala se základem dnešní Technické univerzity.¹⁴

Vznikem jednotného československého státu se k sobě připojily země, které patřily do odlišných sfér Rakouska-Uherska a jejichž školství bylo řízeno jinými pravidly a zejména se nacházelo na jiném stupni vývoje. Předlitavská část byla v oblasti vzdělávání dobře zařízena a na jejím území bylo možné studovat většinu vysokoškolských oborů, oblast dnešního Slovenska nebo dokonce Podkarpatské Rusi byla v tomto vývojovém směru opožděnější. Budoucí studenti byli odkázáni na vysoké školy v Pešti a Vídni. Situace nebyla lepší ani na nižších stupních vzdělávání.

Po osamostatnění Československé republiky se některé školy ocitají v zahraničí a snahou nového státu je být nezávislý ve všech směrech. První roky byly tedy i ve znamení zakládání nových vysokých škol. Jako první byla 12. prosince 1918 založena Vysoká škola zvěrolékařská v Brně, navazující na tradici Vysoké školy zvěrolékařské ve Vídni.¹⁵ Zákonem z ledna roku 1919 byla zřízena druhá univerzita v Brně, pojmenovaná po prezidentu Masarykovi. Plány na její zřízení nevznikly až po roce 1918, ale objevovaly se již v 80. letech 19. století a jejich propagátorem byl právě T. G. Masaryk, ale nebyly nikdy vyslyšeny. Skládala ze čtyř fakult, jmenovitě právnické, lékařské, přírodovědecké a filosofické. Třetí univerzitou, která se v Československu v meziválečném období nacházela, byla Univerzita Komenského v Bratislavě založená zákonem z 11. listopadu 1919. Měla jen tři fakulty a narozdíl od předchozí jí chyběla fakulta přírodovědecká.¹⁶

Založení dvou velkých vzdělávacích institucí téměř současně přineslo vedle výhod také mnoho komplikací. Vysoké školy tvoří vedle studentů také profesori a ostatní pedagogičtí pracovníci. Těch se v tuto chvíli nedostávalo a tedy vedle vysokých škol se do připojených oblastí přesouvali i učitelé nižších stupňů.

Na začátku 20. let byla struktura vysokých škol dokončena a k proměnám docházelo jen na úrovni nestátních nebo malých vysokých škol. V meziválečném období došlo již jen

Praha 1982, s. 78

¹⁴ <http://www.vsb.cz/okruhy/univerzita/historie-soucasnost-vize/historie>, 16. 7. 2009

¹⁵ http://www.vfu.cz/vseob_inf/historie.html#1, 11. 8. 2009

¹⁶ *Československá vlastivěda*, díl X., Osvěta, Praha 1931, s. 204

k založení techniky na Slovensku v roce 1937 pod názvem Vysoká škola technická dr. M. R. Štefánika v Bratislavě.¹⁷

Výše zmiňované školy patřily mezi největší vzdělávací instituce v Československu, nebyly však jediné. Úplný seznam vysokých škol se mi i po dlouhém pátrání a mnoha konzultacích nepodařilo objevit. Musíme se tedy opět spokojit se seznamem ze statistiky proškolní rok 1922/1923, kdy se na našem území nacházelo 16 vysokých škol.¹⁸ V následujících letech přibývaly školy další, hned v roce 1923 tři ukrajinské vzdělávací instituce.¹⁹ Připouštím, že toto nejsou dostatečné informace a že by si tato tématica zasloužila větší pozornosti, avšak ke studiu ubytování v Praze, které je hlavním tématem této práce, jsou tyto vstupy dostatečné.

¹⁷ V současnosti se jmenuje Slovenská technická univerzita v Bratislave.

http://www.stuba.sk/new/generate_page.php?page_id=219 , 8. 8. 2009

¹⁸ „*Universita Karlova, Universita Masarykova, Universita Komenského, universita německá, fakulta Cyrillo-Methodějská, technika česká v Praze, technika česká v Brně, technika německá v Praze, technika německá v Brně, Vysoká škola zemědělská, Vysoká škola báňská, Vysoká škola zvěrolékařská, Akademie umění, universita ukrajinská, universita ruská.*“ Autor v tomto soupisu používal názvy oficiální vedle dobových neformálních označení. Žádná ruská univerzita se u nás nenacházela, ale šlo jen o Ruskou právnickou fakultu. *Školy v republice československé ve školním roce 1922/23, díl I., Vysoké, střední a odborné školy v republice československé ve školním roce 1922/23*, Praha 1925, s. 1 – 2, Hana BARVÍKOVÁ, *Ruští emigranti v Československu v letech 1918 – 1938*, in: *Exil v Praze a Československu 1918 – 1938*, Praha 2005, s. 9 – 13, zde s. 11

¹⁹ Ukrajinská hospodářská akademie v Poděbradech, Ukrajinský vysoký pedagogický institut, Ukrajinské studio plastických umění v Praze. Bohdan ZILYNSKIJ, *Ukrajinská emigrace*, in: *Exil v Praze a Československu 1918 – 1938*, Praha 2005, s. 22 – 25, zde s. 23

2 Studenti pražských vysokých škol

Podívejme se nyní na to, kdo tvořil studenty vysokých škol. Z hlediska daného tématu jsou pro nás zásadní jen studenti pražských vysokých škol, ostatní školy nám tvoří jen dobovou kulisu a o jejich významu bylo dost řečeno již v předchozí kapitole.

První a asi i nejdůležitější otázkou je, kolik studentů v Praze studovalo a zda byl vývoj jejich počtu dynamický nebo zda byl až na malé výkyvy ustálený. Bohužel máme dobře podchycené počty studentů jen pro pražské univerzity, tedy českou i německou, a stručně i pro českou techniku. Tyto tři instituce vzdělávaly většinu studentů a tedy jejich podklady pro nás budou směrodatné, i když musíme mít stále na pozornosti, že to nejsou celkové počty všech studentů.²⁰

Konec Rakouska-Uherska a začátek první republiky jsou ve znamení rostoucího zájmu o akademické vzdělání. Ze statistik vyplývá, že se nejednalo jen o nárůst v rozsahu jednotek či desítek procent, nýbrž počet studentů se mezi školními roky 1914/1915 a 1918/1919 na české univerzitě téměř zdvojnásobil, na české technice byl tento nárůst ještě vyšší.²¹ Po válce se tento vývoj nezastavil, ale pouze zpomalil. U každé školy vyvrcholil v jiném školním roce, ale můžeme říct, že k pozvolnému úbytku posluchačů dochází od poloviny třicátých let. Nejplynuleji tyto změny probíhaly u Univerzity Karlovy, u německé univerzity a české techniky je jejich vývoj skokovitý a některé roky zcela popírají dlouhodobý vývoj.²² Vedle obecně zvýšené hodnoty odborného vzdělávání na vývoj studentstva měly vliv i jiné okolnosti. Na začátku první republiky tento nárůst způsobilo několik ročníků, které měly za války omezené možnosti studia a místo vzdělávání musely bojovat. Na začátku 20. let za nárůstem stojí výrazný příliv cizinců na vysoké

²⁰ V roce 1925/1926 tvořili jen studenti Univerzity Karlovy 42 % všech studentů českých vysokých škol, o deset let později přesáhli dokonce 50 %. Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 25

²¹ Přehledy studentů německé univerzity máme k dispozici až od studijního roku 1920/1921. Na Univerzitě Karlově studovalo před válkou 3073 studentů, v prvním poválečném roce 5852, na české technice se jednalo o nárůst z 1593 na 4749 jedinců. Jan HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 3., Praha 1997, s. 355, Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 597, Václav LOMIČ, *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*, Praha 1982, s. 129

²² Jan HAVRÁNEK, Zdeněk POUSTA, *Dějiny Univerzity Karlovy*, 4. díl, Praha 1998, s. 597, s. 609 – 613, Václav LOMIČ, *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*, Praha 1982, s. 129

školy, zejména emigrantů z východní Evropy. Tento trend můžeme sledovat do začátku 30. let, kdy jejich počty výrazně klesají. Pokles studentů je výrazný v druhé polovině 30. let. Hlavním důvodem byl nástup slabších válečných a poválečných ročníků a za druhé republiky omezení možností studia cizinců a i Slováků.

V průběhu meziválečného období zaznamenala největší nárůst Univerzita Karlova, víc než o 5 000 studentů, u dalších dvou sledovaných škol se jednalo o nárůst jen asi o dva tisíce u každé z nich. Průměrně na těchto třech sledovaných školách studovalo ročně více než 18 tisíc studentů.²³ Největší podíl z nich, téměř polovina, navštěvoval Univerzitu Karlovu.²⁴ Německá univerzita byla mnohem méně vyhledávaná, průměrně měla téměř 4 200 zapsaných posluchačů a vedoucí pozici české univerzity ve sledovaném období neohrozila. Česká technika měla průměrně 5 158 studentů.²⁵ V Praze sídlila i německá technika, ale její poměr k české byl podobný jako u univerzit. Její statistika není zpracovaná a musíme tedy vycházet jen ze statistiky jediného roku 1922/1923, která nevyžaduje komentáře. V té době studovalo na české technice 6 100 studentů a na německé jen 1 784 osob.²⁶ Přesné údaje se nachází v příloze č. 1.

Vysokoškolské vzdělání v této době nebylo již výlučně mužskou záležitostí a ženy byly tak emancipované, že směly studovat na všech vysokých školách a všechny obory, jen katolická teologie pro ně byla a stále je tabu. Nejčastěji bychom studentky potkali na medicíně, humanitních a přírodovědných oborech. Nejméně žen studovalo na technických oborech, jejich podíl ve všech technických školách byl v roce 1922/1923 necelá 3 %.²⁷ Ze statistiky Univerzity Karlovy vyplývá, že největší podíl tvořily ženy na filozofické fakultě. Do druhé poloviny 20. let studenti – muži převažovali, ale od roku 1926/1927 do uzavření škol je jejich poměr vyrovnaný

²³ Přesně se jednalo 18 282 studentů. Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy, díl 4., Praha 1998*, s. 597, Václav LOMIČ, *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*, Praha 1982, s. 129

²⁴ Průměrně měla ročně 8933 posluchačů. Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy, díl 4., Praha 1998*, s. 597

²⁵ Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy, díl 4., Praha 1998*, s. 597, s. 609 – 613, Václav LOMIČ, *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*, Praha 1982, s. 129

²⁶ *Školy v republice československé ve školním roce 1922/23*, díl I., *Vysoké, střední a odborné školy v republice československé ve školním roce 1922/23*, Praha 1925, s. 3

²⁷ *Školy v republice československé ve školním roce 1922/23*, díl I., *Vysoké, střední a odborné školy v republice československé ve školním roce 1922/23*, Praha 1925, s. 1

a pohybuje se kolem 50 %. Na druhém místě byla farmacie, kde ženy tvořily asi 40 % posluchačů. Na lékařské a přírodovědné fakultě tvořily ženy asi pětinu všech studentů. Nejméně posluchaček se nacházelo na právnické fakultě, kde tvořily přibližně 10 % studentů a maxima 13,5 % dosáhly v letech 1935/1936 a 1936/1937.²⁸ Na této fakultě směly ženy studovat až od roku 1918 a společnost teprve zvolna opouštěla názor, že se jedná o tradičně mužský obor.²⁹

Akademické vzdělávání nebylo jen úzce regionální záležitostí v rámci jednoho státu. Dnes tvoří většinu studentstva na vysokých školách Češi a se zahraničními studenty se tu setkáme víceméně jen v rámci výměnných projektů. V této oblasti byla první republika naprosto odlišná. Z tohoto pohledu musíme výrazně rozlišovat školy české a německé. Německé byly regionálními vzdělávacími ústavy pro německé menšinové obyvatelstvo a pro zahraniční studentstvo nebyly tak lákavé. Vývoj počtu zahraničních studentů je velmi proměnlivý, během dvou po sobě jdoucích let byl nárůst na Univerzitě Karlově o více než pět procent, pokles probíhal stejným tempem a stěží můžeme hovořit o trvalé tendenci. Na začátku první republiky studovalo na české univerzitě téměř 6 % zahraničních studentů, o rok později jejich podíl přesáhl 11 %. V letech 1921/1922 až 1925/1926 se jejich podíl pohyboval kolem 18 %, poté rychle klesl na 10 % a od začátku 30. let se jedná už jen o jednotky procent.³⁰ Převažovala mezi nimi skupina Rusů, Ukrajinců a Rusínů, na druhém místě byli Maďaři, jejichž počet se pohyboval kolem tří set. O další pozice se dělili Poláci, Rumuni a Bulhaři v počtu několika desítek.

Zvláštním prvkem na vysokých školách byli studenti židovské národnosti. Jejich počet se pohyboval kolem 3 až 4 %, jen kolem roku 1930 došlo ke krátkodobému výkyvu až na 9 %. Nemůžeme je zcela zahrnout do skupiny cizinců ani zcela mezi české občany, dle Dějin Univerzity Karlovy byla asi polovina domácího původu a polovina přicházela ze zahraničí.³¹

České školy byly cílem mnoha studentů ze slovanských zemí, ve kterých ještě nebyl vybudován ucelený systém vysokých škol. Podobnost jazyka lákala do Prahy i studenty z východní Evropy, kteří z politických důvodů museli opustit svou zemi. Rusové si v Praze vytvořili své vlastní vysoké školy, ale navštěvovali i české státní vysoké školy. Přesné počty žen a zahraničních studentů Univerzity Karlovy jsou zpracovány v příloze č. 2.

²⁸ Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 26, 598 - 602

²⁹ Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 26

³⁰ Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 597

³¹ Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 27

Vedle národnostního složení studentů je pro další vyhodnocení zásadní sociální struktura studentstva, laicky řečeno z jakých rodin studenti a studentky pocházeli. Opět se dostáváme do nelehké situace, kdy nemáme dost informací pro všechny školy a výsledná čísla budou pouze orientační. Vzhledem k tomu, že česká a německá univerzita měly jednoznačně převážnou část pražských studentů, zde pracujeme s většinovým vzorkem. Zdrojem informací pro nás jsou katalogy posluchačů uložené v archivu Univerzity Karlovy, které hovoří o rodinných poměrech studentů, z nichž byly provedeny sondy pro roky 1920/1921, 1930/1931 a 1939/1940. Bohužel byl zkoumán jen malý vzorek studentstva, čtvrtina nebo třetina všech posluchačů. A navíc u velké části z nich nebylo zmiňováno povolání otce, tento nedostatek se postupem času snižuje, ale i v roce 1939/1940 neznáme rodinné poměry u desetiny studentů.

Z výzkumu vyplývá, že studentstvo různých fakult pocházelo z velmi podobného rodinného zázemí. Naprosto odlišná byla v tomto směru základna teologické fakulty, kde bychom nenašli syny z bohatých rodin a většina z nich pochází z nižších vrstev. Mezi studenty světských fakult převažovali jedinci ze středních vrstev a postupně klesá podíl rolnických dětí a místo nich roste podíl nižších středních vrstev.

Oborově můžeme říct, že se zachovávala tradice studia blízkých oborů povolání otce. Děti lékařů převažují na medicíně, potomci učitelů studují na filozofické a přírodovědné fakultě, částečná podobnost se dá sledovat i u právníků, jejichž otcové byli z úřednických kruhů.

Převažující podíl studujících potomků zámožných rodin, který by se dal očekávat, v této době neplatí. Myslím, že o této skutečnosti vypovídá výzkum z poloviny 20. let, podle kterého bylo jen 20 % studentů vydržováno z domova a tedy pocházelo z majetných rodin. Polovina rodin studentům přispívala na studia a ti si k tomu museli přidělovat. Zbývajících 30 % bylo odkázáno jen na sebe. Výzkum povolání otců ještě zdaleka nevypovídá o sociální situaci rodiny, vedle příjmů je důležité, kolik osob z něj muselo vyžít, tedy kolik dětí rodina živila. Předpoklad příjmů obou rodičů je pouze ideální varianta, po válce přibýlo jak vdov, tak i válečných invalidů, což finanční situaci rodiny rozhodně neulehčovalo. O nich tento výzkum vůbec nehovoří a musíme ho tedy brát jen jako „pomocnou berličku“.

Poslední zásadní oblastí ze studentské statistiky je, z jakých oblastí studenti pocházeli. V tomto směru nám nepomohou ani Dějiny Univerzity Karlovy a musíme pomoci jen dvěma statistikami, které jsou bohužel pouze pro dva následující roky a nemůžeme tedy mezi nimi pozorovat dlouhodobý vývoj. Asi nejzásadnější otázkou je, kolik studentů trvale žilo v místě školy a kolik muselo dojíždět či hledat ubytování v jejím dosahu. Pro všechny vysoké školy

na území Československa se v roce 1922/1923 jednalo o 20,6 % studentů, kteří bydleli v místě školy, a necelých 80 % bylo potencionálními obyvateli kolejí a privátů. V této statistice jsou zahrnuty i mimopražské školy, které tento podíl snižují. Dále musíme v Praze rozlišovat školy české a německé, na českých studovalo asi 25 % Pražanů, na německé univerzitě jen 10,8 % a na německé technice jen 14 %, což bylo způsobeno menší velikostí německé populace v Praze.³² Pavel Kaidl uvádí pro rok 1920 19,30% studentů žijících v Praze nebo za hranicemi Prahy, odkud mohou do škol denně dojíždět. V průběhu času jejich podíl stoupá, v roce 1930 šlo o 24 %, v posledním předválečném roce žilo doma přes 40 % studentů.³³ To mohlo být, vedle rostoucí oblíbenosti hlavního města, zapříčiněno odlivem zahraničních studentů z českých škol.

Pražské vysoké školy měly posluchače původem z různých oblastí republiky, nadále však převažoval regionální charakter a převažovali studenti z Čech. Na Univerzitě Karlově se jednalo v roce 1922/1923 o 65 %, podobný podíl byl i na německé technice. Německá univerzita a česká technika měly shodně 58 % posluchačů z Čech. Druhým v pořadí byli studenti z moravského regionu s 10 – 11 % u univerzit a 5 – 6 % u technik. Výraznější moravský podíl můžeme sledovat u Akademie výtvarných umění v Praze, která jako jediná neměla alternativní obdobu na Moravě nebo Slovensku. Překvapivým je podíl slovenských studentů, na českých školách se pohybuje v řádu procent, u německých škol přesáhl desetinou všech posluchačů.³⁴

³² *Školy v republice československé ve školním roce 1922/23, díl I., Vysoké, střední a odborné školy v republice československé ve školním roce 1922/23, Praha 1925, s. 3 – 5, Antonín TVRDOŇ, Sociální poměry studentstva vysokých škol v Praze a Bratislavě podle výsledků statistického šetření v r. 1921-22, in: Péče o studentstvo, r. 3, 1925, č. 1 – 3, s. 1 – 48, zde s. 43*

³³ Pavel KAIDL, *Vývoj ubytování studentstva Univerzity Karlovy v 1. polovině 20. století*, rukopis 1998, s. 6

³⁴ *Školy v republice československé ve školním roce 1922/23, díl I., Vysoké, střední a odborné školy v republice československé ve školním roce 1922/23, Praha 1925, s. 3 - 5*

3 Vývoj a proměny kolejního ubytování v letech 1918 až 1939

3.1 Pojem kolej

Dříve než přistoupíme ke studiu samotných kolejí, je vhodné se zastavit u pojmu kolej, který od doby svého vzniku prošel vývojem a jeho význam se posunul. Původně se jednalo o instituci fungující vedle univerzity nebo jiné vysoké školy a poskytující veškeré zázemí studentům i profesorům. Pražská univerzita měla devět kolejí v prostoru Starého Města a desátou zvanou Collegium magnum nebo Collegium Carolinum přímo na místě dnešního Karolina. Po ovládnutí univerzity jezuity jim připadly univerzitní koleje a jejich sloučením vznikla klementinská kolej, která fungovala do roku 1773, kdy byla zrušena.³⁵

Dnes a i v době, o které budeme hovořit, slouží kolej jen k ubytování studentů. Profesori na kolejích nebydlí – nepatří ani nepatřili mezi nemajetné, jimž je kolej primárně určena, a také by bylo nedůstojné, aby vážení profesori bydleli v prostředí, které jim neposkytuje dostatek soukromí a hlavně klidu na práci.

3.2 Koleje za Rakouska - Uherska a první světové války

Před první světovou válkou v Praze fungovaly čtyři vysokoškolské koleje.³⁶ Nejstarší z nich byla Strakova akademie založená roku 1896, poskytující ubytování synům z chudých šlechtických rodin.³⁷ Ve stejném roce byla založena ve Voršilské ulici na Novém Městě kolej Arnošta z Pardubic pro studenty z katolických rodin, která je v provozu do současnosti, ale již nemá s církevním prostředím nic společného.³⁸

³⁵ Komenského slovník naučný, díl VI., Praha 1938, s. 354, Masarykův slovník naučný, díl IV., Praha 1929, s. 24

³⁶ Pavel KAIDL, *Vývoj ubytování studentstva Univerzity Karlovy v 1. polovině 20. století*, rukopis 1998, s. 10

³⁷ Zakladatelem této koleje byla nadace Jana Petra Straky z Nedabylic založená roku 1710, která si kladla za účel finančně pomáhat synům z chudých českých šlechtických rodin se středoškolským a vysokoškolským vzděláváním. Po zrušení šlechtických titulů zde fungoval do druhé světové války Akademický dům, centrum studentského života. Jan HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 3., Praha 1997, s. 196
Pavel Kaidl ve své práci mylně uvádí rok 1886 jako datum založení Strakovy akademie. Pavel KAIDL, *Vývoj ubytování studentstva Univerzity Karlovy v 1. polovině 20. století*, rukopis 1998, s. 10

³⁸ V literatuře byla kritizována, že je předražená, nesociální a klerikální. J. K., *Kolej Arnošta z Pardubic*, in: *Časopis pokrokového studentstva*, roč. XI, 1907 – 1908, č. 3 – 4, s. 76, „Rozhodně však nutno varovati před vstupováním do koleje Arnošta z Pardubic, ústavu výdělkářského a nemravného, kupujícího přesvědčení svých

Roku 1904 byly na rohu ulic Jenštejnské a Dittrichovy slavnostně otevřeny Studentské koleje českých vysokých škol pražských, které zbudoval spolek „Hlávkovy studentské koleje českých vysokých škol pražských“ založený o tři roky dříve.³⁹ Jeho zřizovatelem byl český architekt a mecenáš Josef Hlávka,⁴⁰ po kterém dnes nese kolej název. Jeho úmyslem bylo „podporovati snaživé a nemajetné studenty, rigorosanty a kandidáty professury c. k. české university Karlo-Ferdinandovy a c. k. českých vysokých škol technických v Praze, bez rozdílu náboženství, hlavně bezplatným poskytováním bytu ve svých ústavech s obsluhou, otopem a osvětlením a dle prostředků i stravy, pomůcek vzdělávacích apod., a mimo to opatřováním kondicí, jak zaměstnání vedlejšího.“⁴¹ Podmínkou přijetí na tuto kolej byla nejen velká chudoba uchazeče, potvrzená vysvědčením o nemajetnosti, ale i vynikající studijní výsledky po celou dobu studia. Hlávka vycházel ze své vlastní zkušenosti, kdy během studií bojoval s nedostatkem finančního zázemí. Viděl, že mnoho nadějných studentů svoje studia přerušuje jen proto, že na ně nemají, nebo musí tolik času věnovat práci, že na studium nemají čas a sílu a později musí školu opustit. Rozhodl se tedy pomoci dalším generacím, které se dostaly do stejné situace.

Po zakladatelově smrti byla tato instituce přejmenována na Hlávkovy studentské koleje. Budova koleje byla na svou dobu velmi moderně vybavena. Zakladatel se inspiroval způsobem,

chovanců a nutící je k náboženskému pokrytectví.“ Almanach Slávie 1906 – 7, 1906, s. 78 – 79, „Kolej „Arnošta z Pardubic“, která při této příležitosti znovu se osvědčila jako nebezpečná sociální a politická zbraň v rukou klerikalismu, v takovém ovzduší ovšem den ze dne vzrůstá a nabývá stále většího a zhoubnějšího vlivu. To ovšem dnes, kdy může těžit nejen z bídy studentské hmotné, ale i duševní a mravní, dá se snadno vysvětliti.“ Almanach Slávie pro studující škol středních i vyšších 1900 – 1901, 1900, s. 36 Správci této koleje i její rektor museli být knězi. Chovanci museli alespoň jednou měsíčně chodit ke zpovědi a přijímání a následně o tom překládat v koleji písemné potvrzení. František DOUBEK, Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka, Praha 1979, s. 4

³⁹ Autorem projektu byl Josef Fanta, stavitelem Matěj Blecha z Karlína. Bohatě zdobená fasáda sgrafitovými malbami je dílem Karla Ladislava Klusáčka. Na fasádě se také nachází socha od Vincence Vosmíka. Jan HRUBEŠ – Eva HRUBEŠOVÁ, *Pražské domy vyprávějí... II.*, Praha 1996, s. 131

⁴⁰ Josef Hlávka (1831 – 1908), český architekt, mecenáš, zakladatel České akademie pro vědy, slovesnost a umění. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*, Praha 1998, s. 132

⁴¹ Stanovy spolku Hlávkovy studentské koleje českých vysokých škol pražských. Vladimír NOVÁK, *Studentské koleje a internáty; jich význam výchovný*, Brno 1912, s. 126 – 127

Hlávkova kolej je v současnosti majetkem Českého vysokého učení technického v Praze a je nadále využívána dle přání Josefa Hlávky. Je určena vynikajícím studentům vysokých škol v Praze, kteří jsou v sociální tísní. Především se jedná o doktorandy a mladé vědecké pracovníky.

www.cvut.cz/pracoviste/odbor-pedagogiky/dokumenty/hlavkova-kolej, 30. 3. 2009

jakým byly zařízeny koleje v západní Evropě. Na pokojích se nacházelo ústřední topení a elektrické osvětlení. Vedle studentských pokojů kladl Hlávka důraz na společenské vybavení. V koleji se nacházela jídelna, čítárna časopisů, knihovna, čtyři hudební místnosti, herna, tělocvična, lékařská ordinace, pekárna a dokonce i fotografický ateliér. Celkem poskytovala ubytování pro 211 studentů.

Tyto tři koleje ubytovávaly jen studenty. Jedinou dívčí kolejí v této době byla Ženská kolej spolku akademicky vzdělaných žen založená roku 1917 se sídlem ve Spálené ulici, kde bylo jen 15 lůžek. Kolej měla i dvě pobočky, které se nacházely v ústavu choromyslných v Kateřinské ulici a v klášteře Alžbětinek. Celková kapacita těchto tří objektů byla jen 62 studentek.⁴²

Kapacita těchto kolejí byla značně omezena a navíc jejich zřizovatelé kladli značné požadavky na studenty. Většina z tehdejších mimopražských studentů místo na koleji nezískala a musela se poohlédnout po jiné možnosti ubytování. Studenti si mohli vybrat mezi hotelem a podnájmem. Jejich cena však byla vyšší než bydlení na kolejích - měsíc v Hlávkových kolejích stál do první světové války 12 korun⁴³, průměrná cena studentského podnájmu na Vinohradech byla 19,10 korun⁴⁴. V této částce bylo zahrnuto jen ubytování, navíc si student musel sám zajistit stravu, topení, osvětlení a praní prádla. Tím se celkové náklady na bydlení dále zvyšovaly.

Systém studentského ubytování a sociální péče před rokem 1918 víceméně neexistoval. Vysokoškolské studium se omezovalo jen na vzdělávání studentů; jejich zázemí, které by jim usnadňovalo studium, byla jejich soukromá záležitost. S tou jim pomáhal jen malý počet mecenášů, kteří si uvědomovali, s jakými potížemi se studenti potýkají.

Začátek první světové války v roce 1914 znamenal zásadní změnu situace. Vedení Hlávkových studentských kolejí předpokládalo, že probíhající válka omezí fungování vysokých škol, a tak nabídlo budovu koleje Červenému kříži, aby mohla sloužit jako nemocnice pro raněné vojáky. Na podzim 1914 však byla nečekaně zahájena výuka, studenti se vrátili do koleje a ta tedy opět sloužila svému původnímu účelu. V průběhu války byli studenti odváděni na fronty, tím pádem přerušovali svá studia a uvolnila se jejich místa v kolejích. Zůstával jim nadále status studentů, a tak vedení Hlávkových kolejí rozhodlo, že jejich místa nebudou zaplněna jinými

⁴² J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 17

⁴³ Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, s. 123

⁴⁴ Archiv Univerzity Karlovy, fond Všestudentský archiv, Ústřední svaz československého studentstva, karton 128, Bytová krize studentská

uchazeči, aby se měli rekruti kam vrátit. To bylo vůči odvedeným studentům sympatické gesto, ale na druhou stranu nikdo neplatil náklady za tato uvolněná místa a tím pádem se zdražil provoz koleje a kolejné muselo být zvýšeno z 12 na 21 korun.⁴⁵

3.3 Nedostatek ubytování na počátku první republiky a zřizování nových kolejí

Po ukončení první světové války a vzniku Československé republiky se mnoho lidí vracelo nebo nově přicházelo do Prahy, hlavního města nového státu. Vznikly zde nové centrální státní instituce, které se do té doby nacházely ve Vídni. Podmínky pro návrat vojáků z války a pro nový úřednický aparát byly zoufalé. V Praze byl velký nedostatek ubytování. Potíže měli nejen studenti, ale i úřednictvo a státní zaměstnanci. Velmi rychle byly rozebrány všechny hotely a ubytovny, množství podnájmů neodpovídalo aktuální poptávce. Toho využili jejich majitelé, kteří věděli, že svůj pokoj pronajmou za téměř jakoukoliv cenu. Domnívám se, že můžeme klidně mluvit o podnájemnické lichvě. Oproti roku 1913 stál pokoj na Vinohradech v roce 1918 téměř třikrát tolik, tedy 56,35 Kč. V lednu 1919 se ceny pohybovaly mezi 80 a 100 korunami, do října 1920 se ceny opět zdvojnásobily a pokoj pro studenta vyšel na 170 až 200 korun. Byla vydána opatření, která měla zabránit neustálému zvyšování cen a v listopadu 1919 byl zřízen státní bytový fond, který zajišťoval obsazenost bytů a přijatelné ceny.⁴⁶ Kdo mohl, nabízel v této době ubytování, buď ze snahy pomoci v této napjaté situaci nebo jen z osobních zjištěných důvodů, ale stále to nestačilo a poptávka nadále převyšovala nabídku. Do Prahy nepřicházeli pouze studenti, kteří tu chtěli začít studovat nebo již studovali a přicházeli do dalšího ročníku, ale i ti, kteří byli za války povoláni na frontu a museli díky tomu svá studia přerušit. Tito studenti měli nárok pokračovat ve studiích i být ubytováni v té samé koleji, kde byli před válkou nebo za války. *„Po skončení války se z fronty vrátili bývalí chovanci a domáhali se místa v koleji; požadovali si, aby se z koleje vystěhovali „civilní beáni“. Aby snáze prosadili své požadavky, formované asi dost autoritativně, založili „sovět“ vedený Josefem Trškou (...), Josefem Kotkem (...) a Františkem Roubíkem. Řešení se nakonec našlo v tom, že z kasáren byly vypůjčeny kavalce*

⁴⁵ Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, s. 125

⁴⁶ J. M. *Věci sociální. První sociálně politická opatření naší republiky, stoupání mezd, bytová politika*, Naše doba, roč. 26., 1919, s. 527 – 530, zde s. 529

*a nejmladší studenti se nastěhovali do pokojů po třech a čtyřech. Stav chovanců se v zimním semestru 1918/19 zvýšil na 241.*⁴⁷

Výše popsané potíže nejsou typické jen pro Prahu a česká města v roce 1918, můžeme se s nimi setkat ve většině průmyslových měst a oblastí Evropy. Bytová krize se objevila již v průběhu 19. století jako reakce na industrializaci a výrazný přesun obyvatelstva z venkova do měst. Tito lidé pocházeli většinou ze sociálně slabších vrstev a nebyli schopni platit vysoké nájemné. Vedle nárůstu počtu obyvatel se změnila i sociální struktura obyvatel průmyslových měst. Právě v této době vzrostla poptávka po levných a malých bytech, které se staly nedostatkovým zbožím, zatímco velkých luxusních byl dostatek a nebyl o ně zájem. Logickým řešením by byla výstavba činžovních domů s malými byty, jenže kupní síla chudých vrstev byla nízká. Ze strany investorů by se jednalo o velmi nerentabilní obchod s dlouhodobou návratností, a tak se do tohoto neperspektivního podniku „nehrnuli“ a situace zůstávala stejná. Lidé si stěžovali, museli se uskromňovat a žít v bytech v nelidských a po hygienické stránce nevyhovujících podmínkách. Bylo by logické, že v této situaci zasáhne stát či města a na své náklady vystaví nouzové kolonie, ale takovou pomoc si mohly dovolit země v západní Evropě, které měly dostatek financí a prostor zabývat se takovými potížemi. Československo byl nový stát, který řešil nejzákladnější otázky řízení společnosti a jeho počáteční rozpočet byl nulový. Město i stát částečně zasáhly a vydaly nařízení, jejichž cílem bylo uklidnění situace, ale rozhodně nemohly tento problém vyřešit a doufaly v samoregulační mechanismy společnosti. Bytová krize se v Evropě objevila v druhé polovině 19. století, konkrétně u nás v 60. a 70. letech a kulminovala po první světové válce.⁴⁸

Všichni volali po okamžitém zlepšení situace. Na straně studentů stál Svaz československého studentstva⁴⁹ jako ústřední studentská organizace a snažil se jim pomoci s jejich problémy. Stav ubytování byl nevyhovující, lidé spali, kde se dalo, často nešlo o ubytovny v pravém slova smyslu, lidé přespávali na nádražích, v parcích nebo kavárnách. Dalším

⁴⁷ Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, s. 131

⁴⁸ Karel TEIGE, *Nejmenší byt, bytová krize, reforma bydlení, byt pro existenční minimum, rodinný, nájemný a kolektivní dům, regulace obytných čtvrtí, nové formy domu a bytu, hnutí za lidový byt*, Praha 1932, s. 41 - 42

⁴⁹ Svaz československého studentstva byl založen roku 1904, roku 1920 přejmenován na Ústřední svaz československého studentstva, byla to centrální organizace studentstva, která spolupracovala s menšími spolky v oblasti studentské péče. Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 30, František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 10

problémem byl nedostatek jídla v menzách a drahé studijní potřeby. Zejména otázka ubytování musela být vyřešena rychle, byl chladný podzim, zima se rychle přibližovala a bylo nemožné, aby studenti zůstali bez střechy nad hlavou. V existujících kolejích byly zvýšeny počty ubytovaných, v Hlávkově studentské koleji bylo v školním roce 1918/19 ubytováno 241 místo plánovaných 210 studentů.⁵⁰ To jistě v této vyhocené době pomohlo, ale bylo potřeba řešit situaci systémově, neboť celkem bylo potřeba ubytovat 700 až 800 studentů.⁵¹ Ministerstvo školství a národní osvěty provedlo průzkum ve veřejných budovách, jejímž výsledkem byl soupis všech volných místností. Jednalo se nejen o školy, nemocnice a vojenské budovy, ale šlo zejména o klášterní budovy. Na základě těchto výzkumů stát žádal správce jednotlivých budov o ubytování mládeže. Šlo o dobrovolnou akci a stát neměl žádný mechanismus jak majitele k souhlasu donutit. Velká část majitelů odmítla, důvodem nebyl nezájem, ale špatně vytvořený průzkum. Do soupisu byly uvedeny všechny místnosti v budovách, ale úředníci provádějící výzkum nezohlednili, zda je možné všechny místnosti použít k ubytování – často šlo o knihovny, půdy, sklady neodpovídající hygienickým normám ani studentským potřebám. Správci budov se přesto snažili studentům pomoci a někteří je na své náklady nejen ubytovali, ale zajišťovali jim i stravování, topení a osvětlení. Samozřejmě se nejednalo o definitivní řešení a tyto instituce si studenty u sebe nechávaly jen po dobu nezbytně nutnou (v řádu měsíců nebo nejdéle do konce školního roku 1920).⁵² Takovými institucemi byl například arcibiskupský seminář, Akademické gymnázium, německý chemický ústav či chudobinec u Bartoloměje.⁵³

Studenti poukazovali na své problémy a sami se také podíleli na jejich řešení. Na jaře roku 1919 proběhla na Staroměstském náměstí demonstrace, na jejímž konci předali studenti poslancům rezoluci svých požadavků, kde sami navrhovali možná řešení. Hlavní myšlenkou bylo využít budovu Donucovací pracovny⁵⁴ a kapucínský klášter, které se obě nacházely

⁵⁰ Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, s. 131

⁵¹ Národní archiv, fond Ministerstva sociální péče, karton č. 531, koncept žádosti zasílané majitelům nemovitostí s žádostí o ubytování studentů

⁵² Národní archiv, fond Ministerstva sociální péče, karton č. 531, korespondence Ministerstva sociální péče s majiteli nemovitostí

⁵³ František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 10

⁵⁴ Trautmannsdorfský palác, pozdně klasicistní palác na nároží ulic Loretánské a U Kasáren, č. p. 180, roku 1830 zde byla zřízena donucovací pracovna. Jan HRUBEŠ – Eva HRUBEŠOVÁ, *Pražské domy vyprávějí ... VII*, Praha 2001, s. 222 – 223, Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998,

na Hradčanech a zřídit v nich koleje. Tato rezoluce byla zákonodárci jednomyslně přijata a budovy byly rychle upraveny do obyvatelného stavu.⁵⁵

V květnu roku 1919 proběhla v pražském parku Stromovka slavnost „Studentstvo sobě“, jejíž součástí byla finanční sbírka na vybavení hradčanských kolejí. 18. května 1919 se vypravilo asi dvě stě studentům za prezidentem Masarykem, aby ho informovali o svých starostech. Prezident je vyslechl a přislíbil jim dar ve výši 100 tisíc korun na zřízení hradčanských kolejí pro nemajetné studenty, které po něm byly později pojmenovány.⁵⁶

Masarykovy koleje byly provizorně otevřeny pro studenty na začátku studijního roku 1919/20. Koleje byly zřízeny z různých sbírek a darů, instituce Donucovací pracovny propůjčila železné postele, ministerstvo národní obrany darovalo slamníky a slámu. Podmínky, ve kterých byli studenti ubytováni, byly skromné a nevyhovující. Místnosti byly velmi malé, nebylo zavedeno osvětlení. Některé neměly vytápění, což bylo řešeno otvory v podlaze vedoucími do refektáře, ale zdaleka nebylo dostačující. Nezřídko se objevovala v místnostech plíseň. Většina studentů byla přesto spokojena a protesty byly ojedinělé.⁵⁷ Tato kolej byla jedinečná v tom, že se z větší části na její správě podíleli studenti sami, jediným „nekolejákem“ byl správce koleje,

s. 30, František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 10

⁵⁵ Adolf KOSTEČKA, *K historii koleje*, in: *Almanach hradčanských kolejáků 1919 – 1929*, Praha 1929, s. 11 – 14, zde s. 11

⁵⁶ Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 30, František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 13 – 14

⁵⁷ Nedostatečné osvětlení a topení popisují následující citáty: „Klášteří kobky studentské přes diskrétní renomé milostné intimity měly ve všech pražských studentských kolejích a fakultách pověst hygienicky odstrašující. Egypťská tma a dotěrná špína se těšily ve dne nasládlou vůní hnilobného dřeva a večer k tomu rozlitého petroleje.“ Josef TYRALÍK, *Kolejáci v kapucínáku*, in: *Almanach hradčanských kolejáků 1919 – 1929*, Praha 1929 s. 109 – 117, zde s. 109, „S počátku jsem spal na pokoji o 20 lůžkách (dnešní společenská síň), měli jsme jeden stůl, nevelký, nouzi o umyvadla, šatníky žádné! A světlo? Jako v donucovací pracovně; nade dveřmi svítil hořák, jediný pro celou místnost, a my jsme při tom měli dohánět 4 – 5 zmeškaných let.“, Augustin SOCHR, *Jak jsme začínali*, in: *Almanach hradčanských kolejáků 1919 – 1929*, Praha 1929, s. 71 – 73, zde s. 71

v této době pan Adolf Kostečka.⁵⁸ Studentská samospráva se osvědčila, kolejáci, jak se tehdy označovali studenti ubytovaní na kolejích, si vytvořili ke koleji mnohem bližší vztah než jinde.⁵⁹

Dalším a můžeme říct i největším projevem zájmu studentů o zlepšení situace v prvních letech československé republiky byla výstavba Studentské kolonie na Letné (v západní části parku, v místech, kde je dnes točna tramvaje). Pomoc zvnějšku byla pomalá, drahá a nejistá, a tak se studenti rozhodli, že nebudou dále čekat a kolej, která tu chyběla, si sami postaví.⁶⁰ Iniciátorem a hlavním organizátorem prací bylo Obrodné hnutí československého studentstva.⁶¹ Veřejnost byla tímto nápadem nadšena a všemožně studenty podporovala. Stavbě kolonie na Letné byl v této době věnován velký zájem novinářů a často se o výstavbě dočteme v dobových novinách. Hlavní město Praha poskytlo studentům zcela zdarma pozemek pro výstavbu domů, ministerstva slíbila studentům 4 miliony korun, prezident Masaryk daroval studentům 1,5 milionu korun z jubilejního fondu, dalších ¾ milionu věnovala studentům veřejnost ve veřejné sbírce.⁶² Dary na kolej nebyly jen peněžní, například dřevo na výstavbu

⁵⁸ Český právník, v roce 1919 spoluzaložil Ústřední svaz československého studentstva, byl jeho prvním předsedou, založil s profesorem Jarníkem Masarykovu studentskou kolej. František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 10 - 11, dále k tématu *Almanach hradčanských kolejáků 1919 – 1929*, Praha 1929

⁵⁹ Jan VRZALÍK, *Převrat*, in: *Almanach hradčanských kolejáků 1919 – 1929*, Praha, 1929, s. 24 – 29, zde s. 24

⁶⁰ Tuto situaci názorně popisuje Ing. Miloš Vaněček ve svých vzpomínkách: „V létě a na podzim roku 1920 vyvrcholila všeobecná bytová krise a zasáhla i studentstvo. Studenti, vracející se na své fakulty, neměli kde se ubytovat, nemluvě o naprosto nepřístupných cenách těch několika bytů, které byly k dostání. Praha neměla studentských kolejí, internátů a pod., jediná česká kolej Hlávková nemohla uspokojiti ani malou část potřeby. Proto byla získána bývalá Zemská donucovací pracovna pro provisorní zřízení koleje. Místa byla obsazena hned a potřeba studentských bytů se téměř nezmenšila. Studentským pracovníkům bylo jasno, že zde může pomoci jen velké řešení, výstavba veliké koleje studentské. Ale pro tu nebylo ani stavebního místa, natož plánů, povolení a hlavně – peněz. Výsledek jakékoliv akce v tomto směru nebylo možno očekávati v době dohledné. A mezitím zotřovaly se i projevy všeobecné bytové krise – násilné zasahování – zabírání bytů byly prostředky, které pomáhaly chvilku a někde, ale neřešily věc.“ Miloš VANĚČEK, *Proč vznikla studentská kolonie*, in: *Almanach studentské kolonie na Letné 1920 – 1930*, Nymburk 1931, s. 38 – 41, zde s. 40

⁶¹ O jeho činnosti nás informuje Václav Maria Havel (1897 – 1979), otec bývalého prezidenta České republiky, ve svých vzpomínkách. Václav Maria HAVEL, *Mé vzpomínky*, Praha 1993, s. 128 – 131, 134 - 138

⁶² Dotace 4 milionů korun byla podmíněna uvolněním tohoto prostoru maximálně po deseti letech pro stavbu definitivní koleje, tento smluvní dodatek nebyl nikdy proveden. Václav Maria HAVEL, *Mé vzpomínky*, Praha 1993, s. 146

a jiný stavební materiál pocházel také ze sbírek. Darujícími nebyli jen českoslovenští občané, finance přicházely i ze zahraničí, nejdále až z Číny a Ameriky. Idea výstavby této koleje byla taková, že si studenti sami budovu postaví a nebudou zbytečně platit za práci řemeslníků, a tedy bude možné snížit náklady na ubytování na minimum. Byl použit patentovaný systém dřevěných konstrukcí prof. Záhorského, který byl zjednodušeně stavebnicí sestavenou z dřevěných trámů a dovedl ji sestavit téměř kdokoliv. Navíc byl na začátku první republiky velký nedostatek stavebních hmot, díky čemuž byly velmi drahé a čekací doby na dodávky dlouhé. U dřeva byla situace podstatně jednodušší.⁶³ Na samotné výstavbě se podíleli studenti vysokých škol, pomáhali i studenti z nižších vzdělávacích stupňů. Z počátku přicházeli o víkendech a svátcích i pracující lidé. 28. října 1920 na stavbě pracovalo 500 studentů a 3 500 Pražanů.⁶⁴ S přicházející zimou a klesající propagací v tisku zájem o pomoc pozvolna opadával a nakonec muselo vedení stavby přistoupit na placení profesionálních řemeslníků, což zvýšilo náklady na stavbu a původní plán otevření koleje již na Nový rok 1921 nevyšel.⁶⁵

Stavby probíhaly od podzimu roku 1920, první budova byla otevřena v dubnu následujícího roku a celý areál byl zprovozněn na začátku studijního roku 1921/1922. Celkem vzniklo 9 dřevěných pavilonů (5 pavilonů po 54 studentech, 4 pavilony po 96 studentech), které poskytl ubytování pro 650 studentů.⁶⁶ Jednalo se o nejlevnější kolej v Praze, v prvních letech stálo ubytování 60 korun, v polovině 30. let studenti platili 72 až 92 korun měsíčně. Navíc byl

⁶³ K. BOHÁČ, *Vznik a vývoj kolonie*, in: *Almanach studentské kolonie na Letné 1920 – 1930*, Nymburk 1931, s. 20 – 37, zde s. 20

Miloš VANĚČEK, *Proč vznikla studentská kolonie*, in: *Almanach studentské kolonie na Letné 1920 – 1930*, Nymburk 1931, s. 38 – 41, s. 40

⁶⁴ „Jako iniciátoři z řad členů OHČS jsme razili hned od počátku zásadu, že svůj čas a práci při organizaci akce mají věnovat především ti studenti, kteří neztratili studijní čas vojnou a mají kde bydlet. Ovšem ve stavebních partách o sobotách a nedělích měli především pracovat ti, kteří hodlají v kolonii bydlet. Ve značném počtu byly však tyto party doplňovány i studenty, kteří nepotřebovali byt, a to vysokoškoláky i středoškoláky.“ Václav Maria HAVEL, *Mé vzpomínky*, Praha 1993, s. 146 - 147

⁶⁵ Václav Maria HAVEL, *Mé vzpomínky*, Praha 1993, s. 147

⁶⁶ Součet kapacit jednotlivých pavilonů je 654, ale dle autora kolej ubytovávala 650 studentů. Domnívám se, že rozdíl byl způsoben tím, že v pavilonu číslo 6 měla sídlo správa koleje, byla zde i čítárna a spolková místnost. A. C. NOR, *Jedno pokolení*, Praha 1982, s. 48, O. MIKAN, *Studentská kolonie na Letné*, in: *Péče o studentstvo*, r. 1., 1923, č. 10, s. 3 – 6, zde s. 5

tento poplatek vybírán jen deset měsíců ročně a o letních prázdninách zde studenti mohli bydlet bezplatně.⁶⁷

Citlivý popis kolonie vytvořil A. C. NOR: „Kolonkou se nazývalo několik dřevěných pavilónů, rozhozených po parkovité zahradě. Byly barokně ozdobené a uvnitř byly po délce rozříznuty úzkou chodbičkou, z níž na obě strany byly husté dveře do studentských pokojíků. Pavilóny byly patrové a byla jich skoro celá desítka pro mužské obyvatelstvo kolonie, kromě jednoho, určeného studentkám. Vzhled všech pavilónů byl radostný přes chmurnost jejich zčernalého, mastnotou napuštěného dřeva, ze kterého byly postaveny.“⁶⁸ Fotografie ukazující skutečnou podobu průčelí pavilonu se nachází v příloze č. 6.

Zajímavé je, že všichni zde ubytovaní studenti se měli podílet na stavbě koleje. Ti, co sem přišli v době, kdy už kolej stála, se ze své pracovní povinnosti vyplatili jednorázovým poplatkem 20 korun.⁶⁹ „Starousedlíci v koleji“, tedy ti, kteří se fyzicky podíleli na stavbě koleje, měli svá nepsaná privilegia. Studenti měli povinnost dokládat svůj prospěch, řádně a v termínech plnit zkoušky. Byla určena doba, za kterou je možné studium absolvovat a ti, kteří bezdůvodně studium prodlužovali, neměli nárok v kolonii zabírat místo vzorným studentům. Tito „stavitelé“ považovali kolej za svou, odmítali dokládat svůj prospěch a byli i přes nedodržování předpisů na koleji tolerováni. Situace se změnila na přelomu let 1927 a 1928. Během vánočních prázdnin, kdy byla kolej téměř prázdná, došlo k neštěstí a dne 21. 12. 1927 začal hořet pavilon č. 6. Tou dobou byl v Praze velký mráz, přesně mínus 17 stupňů Celsia, díky tomu byla nízká vzdušná vlhkost, což usnadňovalo hoření a současně velmi ztěžovalo hašení. Ohnisko požáru se navíc nacházelo na nepřístupném místě, pod venkovní římsou. Na místo se sjeli hasičské sbory z celé Prahy a i přes veškerou snahu objekt během čtyř hodin shořel a bylo velké štěstí, že nepřeskočil

⁶⁷ František MORKES, Finanční náročnost studia v předmnichovském Československu, in: Mládež, společnost a stát, roč. 3, 1994, č. 2, s. 12 - 20, zde s. 19, Václav Maria HAVEL, *Mé vzpomínky*, Praha 1993, s. 148, A. C. NOR, *Sloupky o studentech*, Praha 1927, s. 39

⁶⁸ A. C. NOR, *Jedno pokolení*, Praha 1982, s. 46 – 47, Podobný popis, víc zaměřený na vnitřní život koleje se nachází v jeho díle *Sloupky o studentech*. A. C. NOR, *Sloupky o studentech*, Praha 1927, s. 8 - 9

Dívčí pavilon číslo 9 se nazýval Děvín. František MORKES, *Finanční náročnost studia v předmnichovském Československu*, in: Mládež, společnost a stát, roč. 3, 1994, s. 12 – 20, zde s. 19

⁶⁹ Původně se měli všichni chovanci podílet vlastní prací na existenci koleje, ale nebylo dostatek práce a hodina práce se převádí na 1 korunu. Tímto způsobem získané peníze jdou do fondu na údržbu kolonie a na výstavbu definitivní koleje. Antonín KOTNAUER, *Několik slov*, in: *Almanach studentské kolonie na Letné 1920 – 1930*, Nymburk 1931, s. 60 – 64, zde s. 62

na vedlejší pavilony.⁷⁰ Po návratu studentů z domovů vznikl problém, kam narychlo ubytovat studenty z tohoto pavilonu, a tak byli vystěhováni „přesluhující“ studenti. Pavilon č. 6 poté již byl obnoven jen jako přízemní budova. V roce 1933 se Studentská kolonie na Letné zmenšila ještě o jeden pavilon. Z pavilonu jihoslovanských studentů vznikla samostatná Podkarpatoruská kolej, pro kterou byla později postavena nová budova v Dejvicích.⁷¹

Kolonie na Letné existovala až do 70. let 20. století, přestože původně měla fungovat jen deset let jako provizorní před stavbou definitivní koleje na stejném místě. V roce 1939 byla její část uzavřena, později zbořena a druhá polovina byla odstraněna až v 70. letech.⁷² V dnešní době tuto kolej připomíná jen pískovcový pomník, který zde byl odhalen 17. listopadu 1989.⁷³ Jeho konkrétní podoba se nachází v příloze č.

Na začátku 20. let byla pro posluchače vysokých škol ze Slovenska otevřena Štefánikova kolej, mezinárodní kolejí byl Studentský domov na Slupi, který později sloužil jako studentské středisko podobné Akademickému domu. V polovině dvacátých let k nim přibýly Husova studentská domovina, Vojensko-inženýrská kolej, ženská studentská kolej Budeč a Švehlova studentská kolej založená agrární stranou.

Štefánikova kolej založená roku 1920 se nacházela na Letné, Na Výšinách 2, hned naproti vodárenské věži v bývalém hotelu Belvedere. Ubytovala 80 nemajetných studentů ze Slovenska. Poplatek činil 100 korun za ubytování a 220 korun za služby a stravování. V koleji byl poměrně přísný režim a existující samospráva měla omezenou sílu. Kolej zanikla ve školním roce 1950/1951, kdy připadla Vysoké škole uměleckoprůmyslové a byla přejmenována na Kolej Mikoláše Alše a pod tímto názvem funguje dodnes.⁷⁴

Specifickou kolejí byl Studentský domov na Slupi, který byl mezinárodním studentským střediskem, nacházela se zde menza, studovny, herny, čítárny. V jeho prostorách byly

⁷⁰ Bohumil MUŽÍK, *Mezi studenty*, in: Almanach studentské kolonie na Letné 1920 – 1930, Nymburk 1931, s. 123 – 126, zde s. 124 – 125

⁷¹ František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 8

⁷² Václav Maria HAVEL, *Mé vzpomínky*, Praha 1993, s. 149

⁷³ Stanislav SRNSKÝ, *Málo známé pražské pomníky a památníky*, in: Věstník Klubu za starou Prahu, roč. 33, 2003, č. 2, s. 36 – 40, zde s. 39 – 40, dále k tématu Jan HRUBEŠ – Eva HRUBEŠOVÁ, *Ve stínu pražských pomníků a soch*, Praha 2003

⁷⁴ Dušan KOVÁČ, *Kolejáci. Slovenskí študenti v Štefánikovej kolejí v Prahe*, Bratislava 1990, s. 199, dále k tématu Ján PONIČAN, *Búrlivá mladosť. Spomienky I, 1920 – 1938*, Bratislava 1975, Eduard GOLDSTÜCKER, *Vzpomínky 1913 – 1945*, Praha 2003

organizovány různé kulturní a vzdělávací akce. Finančně se na jeho výstavbě podílely organizace YMCA a YWCA. Byl otevřen v dubnu roku 1921. Cílem této instituce nebylo ubytovávat studenty, ale když organizátoři výstavby viděli aktuální situaci v Praze, rozhodli, že část budovy prozatímně upraví na kolej, která byla až po pěti letech zrušena.⁷⁵

Podrobnější popis si ještě zaslouží Švehlova kolej vybudovaná roku 1925 v rondokubistickém stylu. Narozdíl od všech dříve jmenovaných kolejí nesloužila jen nemajetným, ale studentům ze všech majetkových vrstev. Jejím zřizovatelem byla agrární strana, která nevyžadovala členství chovance ve straně, ale alespoň jeden člen rodiny musel být členem stavebního družstva Švehlovy domy, do kterého se skládal podíl 500 korun. To, že kolej ubytovávala i bohaté, ještě neznamenalo, že by byla nesociální. Nemajetní platili poplatek, který neodpovídal skutečným nákladům na jednotlivce. Rozdíl mezi tímto poplatkem a realitou dopláceli bohatí studenti, což bylo při vysokých cenách privátů stále výhodné. Cena za ubytování se pohybovala mezi 120 a 250 korunami. Celkem zde bylo ubytováno téměř 300 studentů.⁷⁶ Za minulého režimu byla přejmenována na Studentskou kolej 5. května, dnes opět používá svůj původní název.⁷⁷

Poslední kolejí z 20. let, která si zaslouží podrobnější popis, jsou Ženské studentské koleje Budeč. Většina kolejí totiž ubytovávala jen muže, dívky byly ubytovány jen v Koleji posluchaček vysokých škol a v jednom pavilonu letenské kolonie zvaný Děvín. Jejich celková kapacita byla asi 100 osob, což bylo nedostatečné a v porovnání s množstvím mužských kolejí diskriminační. Roku 1922 se Obrodné hnutí československého studentstva a vedení Koleje posluchaček vysokých škol rozhodlo, že postaví novou ženskou kolej. Ta byla vystavěna na Vinohradech na nároží ulic Wenzigovy a Bělehradské a uvedena do provozu v roce 1925. Zázemí v ní nalezlo 200 studentek, ty většinou pocházely z bohatších rodin, protože měsíční poplatek 400 – 600 korun si nemohla dovolit každá.

⁷⁵ Studentský domov na Slupi v Praze, in: Péče o studentstvo, roč. 7, 1929, č. 1 – 2, s. 60, Jar. KOSE, Studentský domov v Praze, in: Péče o studentstvo, roč. 1, 1923, č. 10, s. 6 – 9

⁷⁶ František MORKES, *Finanční náročnost studia v předmnichovském Československu*, in: Mládež, společnost a stát, roč. 3, 1994, č. 2, s. 12 – 20, zde s. 17
Bohumil PATKA, *Státní podpory vysokoškolských studujících v roce 1928 – 29*, in: Péče o studentstvo, roč. 7., 1929, č. 7 – 8, s. 41 – 51, zde s. 46 – 47

⁷⁷ František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 7

Tím byly základní studentské potřeby zajištěny, provizorní ubytovny byly uzavřeny, jedinou výjimkou byla výše uvedená Studentská kolonie na Letné, která fungovala o 40 let déle, než měla. To však neznamena, že kapacita kolejí odpovídala počtu mimopražských studentů. Většina z nich bydlela na privátech a koleje byly určeny především chudým studentům. Možnosti ubytování pro studenty v Praze byly, byl jich dostatek, konkurenční prostředí udržovalo ceny v přijatelných výškách a tak už se nestávalo, že by studenti po příchodu do Prahy neměli kam složit hlavu.

3.4 Nová Masarykova kolej a rok 1927

Masarykova studentská kolej se nacházela ve věžeňských celách Donucovací pracovny a v klášterních celách kapucínského kláštera. Obě tyto budovy od počátku nevyhovovaly svým stavem hygienickým normám a studentským potřebám. Proto se v polovině 20. let objevují hlasy o zřízení nové moderní koleje, která by tuto stávající nahradila a ponechala si její název. Pro výstavbu byla vybrána lokalita v Dejvicích nedaleko dnešního Vítězného náměstí. Základní kámen byl položen 8. března 1925, den po Masarykových 75. narozeninách.⁷⁸ Z Národního fondu Masarykova získala kolej příspěvek dva miliony korun, zbývající částku doplatil stát.

Půl roku po položení základního kamene se studenti ze samosprávy hradčanské koleje dozvěděli, že v nové koleji nebude možná studentská samospráva, ale že kolej budou spravovat správci z řad úředníků a tím budou potlačeny zájmy studentů. Nová kolej měla být postavena moderně a téměř luxusně, což ve výsledku znamenalo zvýšení kolejného a následnou nedostupnost pro nemajetné studenty. Alternativou k tomuto plánu bylo postavit kolej s tím, že by na její vybudování nezískali státní podporu a studenti by museli stavbu zaplatit z vlastních prostředků. Samozřejmě studenti nebyli ani s jednou variantou spokojeni. První potlačovala jejich práva a ideu stávající koleje, druhá byla naprosto nereálná. Hradčanská kolej poskytovala živobytí nemajetným studentům, její rozpočet byl nízký a úsporný. Myslím si, že muselo být od začátku jasné, že na druhou variantu hradčanská samospráva přistoupit nemůže. Studenti odmítli úřednickou správu – samospráva na kolejích se jim osvědčila a kolej fungovala

⁷⁸ Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 39 Dejvice v této době ještě nebyly akademickou oblastí jako dnes, ale již existovaly projekty, podle kterých zde měly být vystavěny budovy techniky. Základní kámen k nim byl položen v roce 1925 a první část byla uvedena do provozu v roce 1930. Václav LOMIČ, *Vznik, vývoj a současnost českého vysokého učení technického v Praze*, Praha 1982, s. 81

v porovnání s ostatními pražskými mnohem lépe, na kolejích vládl pořádek, téměř se nevyskytovaly projevy nespokojenosti a po finanční stránce také prosperovali. Nepřistoupili ani na druhou variantu. Kuratorium koleje bylo s postojem samosprávy nespokojeno a tak ji v roce 1926 zrušilo, neustavilo novou a do března kolej fakticky nikdo nespravoval. Rozpočet koleje byl tak nízký, že potřeboval neustálý dohled, kontrolu a usměrňování. Ta víc než půl roku chyběla, což způsobilo dluh ve výši 50 tisíc korun. Dne 15. března 1927 byla nová Masarykova kolej v Dejvicích otevřena a studenti ze staré Masarykovy koleje se do ní měli přestěhovat a vzdát se tím svých práv. Většina z nich to odmítla, odstěhovalo se jen 61 osob a 200 studentů zůstalo na Hradčanech.⁷⁹ Hlavními argumenty zůstavších byla vysoká cena kolejného, kterou nebyli schopni platit, a potlačování svobod. Původní Masarykova kolej byla určena pro nemajetné studenty, měsíc ubytování zde přišel na 230 korun, měsíc v nově postavené dejvické koleji stál 360 až 510 korun podle nemajetnosti žadatele, ale pro zápis do koleje nebylo vysvědčení o nemajetnosti podmínkou.⁸⁰

Většina studentů neměla kam jít, a tak na hradčanské koleji zůstali a zvolili si své direktorium.⁸¹ To mělo jednat jménem studentů, také mělo oddlužit kolejní rozpočet a snížit kolejné.⁸² Představitelé dejvické koleje odmítli s hradčanským direktoriem jednat a dali odpojit vodu a elektřinu s tím, že budovy mají být už prázdné, přestože věděli, že většina studentů tam zůstala. Studenti o své situaci psali do novin a uspořádali na 21. března veřejnou schůzi na Slovanském ostrově, které se zúčastnilo přes tisíc studentů. Česká veřejnost se postavila na stranu studentů. To dokazuje fakt, že během několika týdnů získali 20 tisíc korun ve formě darů. V červenci studenti spor částečně prohráli, přišli o kapucínský klášter, kde magistrát provedl exekuci a studentům zabavil jejich osobní majetek. Později byl průběh této akce

⁷⁹ „Z koleje se stěhovalo do Dejvic jen 61 studentů (z toho jen 2 z Kapuciňáku). Byli to však většinou tzv. „erární kolejáci“, kteří byli přijati do koleje na základě protekce některých vlivných osob a namnoze svými majetkovými poměry neodpovídali účelu koleje, která byla určena pro nejchudší. K nim patřili i ti, kteří tam nešli z vnitřního přesvědčení, na něž však působily důvody osobní, rodinné nebo studijní a rovněž ti, kteří nepochopili význam samosprávy. Konečně se k nim ještě připojili „štrébři“ a kariéristé.“ František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 21 - 22

⁸⁰ Jan VRZALÍK, *Převrat*, in: *Almanach hradčanských kolejáků*, Praha 1929, s. 24 – 29, zde s. 25

⁸¹ Tzv. správní výbor koleje. Archiv Univerzity Karlovy, fond Všestudentský archiv, Ústřední svaz českého studentstva, karta 389

⁸² Již v březnu roku 1927 bylo sníženo z 230 korun na 160. Jan VRZALÍK, *Převrat*, in: *Almanach hradčanských kolejáků 1919 – 1929*, Praha 1929, s. 24 – 29, zde s. 27

kritizován a studenti si tím opět získali popularitu u veřejnosti. Na stranu kolejáků se přidává Svaz československého studentstva, který se stal novým správcem této koleje, která přestala být ilegálním vzdorem a byla přejmenována na Studentskou kolej Svazu českého studentstva. Opět byla připojena voda a elektřina, v koleji byla obnovena studentská samospráva a studenti se stali morálními vítězi tohoto sporu.⁸³

3.5 Studentské koleje ve 30. letech

Třicátá léta přinášejí do kolejního života některé změny, které ho velmi ovlivňují. Na začátku nového desetiletí se v kolejích projevují potíže vyvolané hospodářskou krizí, která zhoršuje už tak většinou špatnou situaci studentů. Dochází ke zdražování potravin a služeb, což ve svých důsledcích znamená zdražení ubytování na kolejích, ale i na privátech, vedle toho roste i nezaměstnanost a nabídka práce pro studenty nedovede uspokojit všechny potřebné. Mezi školními roky 1930/31 a 1933/34 stoupl kolejný o 15 % a stipendia pro nemajetné studenty klesla o 20 %.⁸⁴ Koleje se snažily co nejšetrněji hospodařit, ale stejně byla tato situace pro některé studenty tak vážná, že museli svá studia předčasně ukončit. Logickým důsledkem zdražování byla rostoucí nemajetnost studentů a zvýšený zájem o koleje určené nemajetným (např. Hlávkovu kolej).⁸⁵ Podle statistik byli studenti pražské techniky více zasaženi hospodářskou krizí než studenti univerzity. V této době dochází ke sníženému zájmu o vysokoškolská studia. Hlavní příčinou bylo, že se do vysokoškolského věku dostávají slabší ročníky, jejichž příslušníci se narodili za první světové války nebo těsně po ní.⁸⁶ S odlivem

⁸³ Toto téma je zmiňováno v následujících dílech: František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 29 – 24, *Almanach hradčanských kolejáků 1919 – 1929*, Praha 1929, Bohumil KVASNIČKA, *Svazovka*, in: *Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí 30. let*, Praha 1963, s. 243 – 247

⁸⁴ Josef PETRÁŇ, *Nástin dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*, Praha 1983, s. 324

⁸⁵ Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, s. 146

⁸⁶ Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, s. 148

V 20. letech studuje na filozofické fakultě 1 500 až 1 600 studentů ročně, ve 30. letech jejich průměrný počet klesá na 1 300. Josef PETRÁŇ, *Nástin dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*, Praha 1983, s. 324

chovanců se potýkají zejména koleje na pravém břehu Vltavy, protože studenti pražské techniky preferovali koleje v Dejvicích, které se nacházely blízko nově vystavěných přednáškových sálů.⁸⁷

Ve třicátých letech se aktivizují spolky na ochranu chudých studentů, v roce 1932 byla založena Jednota nemajetných a pokrokových studentů, která byla v roce 1935 přejmenována na Jednotu nemajetných studentů. Tato organizace vytvořila Kolejní výbor, což byl levicový protipól Ústředního svazu československého studentstva. Byly v něm začleněny všechny pražské koleje s výjimkou Masarykovy studentské koleje a koleje Arnošta z Pardubic. Zásluhou výboru nebyl v parlamentu schválen návrh na snížení stipendií a obecně financí na sociální péči o studenty.⁸⁸

Druhým typickým jevem ve třicátých letech byla politická radikalizace nálad společnosti. Studenti vždy patří mezi politicky aktivnější část populace a můžeme tento trend sledovat v dobovém tisku a vzpomínkách studentů. Studenti na kolejích většinou pocházeli ze sociálně slabšího prostředí, většina z nich dostávala sociální stipendia a 80 % posluchačů ubytovaných na kolejích si k tomu muselo přivydělávat. Z toho logicky vyplývá, že jim bylo bližší levicové myšlení než pravicové.

Některé studentské organizace se radikalizovaly pravicově, takovou byl například Pražský svaz československého studentstva, který viděl svého hlavního odpůrce v hradčanské koleji a hrozilo její zrušení. Studenti z koleje preventivně ustavili Spolek hradčanských kolejáků, který tvořili současní i bývalí studenti. V roce 1934 se svaz koleje vzdal a kolej do své správy převzal nově vzniklý spolek, ta byla opět přejmenována na Kolej Spolku hradčanských kolejáků a tento název si udržela až do roku 1949.⁸⁹

Politická činnost byla ve většině kolejí zakázána, a tak musela probíhat tajně. Jedinou kolejí, která byla k politické aktivitě tolerantní, byla hradčanská kolej. Studenti se zde mohli politicky projevovat a organizovat se. Navíc v této koleji probíhaly besedy s hosty politického a uměleckého světa. Na debaty pozvali například Bohumila Šmerala, Václava Kopeckého, E. F. Buriana či Voskovce a Wericha.⁹⁰

⁸⁷ Václav LOMIČ, *Vznik, vývoj a současnost českého vysokého učení technického v Praze*, Praha 1982, s. 81

⁸⁸ František SOSNA, *Hlávkovy koleje, lidé a události kolem*, in: *Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí 30. let*, Praha 1963, s. 251 – 262, zde s. 257

⁸⁹ František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 26 – 28, s. 58

⁹⁰ Bohumil KVASNIČKA, *Svazovka*, in: *Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí 30. let*, Praha 1963., s. 243 – 247, zde s. 245

Spojující levicovou organizací na kolejích byla Kostufra,⁹¹ založená v roce 1922. Studenti se politicky aktivizovali hlavně před volbami. Po nocích probíhaly na kolejích politické diskuze a zapálení členové politických stran nebo jejich podporovatelé se snažili získat další hlasy. Tajně se vyvěšovaly plakáty politických stran. V Hlávkových kolejích dostalo 23 studentů důtku za to, že do oken vyvěsili volební číslo komunistické strany.⁹²

Výraznou událostí v dějinách pražských kolejí bylo blahopřání studentů k sedmdesátým narozeninám Romaina Rollanda v roce 1936. Iniciativa vzešla z Hlávkových kolejí. Větší ohlas než samotné přání vyvolala nečekaná Rollandova odpověď,⁹³ která sklídila takový ohlas, že byla citována v několika denících.⁹⁴

Na konci 30. let se situace vyostřuje a z náznaků cítíme, jak se válka přibližuje. Ve školním roce 1938/39 byli v Hlávkově koleji ubytováni jen ti studenti, kteří vlastnili plynovou masku, ve stejném roce posluchači žádají vedení koleje o zavedení branných cvičení.

3.6 Demonstrace 28. října 1939, smrt Jana Opletala a uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939

Den 28. říjen byl do roku 1939 státním svátkem, ale tento rok nebylo v německém zájmu ho oslavovat a tak byl změněn na běžný pracovní den. Českoslovenští občané s tím samozřejmě nesouhlasili a jako projev protestu odmítli tento den nastoupit do zaměstnání a šli demonstrovat do ulic Prahy. Nešlo už o oslavu vzniku Československé republiky, ale o projev odporu proti nacistické nadvládě. Policie se snažila demonstrace přerušit, ale nepovedlo se jí to. Množství demonstrujících obyvatel převyšovalo počty policistů a navíc čeští zástupci pořádku s demonstrujícími často souhlasili a nechtěli proti nim zasahovat. Velký podíl na demonstracích mělo studentstvo. Jeho účast byla zásadní pro změny, které přišly brzy a narušily plynulý vývoj ve společnosti.

⁹¹ Komunistická studentská frakce

⁹² František SOSNA, *Hlávkovy koleje, lidé a události kolem*, Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí 30. let, Praha 1963, s. 251 – 262, zde s. 258

⁹³ „Děkuji srdečně studentům Hlávkovy studentské koleje za jejich dopis k mým sedmdesátinám. Byl jsem jím velmi dojat. Sdílím Vaše naděje v lidství spravedlivější a šťastnější. To závisí na nás, na našem přesvědčení, na našich obětech a na naší jednotě. S přátelským pozdravem Romain Rolland“

⁹⁴ 8. března v Národních listech a v Právu lidu, František SOSNA, *Hlávkovy koleje, lidé a události kolem*, Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí 30. let, Praha 1963, s. 251 – 262, zde s. 256

V podvečer 28. října byl při nepokojích na rohu ulic Žitné a Ve Smečkách německým policistou v civilu střelen do břicha student medicíny Jan Opletal, který byl od roku 1936 chovancem Hlávkovy koleje. Jeho role v dění na koleji nebyla nevýznamná, roku 1938 se stal místopředsedou studentské samosprávy a byl také sociálním referentem.⁹⁵ Okamžitě po incidentu byl operován a jeho stav se začal zlepšovat, ale 4. listopadu však došlo k rychlé změně, přidaly se komplikace, kterým za týden podlehl. Jeho smrt byla pro studenty velkou ránou a chtěli mu projevit svoji úctu. Organizace pohřbu se ujímají studenti z Hlávkovy koleje. *„Pohřeb připravujeme okázalý, manifestační. Je nás jedenáct po boku předsedy samosprávy Maxmiliána Martischinga a ředitele koleje inž. Václava Weisnera. Ředitel si je vědom vážnosti situace, ale stojí při nás, podporuje naše snahy a pomáhá. Pomáhají všichni kolejáci, každý chce něco hodnotného vykonat.*

Tři kolegové, vídeňští Češi, se ujímají svěřeného jim úkolu – propagační práce pro naši věc. Je třeba postupovat opatrně a rychle. Tušíme, že Němci jsou na stráž. Ti tři však znají Němce lépe než my z Čech a Moravy, ve všem si vědí rady a jejich práce se daří. Jako blesk se rozletělo úmrtní oznámení po všech budovách vysokých škol, kde visí téměř na každých dveřích a na všech význačných místech. Zpráva, aby nikdo nešel na přednášky v den pohřbu 15. listopadu, se rychle šíří ke všem českým studentům.“⁹⁶

„Podle dispozic kolejáci měli nést rakev z prosektury na Albertově do pohřebního auta, které ji mělo odvézt na rodnou Hanou, kde na vesnickém hřbitově měla být uložena do země. V Praze mělo tedy být jakési oficiální rozloučení, jehož se měli zúčastnit i pozůstalí. Kolejní výbor v čele s předsedou, jako delegace, se pak měli zúčastnit i vlastního pohřbu na Moravě.“⁹⁷

Průvod byl předem úředně povolen za podmínky, že proběhne v naprosté tichosti a klidu. Za to ručili ředitel Hlávkovy koleje a předseda její samosprávy.⁹⁸ Studenti chtěli poklidný průběh

⁹⁵ „V koleji byl u kolegů oblíben a jeho všem známý smysl pro spravedlnost byl hlavním důvodem, pro který se stal sociálním referentem studentské samosprávy Hlávkovy koleje.“, Karel MAYER, *První ...*, in: Svědectví. Příběhy českých studentů z akce 17. listopad, Praha 1979, s. 15 – 16, zde s. 16

⁹⁶ Antonín PEŘINA – Karel HÝBEK, *Poslední dny*, in: Nepokořené mládí. Vyprávění českých studentů z koncentračního tábora Sachsenhausen, Praha 1971, s. 22 – 25, zde s. 23

⁹⁷ Jiří KOUKOLÍK, *15. listopad*, in: Svědectví. Příběhy českých studentů z akce 17. listopad, Praha 1979, s. 19 – 22, zde s. 20 Zde zmiňovaný Kolejní výbor byl správním orgánem Hlávkových studentských kolejí, nikoliv levicové organizace z kapitoly Studentské koleje ve 30. letech.

⁹⁸ „V odpoledních hodinách se hlásí policejní prezident. Volá telefonem ředitele koleje a předsedu samosprávy. Oba se k němu dostavují. Mají podepsat revers, že ručí za klid a pořádek v den pohřbu v Praze. Jsou si vědomi

dodržet, ale přesto průvod přerostl ve velkou neplánovanou demonstraci, při které byla provolávána národní a protiněmecká hesla, lidé zpívali českou hymnu dokonce i se zakázanou slovenskou částí.

Německé úřady byly s chováním českého obyvatelstva nespokojeny a podaly hlášení do Berlína o tom, co se v Praze stalo. V Berlíně se sešlo nejvyšší německé vedení a poslalo do Prahy rozkazy, jak se má s českým obyvatelstvem a zejména studenty zacházet. Řešení bylo drastické a jeho hlavním cílem bylo vyvolat zděšení, které mělo zabránit dalším projevům vzdoru proti berlínské vládě. V nařízení jsou jmenovány tři úkoly. Výuka na českých vysokých školách má být na tři roky zastavena, jakákoliv další demonstrace má být krvavě potlačena a za každého zabitého Němce v průběhu demonstrace 28. října mají být popraveni tři Češi.⁹⁹

Večer 16. listopadu probíhala tajná schůze Svazu českého studentstva, na kterou vtrhlo gestapo a všechny zúčastněné odvezlo na výslechy do Petschkova paláce. Později k nim přibyli další představitelé studentského hnutí. Bylo z nich vybráno devět osob, které byly pro výstrahu popraveny, aniž by byly pravomocně odsouzeny.¹⁰⁰

V noci na 17. listopad 1939 začalo zatýkání studentů na kolejích. První byla obsazena Masarykova kolej, okolí koleje bylo neprostupně uzavřeno, byly dokonce použity zbraně a došlo i ke střelbě. Kolem čtvrté hodiny ranní byla obsazena kolej Svazu čs. studentstva a Hlávkova kolej. V půl šesté vyklidili kolonii na Letné a Švehlovu kolej. V průběhu noci a brzkého rána byly obsazeny všechny koleje až na kolej Akademického domu, kolej Arnošta z Pardubic, Budeč, Alexandrovu a Štefánikovu kolej. Obsazeny byly nejen koleje, ale i české vysoké školy, nemocnice, vědecké ústavy na Albertově, Rudolfinum a hlavní pošta na Vinohradech.

Studenti byli zatčeni a odvezeni do ruzyňské věznice. Z tohoto rozkazu byli vyjmuti cizinci¹⁰¹ a dívky. Na převozech se podílela nejen policie a vojsko, ale i řidiči pražských

vážnosti okamžiku. Podepisují. Vědí, že si podepisují ortel smrti. Uvědomují si, že klid v Praze nemohou zaručit, ale kdyby nepodepsali, bude pohřeb zakázán.“ Antonín PEŘINA – Karel HÝBEK, Pohřeb, in: Svědectví. Příběhy českých studentů z akce 17. listopad, Praha 1979, s. 17 – 19, zde s. 18

⁹⁹ Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 52

¹⁰⁰ Byli popraveni JUC Josef Adamec, Jan Černý, Ing. Marek Frauwirth, JUDr. Jaroslav Klíma, Bedřich Koula, doc. Josef Matoušek, JUDr. František Skorkovský, Václav Šafránek a Jan Weinert. Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 52

¹⁰¹ Přesto se jich mnoho dostalo až do Ruzyně, protože kontrola totožnosti probíhala až ve věznici. Z ruzyňské jízdnárny směli odejít studenti do dvaceti let, Slováci a cizinci, členové Vlajky a zaměstnanci kolejí. Josef STRNADEL, *Ruzyňská jízdnárna*, in: Svědectví. Příběhy českých studentů z akce 17. listopad, Praha 1979, s. 34 -

autobusů. V Ruzyni byla velká část studentů propuštěna – jednalo se o omylem zatknuté cizince, studenty do 20 let a členy fašistických organizací.

Dne 18. listopadu byly na ulicích vylepeny vyhlášky s tímto textem: „*Ačkoliv bylo opětovně vážně varováno, pokouší se od nějaké doby skupina českých intelektuálů ve spolupráci s emigrantskými kruhy v cizině, menšími nebo většími akcemi odporu rušit klid a pořádek v Protektorátu Böhmen und Mähren. Při tom bylo zjištěno, že původci těchto aktů odporu jsou zvláště také na českých vysokých školách.*

Ježto tyto živly daly se ve dnech 28. října a 15. listopadu strhnouti k násilným činům proti jednotlivým Němcům, byly české vysoké školy na dobu tří roků uzavřeny, devět pachatelů bylo zastřeleno a větší počet účastníků vzat do vazby. V Praze dne 17. listopadu 1939.“¹⁰² Podoba vyhlášky v příloze č. 7.

V noci z 18. na 19. listopadu byli zadržení studenti z ruzyňské věznice převezeni do koncentračního tábora Sachsenhausen - Oranienburg. Celkem šlo o 1095 studentů, později k nim přibýlo dalších 66 studentů z Brna. Postavení studentů v táboře nebylo běžné, byli spíš zajatci a rukojmí než vězni a nebyli určeni k likvidaci. To dokládá fakt, že z 1095 jich v táboře zemřelo „jen“ dvacet jedna na následky různých nemocí, nikdo z nich nebyl zabit. Pobyt studentů v táboře využívala německá strana k vydírání a prosazování svých potřeb u nás. Studenti byli propouštěni po částech v průběhu druhé světové války a jejich propuštění bylo vždy podmíněno podepsáním smluv v český neprospěch. Poslední studenti Sachsenhausen opustili na jaře 1943.¹⁰³

Uzavření českých vysokých škol bylo roku 1942 změněno z původně dočasného na definitivní. Změnu přinesl až konec války a rok 1945, kdy byl obnoven český vědecký život a také české koleje byly znovu otevřeny.

38, zde s. 37

¹⁰² František BURIÁNEK, *17. listopad*, Praha 1964, s. 9

¹⁰³ Tomáš PASÁK, *17. listopad 1939 a Univerzita Karlova*, Praha 1997, s. 144. K tématu Jana Opletala, 17. listopadu 1939 a uzavření vysokých škol je poměrně bohatá literatura. Tématu se dlouhodobě věnuje slovenský novinář Jozef Leikert. První dílo k tomuto tématu vyšlo v roce 1989, v jeho případě se nejedná jen o popis událostí, ale věnoval usilovnou práci hledání pamětníků a jeho dílo je uceleným souborem vzpomínek. Přestože není historik, je jeho dílo velmi užitečné a v době, kdy je většina účastníků již po smrti, by bylo nemožné takové dílo vytvořit. Jozef LEIKERT, *A deň sa vrátil. Čo následovalo po 17. listopadu 1939*, Bratislava 1994, Jozef LEIKERT, *Černý pátek sedmnáctého listopadu*, Praha 2001, Jozef LEIKERT, *Ráno přišla noc*, Praha 1989, Josef LEIKERT, *Sny v okovech. Osudy českých studentů v koncentračním táboře Sachsenhausen*, Praha 2002

Seznam všech kolejí z meziválečného období zobrazuje tabulka v příloze č. 4.

4 Obecné jevy na kolejích za první republiky

Studia na vysokých školách v období první a druhé republiky jsou podobná současným, ale přesto se tu nachází mnoho zásadních odlišností, kterých si musíme být vědomi dříve, než přistoupíme k samotnému studiu vysokoškolských kolejí.¹⁰⁴

Již samotný pohled na význam vysokoškolského vzdělání prošel za posledních sedmdesát let podstatným vývojem. Dnes je vysokoškolské studium považováno za běžnou součást kariéry jednotlivce a pro konkurenceschopnost na trhu práce je v některých oblastech nutností. Za první republiky byl všeobecně mnohem menší zájem o vysoké školy, akademický titul nebyl pro většinu zaměstnání nutný a patřil spíše k jevům výjimečným. Tím pádem připadalo na jedno studentské místo na univerzitě nebo jiné vysoké škole mnohem méně uchazečů než dnes. Můžeme říct, že jejich poměr byl vyrovnaný a proto studenti nepodstupovali přijímací řízení a stačilo, když se na začátku nového akademického roku přihlásili na svůj vybraný obor a doložili složení maturity obsahující zkoušku z latiny. V případě, že uchazeči žádali o sociální stipendium, museli k žádosti přiložit vysvědčení o nemajetnosti – tedy doklad o sociální nouzi rodiny, který vycházel z příjmů rodičů a z počtu dětí, které živili.

Zavádějícím pojmem pro nás může být slovo „kolejné“, které dnes vnímáme jako cenu za ubytování v koleji. V době, o které hovoříme, šlo o zkrácené slovní spojení „platu koleijního“, což vlastně znamenalo školné, které studenti museli platit za jednotlivé týdenní přednášky daného semestru, které navštěvovali. V dobové literatuře nebo pamětech se přesto, i když poměrně zřídka, setkáváme s označením kolejné ve smyslu ubytování na koleji.

Dalšími pojmy používanými v souvislosti s kolejní problematikou jsou slova chovanec a koleják. Obě dvě označují stejnou osobu, tedy studenta žijícího na koleji. Pojem chovanec byl v této době používán ve sféře úřední a oficiální. Můžeme z něj cítit studenta jako někoho pasivního a ovládaného, jako objekt činnosti či položku statistik. Jeho opakem je koleják, který je aktivním činitelem. Takto o sobě mluvili studenti a toto slovo můžeme považovat za neformální, ale i tak se s ním můžeme setkat v oficiálnějších textech.

¹⁰⁴ Tím myslím strukturu vysokých škol, harmonogram studijního roku, který je rozdělen na dva semestry ukončené zkouškovým obdobím.

4.1 Zápis studentů na kolej a jeho podmínky

Zápis studentů na kolej byl velmi odlišný od současného postupu. Základem tohoto rozdílu byly odlišné vztahy vysokých škol ke kolejím než dnes. Vysoké školy v Praze před rokem 1918 poskytovaly svým studentům pouze akademické vzdělání a sociální zázemí studentů považovaly za jejich osobní starost.¹⁰⁵ Jejich vedení se domnívalo, že tuto péči budou zajišťovat různé sociální spolky, mecenáši a nadace, avšak jejich počet byl ve skutečnosti malý a nedovedly systematicky pokrýt potřeby všech studujících.

Výběr koleje závisel zcela na studentovi. V současnosti student po přijetí na konkrétní vysokou školu si může vybrat pouze z nabídky kolejí, které ke škole patří. V době, o které mluvíme byla situace zcela odlišná. Akademická půda se starala jen o vzdělávání studentů a jejich zázemí nebylo ve středu pozornosti profesorů. Koleje neměly s vysokými školami žádné právní vazby a studenti se mohli v Praze ubytovat zcela podle svých přání a požadavků. Z toho vyplývá, že se na kolejích potkávali studující různých oborů, různých národností i sociálního postavení a nebyli jako v současnosti rozdělováni podle fakult a studovaných oborů. Uchazeči si koleje vybírali zejména podle ceny a poskytovaných služeb, podmínek přijetí a podle vzdálenosti od budovy školy, do které většinou chodili pěšky. Z toho pro nás plyne, že bylo častější potkat studenta techniky ve 30. letech v dejvické koleji než na Vinohradech, ale přesto mu nic nebránilo v tom, aby tam bydlel.

Jednotliví zřizovatelé kolejí tvořili své vlastní podmínky přijetí, které museli uchazeči o ubytování splňovat. Tyto podmínky se velmi lišily a odvíjely se od motivace, která vedla zřizovatele k založení koleje. Zjednodušeně můžeme říct, že hlavní rozdíl byl v tom, zda se kolej zaměřovala na pomoc nejchudším a nejpotřebnějším studentům nebo studentům obecně. V prvním případě musel student dokládat svou chudobu vysvědčením o nemajetnosti a podle příjmu rodičů mu byla určena výše poplatku za ubytování, který musel platit, a sociální stipendia, která mohl získat.

V Masarykově koleji na Hradčanech stačilo doložit nemajetnost rodiny a doufat, že přihlášku do koleje podalo málo osob, kteří jsou na tom hůře než vy. Pátý paragraf přijímacího

¹⁰⁵ „Velice významný aspekt sociální otázky českého studentstva tvořily bytové poměry. Nebyla jim věnována velká pozornost; to, jak kdo bydlí, považovalo veřejné studentské mínění za věc soukromou, intimní, anebo za nehodnou zájmu mužů duchovně založených.“ Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, s. 99

řádu hovořil takto: „*Přednost mají vždy nemajetní a pilnější před stejně majetnými, leč méně pilnějšími, tito před majetnějšími, byť i pilnějšími. Na sirotky za stejných okolností bude vzat zvláštní zřetel.*“¹⁰⁶

Některé koleje navíc vyžadovaly od studentů vynikající studijní výsledky, například Švehlova kolej, kolej Arnošta z Pardubic nebo Hlávkovy koleje. Kolej Arnošta z Pardubic přijímala jen studenty z katolických rodin, Švehlova kolej ve svých prostorách ubytovala jen syny rodičů, kteří byli členy agrární strany. Velmi specifické a náročné podmínky pro uchazeče kladla Hlávkova kolej. Student musel pocházet z velmi chudých poměrů, musel mít maturitní vysvědčení ze střední školy s vyznamenáním, vysokoškolská studia splňovat na vyznamenání a každý semestr musel absolvovat kolokvijní zkoušky, jejichž výsledek měl být alespoň o 100 % lepší, než jaký byl požadován pro úplné osvobození od kolejného. To ale nestačilo, v průběhu pobytu v koleji musel pravidelně chodit na konverzace cizích jazyků a 2 hodiny týdně na hodiny šermu.¹⁰⁷ Náročnost přijetí na kolej popisuje Josef Ogoun: „*Kdosi mi říkal, že žadatel musí mít maturu s vyznamenáním, ale to prý nestačí. To prý je jen tak asi puška na dobytí tvrze. To prý má každý, kdo se tam hlásí. Mají býti na oktávánském vysvědčení všechny jedničky. To že je tak asi lehké dělo, kterým operuje skoro každý uchazeč. Tomu musí pomáhat vysvědčení nemajetnosti, kde jsou v majetkových rubrikách samé nuly, jen v rubrice sourozenců vysoké číslo, nejlépe dvojčíferné. To prý je už těžší ráž, ale na koleje ještě nestačívá, protože přednost mají sirotci nebo děti rodičů prokazatelně neschopných práce.*“¹⁰⁸ Pro nejchudší studenty tu byla vyhrazena tzv. „založená místa“. Založené místo byla forma pomoci chudému studentu na studiích. Ten, kdo chtěl pomoci, dal koleji dar 10 tisíc korun, ze kterého vznikl každý měsíc úrok v hodnotě 40 korun, o které bylo studentovi zlevněno jeho ubytování. Nejčastějšími dárci byli bývalí chovanci koleje. Původně tento úrok pokrýval celý poplatek za ubytování, na začátku první republiky se náklady mnohonásobně zvýšily a i chovanci na zakladatelských místech museli platit za ubytování, ale i tak bylo založené místo výhodné. Zakladatel při složení daru určil, jaké

¹⁰⁶ Bohumil KVASNIČKA, *Svazovka*, in: Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let, Praha 1962, s. 243 – 247, zde s. 245

¹⁰⁷ Ve třicátých letech si studenti prostřednictvím sportovní komise vymohli změnu a po jednom roce šermu mohli chodit na jiný sport. František SOSNA, *Hlávkovy koleje, lidé a události kolem*, in: Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let, s. 251 – 262, zde s. 252

¹⁰⁸ Josef OGOUN, *Třikrát v Hlávkových kolejí*, in: Alois JOKL – Josef KLIK – František ROUBÍK (edd.), *Vzpomínky. Hlávkovy studentské koleje 1904 - 1934*, Praha 1934, s. 46 – 55, zde s. 46

kritérium musí splňovat student, aby směl získat toto umístění. Většinou je získával student z určitého regionu, méně často šlo o studenta určitého oboru.¹⁰⁹

Student musel opakovaně žádat o ubytování v koleji na začátku každého školního roku, jen na Hlávkovu kolej se musel přihlašovat každý semestr a opět musel dokládat, že nadále splňuje podmínky přijetí.

4.2 Vybavení koleje

Kolej studentům poskytovala zázemí během studií, měla být jejich druhým domovem, neměla být jen noclehárnou, do které se studenti vraceli večer a ráno opět odcházeli. Měli v ní nalézt vše potřebné k životu. Samozřejmě většinu pater budovy zabíraly dlouhé chodby s dveřmi ústíci do pokojů chovanců. Místnosti k ubytování splňovaly primární funkci koleje. Často bylo celé patro věnováno společenským místnostem. Studenti se ve většině kolejí setkávali u jídla v menze. Vedle ní se v koleji nacházela knihovna. Tu bychom našli i v chudých kolejích, vybavení knihami bylo finančně náročné, ale většina nakladatelů do ní věnovala studentům knihy zdarma. V kolejích se nacházely i čítárny novin a časopisů, které bychom tam dnes hledali marně. Další místnosti nebyly běžnou součástí. Mezi ně patřila třeba herna s kulečnickovými stoly, hudební síň vybavená hudebními nástroji, malířské ateliéry, síň pro konverzace, temná komora pro fotografy, místnost pro čištění obuvi a šatstva, pekárna chleba. Všechny jmenované se nacházely v Hlávkově koleji.¹¹⁰

„Světnička drobná jako klec pro hrdličky. Od dveří k oknu, jež je přesně proti nim, pět kroků, od stěny k stěně na šíř tři a půl kroku, podél jedné stěny dvě postele, do druhé stěny vyhloubeny dvě skříně, umyvadlo a pod ním malá almárka, vše tak, že nepřechází linii stěny, dva lehké stoly a dvě židle – to už záleží na vás dvou, kteří tu bydlíte, jak si je srovnáte, abyste měli ještě při tom všem hodně místa a aby to bylo úhledné, pěkné a geometricky úsporné, a hleďte, na těch snad patnácti, snad osmnácti čtverečních metrech se dobře daří dvěma životům.“¹¹¹

¹⁰⁹ František SOSNA, *Hlávkovy koleje, lidé a události kolem*, in: Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let, s. 251 – 262, zde s. 252. V roce 1922/23 bylo 81 míst z 214 založených, Spolek Hlávkovy studentské koleje č. v. š. p., in: Péče o studentstvo, roč. 1, 1923, č. 2, s. 16

¹¹⁰ Josef HOŘČÍČKA, *Dvacet let významné sociální instituce pro studentstvo*, in: Péče o studentstvo, roč. 2, č. 9 – 10, s. 143 – 155, zde s. 147 – 148

¹¹¹ A. C. NOR, *Dva sloupky. Studentská jizbečka*, in: Almanach studentské kolonie na Letné 1920 – 1930, Praha 1930, s. 191 – 195, zde s. 191 – 192, Popis vybavení máme i pro Štefánikovu kolej: „Zariadenie izeb bolo veľmi jednoduché. Postele, skriňa, umývadlo, stôl. Vo väčších izbách bol okrem veľkého ešte malý stolík. Aj keď boli

Z počátku byly koleje zřizovány v hygienicky nevyhovujících prostorách, které byly až postupem času vybavovány. Takové byly zejména obě budovy hradčanské koleje. Překvapivé může být, že Štefánikova kolej zřízená v budově bývalého hotelu Belvedere, ve kterém navíc v roce 1912 pobýval Lenin, neměla zpočátku koupelnu a studenti museli chodit do Lidových lázní.¹¹² Otázka hygienického zázemí kolejí není v dobové literatuře ani ve vzpomínkách zmiňována.

4.3 Služby na kolejích

Cena ubytování se velmi lišila mezi jednotlivými kolejemi a odrážela rozdílné služby, které kolej svým chovancům poskytovala, z tohoto důvodu je těžké je navzájem porovnávat. Hlávková kolej zajišťovala vše, co studenti k životu potřebovali,¹¹³ zatímco Letenská kolonie nabízela jen ubytování, světlo a úklid. Ve většině kolejí byla menza, výjimkou byla jen Letenská kolonie a Husova domovina.¹¹⁴ Kolejní menzy poskytovaly stravování jen pro své chovance, studenti trvale bydlící v Praze a studenti z privátů mohli chodit do menzy v Akademickém domě, menzy v Studentském domově na Slupi a Mensy academicy ve Spálené ulici. Otázka stravování je podrobněji popsána v samostatné kapitole.

Vedle ceny byla neporovnatelná i úroveň kolejí. Nově stavěné koleje byly moderní, pokoje byly jednolůžkové až dvoulůžkové, ve všech místnostech byla zavedena elektřina, teplá

staré, z materiálu iba nahrubo ohobľovaného, predsa len pre študenta, ktorý sa iba vlastnou prácou mohol dopracovať k metám, znamenali tieto dosky ak nie práve svet, tak určité jeho dôležité časti.“, Dušan KOVÁČ, *Kolejáči. Slovenskí študenti v Štefánikovej kolejí v Prahe*, Bratislava 1990, s. 45

¹¹² Dušan KOVÁČ, *Kolejáči. Slovenskí študenti v Štefánikovej kolejí v Prahe*, Bratislava 1990, s. 51

¹¹³ Ubytování, snídani, oběd, chléb, elektřinu, topení, praní prádla, knihy do knihovny, časopisy do čítárny a hry do herny. Studenti si nemuseli připlácet na povinné kurzy cizích jazyků a šermu, později správa koleje zajišťovala zdarma zájemcům řidičské kurzy. František SOSNA, *Hlávkovy koleje, lidé a události kolem*, in *Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let*, s. 251 – 262, zde s. 251 – 253, dále k tématu Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky, Historie Akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, Jan HRUBEŠ – Eva HRUBEŠOVÁ, *Pražské domy vyprávějí... II.*, Praha 1996, Alois JOKL – Josef KLIK – František ROUBÍK (edd.), *Vzpomínky. Hlávkovy studentské koleje 1904 - 1934*, Praha 1934

¹¹⁴ Studenti na těchto kolejích mohli jako náhradu žádat o státní studijní podporu a státní stipendia Jarníkova. V. VEIT, *Sociální poměry žadatelů o státní stipendia Jarníkova, státní studijní podpory a stipendijní místa ministerstva školství a národní osvěty ve vysokoškolských kolejích na rok 1928 – 29*, In: *Pěče o studentstvo* roč. 7, 1929, č. 7 – 8, 102 – 114, zde s. 106

voda byla dostupná celý den a každý pokoj měl svou vlastní koupelnu. Takto vypadala Alexandrova kolej a kolej Akademického domu vystavěné ve 30. letech. Na začátku první republiky, kdy byly budovány první koleje, byla však situace jiná. Koleje byly zřizovány ve starých budovách, které nesplňovaly hygienické normy, nebo v dočasné Studentské kolonii na Letné, do které nechtěli v té době zbytečně investovat. Nejhorší situace po této stránce byla v Masarykových kolejích na Hradčanech. Obě dvě budovy (Donucovací pracovny a kapucínského kláštera) byly velmi staré, díky silným zdem byly pokoje studené, vlhké a tmavé. V prvních fázích v některých místnostech kláštera nebyla ani kamna, ta byla později do pokojů zavedena,¹¹⁵ ale správa koleje neměla finanční možnosti na zásadní rekonstrukci objektů. Do místností pronikalo málo světla a na stěnách se tvořily plísňe. Celkově horší stav byl v klášteře než v Donucovací pracovně, a proto byla tato část koleje i přes protesty studentů v létě 1927 uzavřena.

4.4 Kolejní správa

Struktura správy kolejí byla velmi složitá a také se navzájem poměrně odlišovala. Obecně můžeme říct, že v čele koleje stálo kuratorium a správní výbor, jménem koleje jednal zvolený ředitel. V kuratoriu byli zastoupeni z poloviny zástupci koleje (často studenti), druhou část tvořili úředníci ze zainteresovaných ministerstev a zástupci hlavního města Prahy.¹¹⁶ Hlavním úkolem kuratoria bylo zvolit správní výbor koleje, který vedl samotnou správu koleje. V něm byli zastoupeni jak placení zaměstnanci koleje, tak i samospráva, kterou tvořili zvolení zástupci studentů. Jednotlivými oblastmi správy se zabývaly referáty čili komise, například hospodářská,

¹¹⁵ „Otázku topení rozluštili jsme v zimě jednoduše. Vzal se železný „majzlík“, probourala se stěna nad oknem a otvorem takto vzniklým prostrčila se trouba od železných kamínek. Topilo se vesele, běda však, když přišel vítr! Světnička byla hned plná čpavého dýmu, plameny často šlehaly popelníkem zpět do cely.“ Václav ZÁVESKÝ, *Hrstka vzpomínek na starý kapucíňák*, in: Almanach hradčanských kolejáků 1919-1929, Praha 1929, s. 74 – 77, zde s. 75

¹¹⁶ Jeho složení máme k dispozici pro Masarykovu studentskou kolej, kde ho tvořilo 10 nestudentů a 8 studentů. Nestudenty byli zástupce prezidenta republiky, zástupce ministerstva sociální péče, zástupce ministerstva školství a národní osvět, zástupce ministerstva veřejných prací, zástupce pražského primátora a dva zástupci českých vysokých škol pražských a tři členové kooptovaní z řad členů spolku. Studentskou část kuratoria tvořili zástupce Sboru pro sociální péči, dva zástupci Ústředního svazu studentstva, zástupce Akademického domu, dva zástupci samosprávy a dva členové kooptovaní z řad studentů. František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 14 - 15

sociální, zdravotní, kulturní nebo sportovní.¹¹⁷ Záleželo na jednotlivých kolejích, kdo v nich byl zastoupen. Studenti měli většinou na starosti záležitosti volnočasové, tedy jim patřila komise kulturní a sportovní. Placení správci se jen málokdy vzdali dohledu nad hospodářskou situací koleje.

Ve většině kolejí se na správě podíleli správci dohromady se studenty, naprosto odlišná byla správa Hlávkových a hradčanských kolejí. Josef Hlávka ve svém odkazu píše, že se na vedení koleje nesmí podílet studenti a správu mají vést placení zástupci.¹¹⁸ Studenti se v průběhu první republiky několikrát vzbouřili a vyžadovali, aby se jejich kolej přiblížila ostatním kolejím a mohli se na správě podílet. Správní výbor se pokoušel vůli zakladatele dodržet, ale v některých oblastech studentům částečně ustoupil. Již v roce 1921 byl ve správním výboru zastoupen předseda studentstva, který měl jen poradní hlas a neměl žádný vliv na rozhodování. Sociální referent z řad studentů měl poradní hlas při udělování stipendií, komisi kulturní a sportovní také převzali od správního výboru studenti, ale jejich práva byla omezená a pro jakékoliv rozhodnutí museli mít souhlas výboru.¹¹⁹ Tím správci ustoupili požadavkům studentů, ale stále měli vládu nad kolejí ve svých rukou.

Naprosto opačná situace panovala ve svazové koleji a koleji Spolku hradčanských kolejáků, kde si kolej řídili sami studenti a neměli žádného správce kolejí z řad nestudentů. V dřívější Masarykově koleji byla standardní samospráva s podílem kuratoria. V pozdějších kolejích měli studenti za povinnost pracovat ve svém volném čase pro kolej a účastnit se na její správě, což byla jedna z podmínek přijetí a jejíž plnění bylo kontrolováno při opětovném přihlašování do koleje.¹²⁰ Podíl na správě koleje utužoval vztah studenta ke koleji a zvyšoval pocit osobní zodpovědnosti, kolejáci se rovněž naučili mnoha novým činnostem, které mohli využít v pozdějším životě. Ze zpráv studentů víme, že tento ojedinělý způsob správy byl užitečný a tato kolej byla jednou z nejlevnějších v Praze. Neexistence samosprávy v dejvické Masarykově koleji byla často kritizována a později opravdu chyběla. „*Vybudujte kolej bez samosprávy*

¹¹⁷ V Masarykově koleji na Hradčanech se jim říkalo pracovní odbory, konkrétně šlo o sociální, zdravotní, propagační, vzdělávací, knihovní a zábavní odbor. Vedle nich zde fungoval i smírčí soud, který řešil spory mezi studenty. František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 17 - 18

¹¹⁸ *Všestudentský kalendář Svazu československého studentstva na rok 1913 – 1914*, Praha 1913, s. 269

¹¹⁹ František SOSNA, *Hlávkovy koleje, lidé a události kolem*, in *Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let*, s. 251 – 262, zde s. 252

¹²⁰ František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 17

*a samospráva se vytvoří sama sebou, vyrostle takřka z praktické potřeby denního života. Jestliže bydlí pohromadě několik set studentů, je pochopitelné, že mají společné zájmy, přání a stesky. Je to tak v pořádku a nikdo jim v tom nemůže bránit. A kdo má jejich zájmy zastávat, kdo má přednášet jejich požadavky? Už z důvodů administrativních je správnější a výhodnější, je-li věc tato určitým způsobem organisována, nikoliv ponechána nahodilému zástupci či tlumočníku. V tom spatřuji základní odůvodnění a přední úkol samosprávy: zastupovati studentstvo vůči správním orgánům. Dále je tu potřeba vzájemného informování, které budí vzájemnou důvěru na prospěch věci a celku.*¹²¹

4.5 Vztahy studentů a studentek

Akademické vzdělání bylo do konce 19. století vyhrazeno jen mužům a trvalo dlouhou dobu než se svých práv domohly ženy. I přes možnost studia přicházelo ještě dlouhou dobu na vysoké školy málo žen a trvalo, než začaly být brány jako rovnocenní kolegové. V tomto směru nebyly možnosti kolejního ubytování lepší. Ubytování dívkám poskytovala ze začátku kolej ve Spálené ulici, později vinohradská kolej Budeč a jeden pavilon v letenské kolonii.

Morální prostředí první republiky nerado vidělo, když se mladí lidé různých pohlaví spolu stýkali. Přátelení na veřejných místech bylo samozřejmě v pořádku, avšak návštěvy na kolejích nebo společné bydlení bylo již problematičtější. Vedení kolejí mělo v Praze nahrazovat dohled rodičů a alespoň částečně udržovat kolejními pravidly základní morální normy. Všechny koleje, až na dvě specifické, byly striktně odděleny na mužské a ženské. Studentská kolonie na Letné měla jeden dívčí pavilon, který byl nazýván Děvín. Ostatní byly mužské. Společenské prostory v koleji byly společné a stýkali se v nich studenti obou pohlaví, také se směli vzájemně navštěvovat na pokojích, jen v noci byly tyto návštěvy zakázané a při odhalení mohly skončit nedobrovolným odchodem studenta z koleje. Druhou výjimkou byla Kolej Akademického domu v Dejvické ulici ve stejnojmenné pražské čtvrti, která byla určena pro manželské páry studentů.¹²²

¹²¹ Josef HOŘČÍČKA, *O studentských kolejích*, in: Péče o studentstvo, roč. 7, č. 3 – 4, s. 33 – 38, zde s. 37

Informace k tématu správy koleje se dále nachází v těchto pracích: Studentská kolonie na Letné, in: Péče o studentstvo, roč. 1, č. 10, Bohumil KVASNIČKA, Svazovka, in: Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let, Praha 1963, s. 243 – 247, František SOSNA, Hlávkovy koleje, lidé a události kolem, Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let, Praha 1963, s. 251 – 262, *Almanach hradčanských kolejáků 1919 - 1929*, Praha 1929, A. C. NOR, *Sloupky o studentech*, Praha 1927, *Almanach studentské kolonie na Letné*, Praha 1930

¹²² František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 7

Ostatní koleje v tomto směru nebyly tak pokrokové a vzájemné návštěvy na pokojích nedovolovaly. „V Hlávkově koleji např. dívčí návštěva (a snad to platí i pro studentovu matku) nesmí vkročit do studentovy jizbečky. Tam mají hovornu, dáma si musí dát pána, jež hledá, zřízencem zavolat (...). Kolonie je po stránce etické daleko vpředu v tomto smyslu. I v Masarykových kolejích, i ve Švehlových, pokud jsem slyšel a viděl, je stejně jako v koleji Hlávkově. Nepochybuji přirozeně o tom, že i v koleji Arnošta z Pardubic je tomu tak.“¹²³ Tato z dnešního hlediska nedůstojná pravidla přebírala z dospělých studentů odpovědnost za sebe samé a vynucovala si ji zákazy. Svobodný řád letenské kolonie vzbuzoval ve své době pohoršení starších generací, ale na druhou stranu byl pro svou pokrokovost oceňovaný. „Povolení dámských návštěv je činem nejen společenského, ale i značného hygienického dosahu, což dokazuje srovnání statistik pohlavních onemocnění pražských kolejí: nejmenší procento vykazuje Studentská kolonie. Mladý akademik, vyvíjející se intelektuál, potřebuje vedle odborného vzdělání a zájmů o veřejný život i poznání důležitějšího životního faktoru – ženy.“¹²⁴

4.6 Činnosti na kolejích

Studenti žijící na kolejích netrávili svůj volný čas jen studiem a prací, jejich aktivity byly různorodé. Prostředí, kde žilo mnoho mladých lidí, bylo plné nápadů a aktivit. Volný čas trávili ve společenských místnostech nebo návštěvami v ostatních pokojích. Nejběžnější činností mezi kolejáky byly mnohahodinové debaty o aktuálních tématech z veřejného politického, kulturního či společenského života. Mladí lidé se zajímali o moderní umění a zejména o literaturu.

Důvodem pro setkání studentů bylo i obdržení balíku z domova plného potravin na přilepenou. Bylo běžné, že se student o svůj „dárek“ podělil s ostatními kolejáky. Většinou se tak dělo z důvodu zachování dobrých vztahů. Obsah byl většinou sněden na posezení a nezbyvalo než čekat do chvíle, kdy obdržel balík jiný kolega.

Další společnou aktivitou všech kolejáků byla setkání při akcích organizovaných kulturní komisí. Většinou se jednalo o besedy a debaty se zajímavou osobností z kulturní či politické oblasti.

¹²³ A. C. NOR, *Sloupky o studentech*, Praha 1927, s. 33. Podobná situace byla i ve Štefánikově koleji. Dušan KOVÁČ, *Kolejáci. Slovenskí študenti v Štefánikovej koleji v Prahe*, Bratislava 1990, s. 103 - 104

¹²⁴ Karel MACHÁČEK, *Zdraví kolonistů*, in: *Almanach studentské kolonie na Letné 1920 – 1930*, Nymburk 1931, s. 109 – 112, zde s. 111

Zde stojí ještě za zmínku fakt, že koleje dostávaly z některých divadel několik volných lístků na každé představení a studenti mohli chodit do divadel zdarma. „Štefánikova kolej mala na každý deň dve voľné vstupenky do Národného divadla a dve do Stavovského divadla. Boli to vstupenky na galériu, na státie, ale tí, čo mali o divadlo záujem, mohli počas štúdia vidieť najreprezentatívnejší svetový repertoár a v opere aj popredných svetových sólistov.“¹²⁵

Studenti nebyli jen pasivními konzumenty divadelních her, literatury a výtvarného umění, ale sami se na nich aktivně podíleli. Na kolejích vznikaly hudební skupiny, studenti uměleckých oborů vybavovali svými dílky pokoje ostatních kolejáků, čímž získávali i příležitostný příjem. V tomto směru je důležité zmínit, že studenti – spisovatelé vytvářeli literární skupiny, které byly na některých kolejích tak velké, že byli schopni pravidelně vydávat kolejní časopis. V hradčanské koleji byly dokonce časopisy dva, Donucovací pracovna vydávala list Vidle, v kapucínském klášteře vznikl časopis Trn.¹²⁶ Ve Štefánikově koleji vycházel časopis DAV, kolem kterého se soustřeďovala levicová skupina „davistů“. O dalším časopise víme z Alexandrovky koleje, který se jmenoval „Pitomci – chovanci Alexandrových kasáren“.¹²⁷

Dle sborníku Za lepší svět se studenti podíleli i na politickém životě. Vždy před volbami se aktivizovaly buňky jednotlivých stran a snažily se přesvědčit ostatní kolegy o významu volby právě té či oné strany. Tyto zmínky máme pouze z jedné publikace, navíc vzniklé až v 60. letech a není tedy zřejmé, jestli jejich význam byl opravdu takový nebo zda se jednalo pouze o málo významné akce.¹²⁸

Některé koleje byly vybaveny sportovním zázemím, takovými byly Studentská kolonie na Letné, hradčanská kolej, z nekolejních budov Akademický dům a Studentský domov Na Slupi. Sportovní aktivity studentů však nejsou nikde samostatně zmiňovány.

¹²⁵ Dušan KOVÁČ, *Kolejáci. Slovenskí študenti v Štefánikovej koleji v Prahe*, Bratislava 1990, s. 51, dále Eduard GOLDSTÜCKER, *Vzpomínky 1913 – 1945*, Praha 2003, s. 89

¹²⁶ František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 65 – 74, Jan HRUBEŠ – Eva HRUBEŠOVÁ, *Pražské domy vyprávějí...VII.*, Praha 2001, s. 225, dále k tématu *Almanach hradčanských kolejáků 1919 - 1929, Praha 1929*

¹²⁷ Josef VANĚK, *Komsomol – příprava pro členství ve straně, Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let*, Praha 1963, s. 247 – 248, zde s. 247

¹²⁸ *Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let*, Praha 1963

5 Ubytování na privátech

Ubytování na kolejích nemohlo zajistit zázemí všem studentům. Kapacita kolejí před první světovou válkou neodpovídala počtu studentů, po ní jejich počet ještě vzrostl. V průběhu první republiky se kapacity kolejí zvyšovaly, ale uspokojit všechny žadatele bylo nereálné a ani to nebylo jejich cílem.¹²⁹

Ze statistického výzkumu, který byl proveden v archivu Univerzity Karlovy v druhé polovině 90. let, vyplývá, že podíl studentů Univerzity Karlovy žijících v soukromí v meziválečném období neustále klesal, ale i tak ještě v roce 1930 tvořil nadpoloviční většinu (54 % žilo na privátech a 1,5 % v hotelech a na ubytovnách). Při sondě z roku 1939 jsou čísla o poznání nižší, tedy 37,4 % na privátech a 1,4 % v hotelech a ubytovnách. Naproti tomu do 30. let roste podíl studentů žijících na kolejích a v letech 1930 a 1939 těchto služeb využívá shodně 17 %.¹³⁰ Závěry tohoto statistického výzkumu zobrazuje příloha č. 3.

Studenti si během letních prázdnin před příchodem do Prahy a přihlášením na studia mohli podat žádost o přijetí na některou z pražských kolejí. Část kolejí měla náročné přijímací požadavky na žadatele a tedy jen přihláška nepostačovala. Koleje pro nemajetné vyžadovaly vysvědčení nemajetnosti,¹³¹ některé chtěly i doklady studijního prospěchu, ze kterých mohly alespoň trochu rozpoznat, zda má student šanci školu úspěšně dokončit a jestli nebude na koleji zabírat místo nadanějším či pečlivějším. Studenti obdrželi z koleje písemné rozhodnutí, zda byli nebo nebyli přijati. Většinou byla odpověď negativní, za celou první republiku byl dle výsledku výzkumu Pavla Kaidla poměr žijících na kolejích k studentům žijícím v soukromí alespoň 1 : 2. To bylo zcela jistě pro studenty zklamání. Pro značnou část rodin nastal velký problém a musely rozhodnout o budoucnosti svého potomka. Ubytování na koleji pro ně bylo velkou pomocí. Ceny za zaopatření syna či dcery při studiích byly vysoké a často na přijetí na kolej záviselo, zda bude syn či dcera v Praze studovat a tedy i jak bude později žít. Potvrzují to vzpomínky F. K. Zemana, který v letenské kolonii vybíral z došlých žádostí studentů ty, kteří budou přijati: „*Když se doma*

¹²⁹ Před první světovou válkou (1913) bydlelo na kolejích 3,8 % studentů Univerzity Karlovy, v roce 1920 6,6 %. V průběhu 20. let toto číslo rostlo a v roce 1930 je na kolejích ubytováno 17 % studentů. Téměř identický podíl nalezneme na kolejích v roce 1939, přesně 16,9 %. Pavel KAIDL, *Vývoj ubytování studentstva Univerzity Karlovy v 1. polovině 20. století*, rukopis 1998, s. 6

¹³⁰ Pavel KAIDL, *Vývoj ubytování studentstva Univerzity Karlovy v 1. polovině 20. století*, rukopis 1998, s. 6

¹³¹ Jednalo se o úřední doklad potvrzující roční příjmy rodiny, počet vyživovaných potomků a majetek rodiny. J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 8 - 9

lidé dozvěděli, že syn v Praze by mohl bydlet za 72 Kč měsíčně na Kolonii, často to pro ně bylo rozhodující. 200 Kč měsíčně na byt u kvartýrské a pro začátek aspoň 10 Kč denně na jídlo mladého abiturienta prvního semestru, to si nemohli všude dovolit. To by bylo bývalo 500 Kč měsíčně a mnohému otci, který by tohle synovi dal, byla by zůstala pro ostatní děti i pro něho a mámu sotva polovice. To jsme všichni věděli, že mnohý student, který si žádost podává, nežádá jen za to, aby směl u nás bydlet, ale také za to, abychom mu vůbec dali možnost studovat dál, protože bez laciné Kolonky mnozí by se byli do Prahy vůbec nedostali.“¹³²

Pro ty, jejichž rodiče je podpořili i za cenu uskromnění a nižšího životního standardu rodiny, začalo období hledání ubytování v Praze. Na začátku první republiky byl takový nedostatek podnájmů, že studenti museli přijet do Prahy včas, aby na ně ještě zbyla nějaká volná místa na privátech.¹³³ V následujících letech, kdy se situace stabilizovala, přicházeli studenti do Prahy až v posledních dnech zápisu, aby nemuseli zbytečně platit za ubytování a ušetřili za několik dní, které by stejně nevěnovali studiu.¹³⁴ Tento termín zápisu byl obvykle 8. října.¹³⁵ Ze vzpomínek vyplývá, že někteří měli domluvené ubytování předem. Většinou jim pomohl příbuzný, přítel rodiny žijící v Praze nebo starší spolužák.¹³⁶ Někteří měli výhodu a mohli v Praze bydlet u příbuzných. Takové štěstí měl i Jan Dokulil. „*Měl jsem výhodu, že jsem se nemusel starat, jak a kde budu v Praze bydlet, protože maminka požádala strýce, aby mě vzali k sobě. A přijali mě velmi vlídně a zamilovali si mě namísto svého zemřelého syna.*“¹³⁷ Ostatní začali až na místě hledat, kam složí hlavu. Určit, která skupina převažovala, je v současné době nemožné. Pravděpodobně žádná taková statistika neexistuje. Ve vzpomínkách jsem se častěji setkávala s tím, že studenti hledali ubytování až na místě, ale z této skutečnosti není možné dělat závěry.

¹³² F. K. ZEMAN, *Nad žádostmi kamarádů*, in: Almanach studentské kolonie na Letné 1920 – 1930, Nymburk 1931, s. 81 – 89, zde s. 82. Podobně na svá studia vzpomíná i Eduard Goldstücker. Eduard GOLDSTÜCKER, *Vzpomínky 1913 – 1945*, Praha 2003, s. 57

¹³³ „R. 1920 vraceli se studenti do Prahy již v prvních dnech měsíce září, patrně jen proto, aby si zabezpečili vhodný byt. Bylo zapotřebí přijít včas.“ K. BOHÁČ, *Vznik a vývoj koleje*, Almanach studentské kolonie na Letné 1920 – 1930, Nymburk 1931, s. 20 – 37, zde s. 20

¹³⁴ Například Zdeněk KALISTA, *Po proudu života*, díl 1., Brno 1997, s. 501

¹³⁵ J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 9

¹³⁶ Například Václav NEZVAL, *Z mého života*, Praha 1978, s. 70, Zdena WOLKEROVÁ, *Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky*, Praha 1937, s. 144

¹³⁷ Jan DOKULIL, *Loučení*, Brno 1995, s. 41

Při studiu dobových pražských novin jsem byla překvapena, že se v nich jen zřídka vyskytuje rubrika inzerátů. V dnešních novinách je to poměrně běžná záležitost. V každém čísle tehdejších novin najdeme většinou na poslední straně několik drobných reklam místních restaurací, obchodů a řemeslníků, ale inzeráty dnešního typu ve většině chybí. Výjimkou byl týdeník *Pražanka*, ve kterém se nacházela dvoustrana plná inzerátů podobných současným. Nedostatek nabídek pokojů v novinách by mohl být z dnešního pohledu překvapivý, ale v dobových souvislostech je logický. Bydlení v Praze bylo ve zkoumaném období drahou záležitostí, priváty nevyhledávají jen studenti, ale i pracující osoby, jejichž příjem jim neumožňuje nájem celého bytu. Tedy poptávka po privátech v této době byla velká a pronajímatel neměl potíže pokoj pronajmout. Nabídky pronajímatelé umísťovali na dveře domů, ve kterých se tyto pokoje nacházely.¹³⁸ V době, kdy byl telefon v domácnostech raritou, byla osobní komunikace nejrychlejším a zároveň nejlevnějším způsobem. Také existovaly instituce, které shromažďovaly nabídky bytů, kde si mohl nájemník na jednom místě vybrat podnájem, který nejvíc vyhovoval jeho potřebám. Takovou institucí byl v polovině dvacátých let *Domov* v Hyberské ulici.¹³⁹ Poslední jev, který tuto teorii potvrzuje, je i cena inzerovaného textu v novinách. V roce 1935 stálo slovo v rubrice *Byty a místnosti* týdeníku *Pražanka* 60 haléřů. Celkově tedy převažovaly inzeráty poptávkové nad nabídkovými, protože jimi bylo možné oslovit víc osob včetně těch, které o žádné pomoci či pronájmu původně neuvažovaly.

Majitelé bytů často chtěli pomoci chudým studentům a měli v úmyslu ve svém bytě ubytovat právě studenty. Dalo by se tedy očekávat, že inzerovali v některém ze studentských časopisů, ale ty nejsou v tomto směru výmluvnější. Nabídky pokojů pro studenty jsem našla jen v jednom čísle časopisu *Národní student*.¹⁴⁰

Vysokoškoláci, kteří již v předchozím roce v Praze studovali, měli situaci zjednodušenou. Pražské prostředí pro ně bylo známé, dovedli se tu orientovat a věděli, jak se nenechat podvést. Mohli být ubytováni ve stejném privátu jako v předchozím roce, nebo se ubytovali do společného pokoje se spolužákem. Při studiu vzpomínek jsem byla překvapena, jak často studenti měnili své

¹³⁸ František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979, s. 10 „*Nezbývá tudíž než hledati si byt dle návěstních tabulek „zde jest pokoj“, jimiž té doby hlavně určité studentské čtvrti jsou zaplaveny.*“ *Almanach Slávie 1906 – 7*, Praha 1906, s. 77

¹³⁹ *Hledáte nájemníka*, in: *Pražský ilustrovaný zpravodaj*, Společenský, nepolitický týdeník, roč. 15, 1934, č. 1, s. 21

¹⁴⁰ *Malý oznamovatel*, in: *Národní student*. List radikálního nacionalismu, roč. 4, 1925, č. 13, s. 4

ubytování. Běžně se stávalo, že za dobu studií student vystřídal i čtyři různé byty.¹⁴¹ Nesetkala jsem se s případem studenta, který by prožil studium v jednom bytě bez stěhování.

Podnájemníky do svých bytů přijímali většinou lidé z nemajetných vrstev. Zchudnutí společnosti a zvýšení životních nákladů donutilo mnohé k pronajímání volné místnosti, aby nemuseli ustoupit ze svého životního standardu. Pronajímateli tedy byli spíše chudší lidé a priváty také spíše nacházíme v těch pražských čtvrtích, kde tito lidé žili. Životní náklady a ceny bydlení byly v centru města vyšší než v okrajových částech Prahy a studenty bychom častěji potkali v chudších, dělnických čtvrtích.¹⁴² Na začátku dvacátých let žila většina studentů ve čtvrtích Vyšehrad, Holešovice, Libeň, Žižkov, Vinohrady, Nusle, Podolí, Smíchov a Dejvice. Podíl 36 % ze všech studentů žilo v centrálních čtvrtích města, tedy Praze I – V. Tato oblast byla oblíbenější mezi studenty německých škol. Okrajové části Prahy byly bydlíštěm jen asi pro 6 % studentů.¹⁴³ Přesné rozložení ubytovaných studentů v lokalitách Prahy ilustruje příloha č. 5.

Před první světovou válkou žilo velké procento studentů na privátech za hranicemi města, po vzniku Velké Prahy se tyto části staly součástí hlavního města, tím pádem roste podíl studentů na pražských privátech, aniž by se nutně změnila oblíbená studentská lokality. Podíl studentů Univerzity Karlovy žijících mimo Prahu během první republiky nepřekročil dvě procenta.¹⁴⁴

Popisy privátů ve vzpomínkách většinou chybí. Často jde jen o zmínku, že se student přestěhoval do jiného bytu. Zřejmě na ně studium a pobyt v neznámém městě zapůsobily víc než vybavení pokoje a neměli tedy potřebu se pouštět do detailních popisů. Priváty, které autor do svých vzpomínek zanesl, na něj musely zapůsobit, a to většinou negativně. Často se jednalo

¹⁴¹ Například Václav ČERNÝ, *Paměti I. 1921 – 1938*, Brno 1994, s. 101

¹⁴² „Uvnitř Prahy požadovány jsou tak značné sumy peněz, že většina studentstva jest nucena bydlet na vzdálených předměstích a používati k dopravě do budov školních vozů elektrické dráhy. Studentstvo bydlí namnoze v bytech, za něž požadovány jsou přemrštěné ceny, ač byty někdy nevyhovují ani nejprimitivnějším požadavkům hygieny.“ J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 23

¹⁴³ Antonín TVRDOŇ, *Sociální poměry studentstva vysokých škol v Praze a v Bratislavě podle výsledků šetření statistického šetření v r. 1921 – 22*, in: *Péče o studentstvo*, roč. 3, 1925, č. 1 – 3, s. 1 – 48, zde s. 45

Výběr lokality závisel i na studovaném oboru. Popis máme pro předválečné období, ale tyto důvody můžeme přenést i na meziválečné období. „Medikové, technické a filosofové, kteří téměř po celý den musí navštěvovati přednášky, bydlí z pravidla někde na blízku ústavu. Právníci, mající přednášky jen dopoledne a studující většinou z archů, nemusí se nijak vázati na místo a mohou bydleti v čtvrti kterékoliv.“ *Almanach Slávie 1906 – 7*, Praha 1906, s. 78

¹⁴⁴ Pavel KAIDL, *Vývoj ubytování studentstva Univerzity Karlovy v 1. polovině 20. století*, rukopis 1998, s. 6

o malý pokojík, téměř bez okna, s výhledem do páchnoucího dvora. Jeho vybavení bylo zastaralé a nepraktické. V pokoji se dalo obstojně spát, ale podmínky na studium byly horší. Studenti často byt používali jen na přespávání a celý den trávili ve městě. V jednom nepěkném pokoji v Karlíně bydlel i Vítězslav Nezval: „*Bratranec, který mně chtěl projevit laskavost, našel mi byt v Karlíně v Křížkově ulici č. 55, v domě, kde byla hospoda U bílé růže. Být s námi maminka, nikdy by mně byla nedovolila vstoupit do hrozného průjezdu, úzkého a nevzdušného, vedoucího na dvorek, kde byl pisoár a pustý sklad odpadků všeho druhu. Tento malý dvůr byl ze všech stran obklíčen záděmi vysokých domů, takže sem v žádné denní době nemohl zabloudit ani jediný paprsek slunce. Po dřevěném sešlapaném schodišti se šlo strmými točitými schody do prvního patra, kde jsem měl byt. Od schodů se šlo do kuchyně, páchnoucí zelím a hadry, a přes rodinnou ložnici vedla cesta do mého pokojíčka, jenž byl ubohost sama. Já, který jsem byl zvyklý na vysoké školní pokoje, v jejichž oknech vystavovala obloha svou krásu, byl bych se rozplakal při vstupu do svého nového bydliště, kdybych se nestyděl.*“¹⁴⁵ Jeho slova potvrzuje i kniha Nejmenší byt, která teoreticky popisuje normy a trendy bydlení v Evropě. Ani ve třicátých letech nebyl vždy život v nájemním bytě jednoduchý: „*Není to ovšem byt: je to jakési skladiště nábytku, který se do ostatních pokojů nevešel a nebo který je už tak chatrný, že by dělal ostudu. Pokoj je přeplněn starým různorodým a nepraktickým nábytkem, bez ohledu na místo a bydlnost.*“¹⁴⁶

Počet osob na pokoji nebyl pevně stanoven a poměrně se lišil. Většina studentů bydlela na pokoji ve dvou, jejich spolubydlícím byl také student. Zřídka jsem se setkávala s tím, že student žil na pokoji sám. Pravý opak také existoval. Malé pokoje pronajímala chudá rodina, která se uskromnila, pronajala pokoj v bytě nájemníkovi a dělila se s ním o své soukromí. Druhým případem byla osoba pronajímající velkou místnost nebo několik místností, různým nájemníkům, což už nebylo jen formou přivýdělnku, ale podnikání. V jednom z takových v Praze I v Rybné ulici žil i Zdeněk Kalista: „*Jako dny toho týdnu bylo i prostředí, do kterého jsem se nastěhoval, nepříliš vlídné: starý, dvoupatrový barák, na jehož dvoře byly jakési hřmotivé dílny a skladiště, zaplňující jej stále rozličnými pachy, a pokoj sice prostranný, ale s osmi či devíti nocležníky. I když jsem si po dlouhém hledání, které jsem musil prodělati předtím, vůbec nedělal iluzí o svém bydlení v Praze, bylo to přeci jen stísnující. Nebylo pomalu místa, kdy bych mohl*

¹⁴⁵ Vítězslav NEZVAL, *Z mého života*, Praha 1978, s. 70

¹⁴⁶ Karel TEIGE, *Nejmenší byt, bytová krise, reforma bydlení, byt pro existenční minimum, rodinný, nájemný a kolektivní dům, regulace obytných čtvrtí, nové formy domu a bytu, hnutí za lidový byt*, Praha 1932, Praha 1932, s. 164

*napsati si ty nejnutnější věci, jež bylo třeba napsat, natož abych mohl někde rozložit svoje knihy v nějaké knihovničce (...).*¹⁴⁷

Jak již bylo uvedeno, na malých privátech se spolu většinou potkali studenti. To bylo výhodné. Studenti měli stejné potřeby, podobný životní styl a také časový režim. Dovedli se tolerovat v době zkoušek a vzájemně si pomáhat. Na privátech pro větší počet osob žili studenti společně s nestudenty, což vyvolávalo nepříjemnosti. Pracující člověk po návratu z práce má čas na zábavu, kdežto student se po večerech připravuje na následující dny a potřebuje klid a prostor. Dejme opět slovo Zdeňku Kalistovi: *„Spolubydlící byli nadto skupina dosti nesourodá: vedle studenta z nedaleké německé obchodní akademie byl tu číšnický učeň, mladý člověk zaměstnaný kdesi u Elektrických podniků města Prahy, pekařský pomocník a zase student z průmyslovky v Praze I. Jistě by mi nevadilo jejich různé sociální příslušenství. Ale byla z toho taková nesourodost zájmů, že bylo těžko v ní nejen najít místo pro nějaký styk a shovor s jednotlivci, ale i pro jakékoliv studium a vůbec soustředění, neboť když večer se všichni nebo aspoň většina spolubydlících sešla, hučelo to v pokoji jako v úle: ti si cosi vyprávěli, ti hráli v karty, ti se bavili široce roztaženými novinami, snažíce se zabrat místo co nejvíce pod světlem, a tobě nezbývalo než si lehnout do postele a snažit se usnout.*¹⁴⁸

Kdo byl typickým pronajímatelem studentských pokojů? Podle Leopolda Langera v roce 1912 uvolňovaly pokoj podnájemníkům nejvíc dělnické rodiny a přibližně polovina všech rodin z tohoto prostředí měla doma podnájemníka. Obecně v Praze ubytovávala čtvrtina domácností.¹⁴⁹ Po první světové válce se poměry změnily. Negativním přínosem každé války jsou lidské oběti. Nejinak tomu bylo i v roce 1918. V boji padlo mnoho mužů, po kterých v Praze zbyly manželky, vdovy. Starost o domácnost přechází ve všech oblastech na ně a musely ze svého příjmu platit veškeré náklady. Jejich vzdělání bylo většinou nižší než mužské, a tak možnosti dobře finančně ohodnocené práce byly omezené. Nedostatečné příjmy a uvolněný prostor v bytě jsou ideální předpoklady, proč mnoho vdov bralo studenty na byt.¹⁵⁰ Ty ve struktuře pronajímatelů tvořily

¹⁴⁷ Zdeněk KALISTA, *Po proudu života*, díl 1., Brno 1997, s. 501

¹⁴⁸ Zdeněk KALISTA, *Po proudu života*, díl 1., Brno 1997, s. 501 - 502

¹⁴⁹ Leopold LANGER, *Bytová otázka a dělnictvo*, Praha 1912, s. 19

Malé a často hygienickým normám neodpovídající byty, ve kterých bydlely chudé rodiny, byly při přepočtu na metr krychlový mnohem dražší než velké luxusní byty s vysokými stropy. Leopold LANGER, *Bytová otázka a dělnictvo*, Praha 1912, Praha 1912, s. 16

¹⁵⁰ Karel TEIGE, *Nejmenší byt, bytová krise, reforma bydlení, byt pro existenční minimum, rodinný, nájemný a kolektivní dům, regulace obytných čtvrtí, nové formy domu a bytu, hnutí za lidový byt*, Praha 1932, Praha 1932,

naprostou většinu. Méně často se setkáme s rodinou, která u sebe ubytovala studenty. Jen některé z rodin pronajímaly pokoj ze zjištěných důvodů. Ostatní u sebe nechávaly žít syna známých nebo příbuzného a vedle výdělku je zřejmě motivovala i pomoc chudému v tíživé situaci. Takové bylo i první pražské zázemí Jiřího Wolkera, který sdílel pokoj s Přemyslem Borůvkou, se kterým se seznámil na skautském táboře.¹⁵¹

Je logické, že péči o podnájemníky se věnovala žena, ta zajišťovala úklid jejich pokojů i stravování. Zřejmě proto se setkáváme se slovem bytná a slovo bytný se nepoužívá.¹⁵² Některé majitelky bytů byly ke svým svěřencům tolerantní a dovedly nad jejich „projevy“ přimhouřit oči. Byly ale i takové, pro které byl jejich byt i s jeho vybavením vším. Jejich domácí řád byl velmi přísný a nájemníkům život neulehčoval. Takovou bytnou potkal při studiích i Václav Černý a zahrnul ji do svých vzpomínek: „*V druhém roce jsem bydlil nahoře na Fochovce šikmo proti Floře a o něco doleji, v úplném studentském dvojpokojovém hnízdě, jehož asi pětičlenné osazenstvo trávilo svůj čas bojem s bytnou, pozlacenou fajnovou paničkou z pražské buržoazie starého typu, pisl pémiš, pisl tojč, vdovou po bankovním řediteli R., baba nám sladce zakazovala i kouřit, záclony, zrcadla v kočičím stříbře atd.*“¹⁵³

Ubytování v soukromí nemělo vždy stejnou podobu. Poskytované služby se mohly výrazně lišit. Základem bylo ubytování v pokoji vybaveném nábytkem. Ložní prádlo a peřiny nebyly všude samozřejmostí a v některých privátech byly propůjčeny ubytovanému za úplatu. Dále můžeme priváty rozdělit na ty s poslouhou nebo bez. Dnes bychom řekli, zda byl v ceně zahrnut veškerý úklid, udržování pořádku a dokonce i stlaní postele. Mohlo by se zdát, že šlo o nadstandard, ale zřejmě to byla normální služba, kterou si dopřávali i synové z chudých rodin. Samostatnou kapitolu tvořilo stravování. Běžnou součástí poplatku za privát byla snídaně ve formě kávy s pečivem. Oběd a večeře v ceně nebyly, ale většina bytných je nabízela. Bylo tedy na zvážení studenta, zda se chtěl raději stravovat „doma“ v klidu a bez starostí, ale za podmínky, že se musel v poledne vracet. A nebo zda je pro něj výhodnější řešit stravování ve městě podle aktuálních časových možností, hladu a finančního obnosu v peněženice.

s. 164

¹⁵¹ Zdena WOLKEROVÁ, *Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky*, Praha 1937, s. 144 - 145

¹⁵² Dle pravidel pravopisu existuje toto slovo v mužském i ženském rodě. *Příruční slovník jazyka českého*, díl I., Praha 1935 – 1937, s. 227

¹⁵³ Václav ČERNÝ, *Paměti I. 1921 – 1938*, Brno 1994, s. 103

Ubytování na koleji bylo primárně určeno nemajetným studentům, bylo dotováno finančními podporami a dary. Koleje určené studentům všech majetkových poměrů byly dražší, ale přece jen díky hromadnému bydlení a nákupům ve velkém za nižší ceny, byly i tak výhodné. Navíc jejich cílem nebyl zisk, ale přijatelné ubytování pro studující. Pronajímání pokojů studentům mohlo být výsledkem snahy pomoci mladým a finančně nesamostatným studentům, ale u většiny bytných byla na prvním místě vidina téměř bezpracného příjmu. Po první světové válce byl v Praze velký nedostatek ubytování a pronajímatelé využili situace a všeobecně zvýšili ceny ubytování. Před první světovou válkou stál průměrný podnájem na Vinohradech 19,10 korun, v lednu 1919 tam stál srovnatelný pokoj 80 až 100 korun, za rok a půl se ceny opět zdvojnásobily a říjnu 1920 se ceny pohybovaly mezi 170 a 200 korunami.¹⁵⁴ Vinohrady byly ze všech školních budov pěšky dostupnou čtvrtí s moderními domy a zde umístěné byty patřily k cenově dražším. Dle informací pro přicházející studenty do Prahy se dal v roce 1920 sehnat privát v rozsahu od 50 do 200 korun.¹⁵⁵ Tato částka obsahovala pouze ubytování. Stravování životní náklady ještě zvýšilo. Budeme-li počítat, že student obědval i večeřel v menze a pro zjednodušení stejné náklady započítáme i na stravování o víkendech, dostaneme se na částku 180 korun. To ještě nejsme na konečné částce, součástí privátního ubytování totiž nebyl otop. Ten si museli podnájemníci platit sami podle své spotřeby. Studijní rok spadá dnes do nejchladnější a nejtemnější části roku a v energeticky nenáročném období mají studenti prázdniny. Nejinak tomu bylo i za první republiky. V zimě na přelomu let 1921 a 1922 stála nůše uhlí 11 korun a Jiří Wolker ji při šetrném topení spotřeboval za čtyři dny, při tuhých mrazech dokonce za dva.¹⁵⁶

Pro studenty žijící v okrajových částech bylo nemožné se po Praze pohybovat pěšky, a tak museli využívat služeb hromadné dopravy. Ta je po předložení vysvědčení nemajetnosti vyšla na 36 Kč měsíčně, bez něj na 60 korun.¹⁵⁷ Toto jsou pravidelné výdaje, které student musel platit každý měsíc a bez kterých by jeho pobyt v Praze nebyl možný. Musíme k nim připočítat náklady na studijní potřeby, občasné návštěvy kaváren, kulturních zařízení, náklady ošacení a potraviny

¹⁵⁴ Archiv Univerzity Karlovy, Vřestudentský archiv, Úřřední svaz řeskoslovenského studentstva, karten 128, Bytová krize studentská

¹⁵⁵ J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 22

¹⁵⁶ Jiří WOLKER, *Korespondence s rodiči*, Praha 1952, s. 86

¹⁵⁷ J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 23, Jiří WOLKER, *Korespondence s rodiči*, Praha 1952, s. 63

nezahrnuté do denního stravování, abychom se dostali na výslednou cenu studií v Praze. V tomto směru nám může pomoci informační brožura z roku 1920, podle které průměrný student měsíčně vydal 400 až 600 korun.

Ceny privátů vycházely z toho, jaké služby poskytovaly, v jaké lokalitě se nacházely a zda se nacházely v novém moderním bytě nebo ve starém domě podobném tomu, ve kterém bydlel Vítězslav Nezval.¹⁵⁸ Novinové inzeráty byly ve snaze zadavatele co nejvíc ušetřit krátké a většinou se z nich nedozvíme úplné informace. V některých chybí ceny, v jiných lokality nebo zahrnuté služby. V roce 1926 stál moderní byt s poslouhou, snídaní, elektřinou 200 korun, srovnatelné ubytování ve stejném roce s celodenní stravou vyšlo na 500 korun. Ceny ubytování na začátku 20. let narostly do takových výšek, že neodpovídaly ostatním životním nákladům a dlouho trvalo, než jejich nadhodnocené ceny klesly do normálu. Za stejné ceny jako v roce 1925 bychom sehnali adekvátní pokoj i v polovině 30. let, tedy pokoj bez stravy nebo jen se snídaní kolem 250 korun a v dvojnásobné ceně s celým zaopatřením.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Vítězslav NEZVAL, *Z mého života*, Praha 1978, s. 70

¹⁵⁹ Inzerce z časopisu *Pražanka* za roky 1927, 1929, 1931 – 1933, 1935, *Národní student* roč. 4, č. 13, s. 4

6 Kolej nebo privát?

V předchozích kapitolách jsme nastínili, jaké ubytovací možnosti v Praze existovaly. Orientačně víme, kolik studentů bylo jakým způsobem ubytováno, za pozornost také stojí, proč tomu tak bylo, tedy podle jakých faktorů se student rozhodoval. Nevystačíme jen s tvrzením, že kapacity kolejí nepostačovaly všem studentům a jejich přijímací podmínky byly často náročné, a proto musela část žít na privátech. Stále tu byl podíl studentů, který by na koleji být mohl, ale z osobních důvodů si vybral jinou možnost.

Oba způsoby ubytování mají své výhody a nevýhody. Prvotní a zřejmě nejdůležitější byla finanční náročnost. Obecně můžeme říct, že kolejní ubytování bylo levnější. Hromadné ubytování dovedlo snížit náklady, tím pádem mohly klesnout i výsledné ceny. Některé koleje získávaly finanční příspěvky od dárců a proto mohly od chovanců požadovat nižší poplatky, než jaké byly reálné náklady na jednotlivce.

Obecně platí, že bydlení o samotě má jednu nespornou výhodu v tom, že jedinec nemusí na nikoho brát ohledy a uskomňovat se. Ve vzpomínkách ani dobových textech jsem se nesetkala se zmínkou, že by si student mohl dovolit pronajmout celý byt sám, tedy se musel vždy alespoň trochu přizpůsobovat. Na privátech byl student omezován případnými spolubydlícími a pravidly bytné. S jejich požadavky mohl nesouhlasit a při rozumném přístupu obou stran bylo možné dojít ke kompromisu vyhovujícímu všem.¹⁶⁰ Na koleji to bylo komplikovanější, tam nebyl hlas jednotlivce tolik slyšet. Zde se chovanci řídili kolejním řádem, který byl kompromisem mezi požadavky správy koleje a právy studentů. Jeho předpisy nemohly vyhovovat všem. Pravidla byla většinou nastavena tvrdě, aby život v koleji rozumně fungoval a chování studentů se pohybovalo v přijatelných mezích. „V tomto ohledu má každá kolej velikou zodpovědnost jak vůči rodičům svých studentů, tak vůči národu a státu, kterému má vychovávat jednotlivce vynikajících schopností a ryzího charakteru. Na takové „dobré ruce“ mají ovšem stejně nárok studenti majetní jako nemajetní. Bylo proto i nespravedlivé, jestliže dříve byly koleje zámožným studentům zpravidla uzavřeny.“¹⁶¹ Vedle těžko ovlivnitelného kolejního řádu, si studenti sami tvořili vnitřní řád pokojů. Ten byl již věcí dohody a vyhovoval konkrétním požadavkům osazenstva.

¹⁶⁰ A. C. NOR, *Jedno pokolení*, Praha 1982, s. 70

¹⁶¹ Josef HOŘČÍČKA, *O studentských kolejích*, in: *Péče o studentstvo*, roč. 7, č. 3 – 4, s. 33 – 38, zde s. 34, dále A. C. NOR, *Jedno pokolení*, Praha 1982, s. 71

Dalším rušivým prvkem byly okolní pokoje a jejich obyvatelé. Při přípravě na náročné zkoušky bylo vhodnější klidné prostředí, tedy privát. Na kolejích se skoro vždy něco dělo, na pokojích se debatovalo, jiní hráli na hudební nástroje nebo kulečnick v herně. Debaty a veselí v okolních pokojích mohlo studenty bez pevné vůle svádět od pečlivé přípravy a mohlo se odrazit i na jejich studijních výsledcích.¹⁶² V tomto směru je tedy kolej až na druhém místě.

Na otázku zodpovědného studia se můžeme dívat i z jiného hlediska, ze kterého vyplývá, že kolejní prostředí naopak ke studiu motivovalo. Některé koleje vyžadovaly od studentů, aby s každou žádostí o pokračování v pobytu předkládali index s prospěchem, aby bylo zřejmé, že jejich pobyt v koleji je smysluplný a je pravděpodobné, že studia úspěšně ukončí. Tento tlak motivoval chovance k řádnému studiu a zabraňoval zbytečnému prodlužování studia. Věční studenti převažovali na privátech, což bylo způsobeno i tím, že bohatí nebyli nuceni omezovat studia na dobu nezbytně nutnou a byli z domova stoprocentně zabezpečeni a nemuseli si přivydělávat.¹⁶³

Další důvod hrál při rozhodování menší roli, ale kvůli celistvosti by neměl být opomenut. Priváty byly příjemné tím, že poskytovaly soukromí a klid. Mnohým to zřejmě vyhovovalo, ale občas mohla výhoda „být sám“ přeskočit do roviny „cítit se osamocen“. Na kolejích bylo přátelské prostředí a studenti se mohli stýkat v domáckém prostředí, aniž by museli utrácet v kavárnách. Navíc si studenti často a bezplatně pomáhali se studiem i s jinými praktickými záležitostmi. Běžně šlo o krátkodobou finanční výpomoc nebo o půjčování oblečení. Sdílené učebnice, knihy a jídlo byly samozřejmostí.

Priváty měly další nespornou výhodu v poskytování soukromí. Byly dokonale stvořené pro schůzky slečen a mladých pánů. Kolejní prostředí jim většinou zcela nebránilo a vzájemně se tam také mohli navštěvovat. Dívkám se podařilo v utajení dostat i do „střežených“ kolejí, jako

¹⁶² „V koleji máš věčně samou návštěvu, kecání a camrání do nekonečna, a nemáš-li návštěvu, tak jdeš camrat sám do jiné světnice.“ A. C. NOR, *Jedno pokolení*, Praha 1982, s. 70

¹⁶³ „A někdo tak dlouho studuje, až ho nedostudovaného vylijí z koleje, neboť jednak už tam pobyl svůj čas, za který mohl svá studia s úspěchem dokončit, a jednak zapomněl dokládat nutný prospěch, jaký je předepsán. Některí z těch se uchýlí už někde a nic si z toho nedělá, že mu nadávají zkažených, sešlých, zběhlých a nedostudovaných. V jiném se probudí svědomí, že vlastně takhle pořád okrádal starého tatínka. V tomto případě tatík je vždy venkovan, a má-li syna v Praze, věří že syn studuje a že to je třeba tak dlouho. Nuže, lajdák se polepší a pak to trhne třebas všechno za neuvěřitelně krátký čas.“ A. C. NOR, *Sloupky o studentech*, Praha 1927, s. 17, dále k tématu Dušan KOVÁČ, *Kolejáci. Slovenskí študenti v Štefánikovej koleji v Prahe*, Bratislava 1990, s. 141

byla Hlávkova a Štefánikova, ale riziko prozrazení a následného vyloučení bylo vysoké.¹⁶⁴ Privát s chápavou bytnou byl vhodnější. Studenti - manželé či studenti - rodiče nemohli o společném životě na koleji do založení Koleje Akademického domu uvažovat a jedinou možností pro ně byl privát.

S posledním důvodem, který je současně výhodou i nevýhodou, nás seznámí Josef Hořčíčka: „Rozdíl mezi studentem v koleji a na soukromém bytě dán je různým způsobem života zde a onde. V koleji má student zpravidla postaráno o byt, otop, světlo, úklid, praní prádla, lázně a stravu. Je to tedy více méně celé zaopatření. Na počátku měsíce zaplatí stanovený příspěvek, který ovšem mnohdy také těžko shání, a dále se nemusí o t. zv. životní nezbytnosti starati. Proti tomu student na soukromém bytě těchto vezdejších starostí nezabývá se tak snadno, což ho nesporně lépe uschopňuje k životu, který je boj. Není tedy už z toho důvodu správné, zabezpečiti v koleji studentům vše, čeho potřebují. Doufám, že mi bude dobře rozuměno. Podobně jako ten, kdo peněz nevydělává, nezná zpravidla jejich ceny, neocení plně výhod koleje student, jenž alespoň nějaký čas nebyl na privátě, leda až vyjde z koleje a stane se „svým pánem“. Jako bývalý koleják poznal jsem to sám na sobě. Pravda, soukromý byt vychovává spíše k samostatnosti, ta ovšem skrývá v sobě pro chudobné studenty nebezpečnost hmotné bída a pro zámožné studenty bída mravní.“¹⁶⁵

Každý student je jedinečnou osobností, která má specifické potřeby, cíle a priority. Navíc na každého působí prostředí, ve kterém se nachází – zejména finanční možnosti a studovaný obor, který ovlivňuje styl práce jedince. Teprve kombinací všech těchto faktorů se dostaneme k výslednému rozhodnutí, kam by student raději šel. A tedy není možné vytvořit obecný absolutně platný závěr, které bydlení převažovalo. Nemajetní studenti preferovali koleje, které jim dávaly slevu po doložení nemajetnosti. Slevy na privátech neexistovaly a chudí zde tedy platili stejné poplatky jako bohatí. O kolejní ubytování měli zájem i dcery a synové ze zámožnějších rodin, i když nemuseli řešit cenu bydlení. Ale jistě právě oni tvořili necelé procento studentů žijících

¹⁶⁴ A. C. NOR, *Sloupky o studentech*, Praha 1927, s. 33, Dušan KOVÁČ, *Kolejáci. Slovenskí studenti v Štefánikovej koleji v Prahe*, Bratislava 1990, s. 103 – 104, A. C. NOR, *Jedno pokolení*, Praha 1982, s. 22 - 23

¹⁶⁵ Josef HOŘČÍČKA, *O studentských kolejích*, in: *Péče o studentstvo*, roč. 7, 1929 č. 3 – 4, s. 33 – 38, zde s. 34 – 35. Výhody kolejního zabezpečení zmiňuje i Josef Hlávka v *Provolání studentských kolejí českých vysokých škol pražských*, Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky, Historie Akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, s. 100

v hotelech, bylo-li jejich prioritou zajištění pokojů s nejlepšími službami.¹⁶⁶ O nich nejsou v literatuře žádné zprávy.

¹⁶⁶ Pavel KAIDL, *Vývoj ubytování studentstva Univerzity Karlovy v 1. polovině 20. století*, rukopis 1998, s. 6

7 Finanční zabezpečení studentů a možnosti zaměstnání při studiu

Studium na vysokých školách není levná záležitost. Vysoké školy se většinou nachází ve velkých městech, kde jsou životní náklady vyšší než ve venkovských oblastech.¹⁶⁷ Oddělená domácnost studenta je vždy finančně náročnější než zázemí u rodičů. Cena studijních potřeb záleží na oboru, zpravidla jsou studia humanitních oborů levnější než přírodovědných a technických, založených na praxi a pokusech. Nepředstavujme si studenta celý den zahloubaného do knih nebo vzorně navštěvujícího přednáškové sály. Prostředí velkých měst je v tomto směru okouzlující a možnosti trávení volného času téměř nekonečné. Jen málokterý student se jimi nenechal zlákat. Tyto náležitosti patří k vysokoškolskému studiu dnes a bylo tomu tak i v minulosti.

V porovnání s první republikou je situace dnešních vysokoškoláků v jednom směru o dost jednodušší a to díky jejich zázemí a finančním poměrům rodičů. V současnosti je běžné mít jedno až dvě děti, se třemi potomky se setkáme zřídka a větší počet dětí je spíš rarita. V první polovině dvacátého století bývaly rodiny s dvouciferným počtem dětí. Samozřejmě to nebylo standardem, ale nebylo to nepředstavitelné. Zabezpečit takové množství dětí nebylo samo o sobě jednoduché. Představa, že by se měli ještě víc uskromnit, aby alespoň jednomu z nich zaručili lepší budoucnost, byla často nerealizovatelná. Mnoho nadaných a cílevědomých maturantů se nechtělo vzdát a i přes nepříznivou počáteční situaci se rozhodli, že zkusí studovat na vysoké škole.

Mohlo by se zdát, že situace ve skutečnosti nebyla tak špatná, jak je v pamětech nebo sbírkách vzpomínek popisovaná. Člověk postupem času některé jevy zveličuje a jiné zapomíná. Chudoba, hlad a odříkání jsou ideální předpoklady pro sebelítost. Nyní bychom měli předat slovo dobové statistice, která je nebo by alespoň měla být objektivnější. Jak již bylo dříve řečeno, byl významný sociologický průzkum mezi studenty proveden v polovině dvacátých let. Jeho výsledky vcelku potvrdily slova studentů v pozdějších pamětech. Jen asi pětina studentů dostávala tolik peněz, že se mohli v Praze plně věnovat studiu a studentskému životu. Polovina studentů dostávala z domova příspěvek, který jim však nestačil a museli vedle studia pracovat. Tedy 30 % studentů nedostávalo od rodičů žádný finanční příspěvek.¹⁶⁸ Ti vedle studia regulérně pracovali.

¹⁶⁷ Jiří WOLKER, *Korespondence s rodiči*, Praha 1952, s. 63

¹⁶⁸ Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUŠTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 29

Výsledky této statistiky jsou v literatuře často citovány, nikde není její vznik a průběh popsán. Obě krajní kategorie, tedy student zabezpečený rodiči a student plně odkázaný na sebe jsou jasné a není třeba o nich uvažovat. Domnívám se, že spornou je střední kategorie. Výdělek při studiu má mnoho podob. Byli studenti opravdu nuceni okolnostmi trvale pracovat nebo se jednalo jen o příležitostné zaměstnání na přilepšenou? Rozhodně situace studentů, kteří dostávali od rodičů příspěvek, a těch, kteří by při troše uskromnění se svým rozpočtem vydrželi, je naprosto odlišná, bohužel ji výsledky statistiky nikde nerozlišují a známe jen tři kategorie studentů.¹⁶⁹ Přesto je téměř třetina studentů závislá jen na svých příjmech obrovský podíl a cílem mé předchozí myšlenky nebylo její výsledky podcenit, ale pouze upozornit na bezmyšlenkovité přebírání informací z literatury.

Nemusíme vycházet jen z jedné statistiky, ale máme možnost sledovat vývoj v průběhu času. Již na konci devatenáctého století při příležitosti Národopisné výstavy proběhlo obdobné šetření. V roce 1894 se výzkumu účastnily 3 000 studentů. 13 % z nich si muselo zajistit finance na studia samo, 18 % pocházelo z nezámožných rodin, které je podporovaly jen částečně. Ostatní, tedy 69 % studentů, byli z domova zcela zabezpečeni.¹⁷⁰ Při porovnání těchto dvou statistik docházíme k jasnému výsledku - složení studentů se během poměrně krátké doby výrazně změnilo, podíl zabezpečených klesl na třetinu, oproti tomu na dvojnásobek vzrostl podíl nezajištěných.

Po první světové válce zřejmě došlo ke krátkodobému propadu životní úrovně a vývoj mezi výše uvedenými statistikami nebyl plynulý. V roce 1918 nebylo z domova podporováno 38 % českých studentů. Z této doby máme i rozpis finanční situace studentů jednotlivých oborů. Nejlépe byli zabezpečeni studenti medicíny pocházející z rodin lékařů, úředníků a advokátů. Mírně nadprůměrně si žili studenti techniky. Dvě procenta pod průměr byli zařazeni studenti

¹⁶⁹ Tento výzkum probíhal před více než 80 lety a je tedy těžké rekonstruovat její průběh. Výsledky jsou ovlivněny tím, jak průzkum ve skutečnosti probíhal, za jakým účelem a jaký vzorek studentstva se na něm podílel a zda byli všichni účastníci dopředu informováni o jeho pravidlech.

¹⁷⁰ *Studentské koleje*, in: Časopis pokrokového studentstva, roč. 11., 1907/8, č. 7 – 8, s. 166 – 168, zde s. 166. Jiří Pokorný cituje výzkum Antonína Hajna provedený v zimním semestru 1895/96, podle něj je 70 % udržováno rodiči, 18 % dostává jen částečnou podporu a 13 % není z domova podporováno. Když připustíme chybu v zaokrouhlování, díky které se dostáváme na 101 %, musíme uznat, že si jsou výsledky tak podobné, že je pravděpodobné, že šlo o jeden výzkum, který je v každém dokumentu jinak datovaný. Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, s. 96

filozofie. Překvapivě z nejhorších poměrů vycházeli studenti práv, jejichž rodiče byli často rolníci a dělníci.¹⁷¹

Vzrostl celkový počet studentů a tedy vedle zvýšení procentuálního podílu chudých studentů vzrostl i jejich absolutní počet. Sociální péče nestačila reagovat na tak rychlý nárůst a její služby nemohly uspokojit všechny potřebné žadatele, a proto si studenti museli hledat i jiné způsoby, jak si sehnat potřebné finance. Podporu získávali z různých zdrojů. První možností byli mecenáši a podpůrné spolky a dále školní stipendia ministerstva školství. Vedle přímé podpory bylo výhodné i odpouštění poplatků, například kolejného, a slevy na základě vysvědčení nemajetnosti. Poslední, ale nejdůležitější formou příjmu byla vlastní práce. Její výhodou bylo to, že její výšku mohli sami studenti ovlivňovat. Její zásadní nevýhodou bylo, že byla časově náročná a zabírala prostor, který mohli studenti věnovat vzdělávání.

„Většina studentstva není tak šťastna, aby se klidně věnovala výhradně studiu. Měsíční spotřeba v Praze pro studenta je 400 – 600 Kč. Tuto podporu nemůže žádati od rodičů studentstvo, po většině z řad malého živnostnictva a úřednictva do Prahy na studia vysílané. Studentstvo nemajetné hledá pak podporu peněžitou, podporu ve formě obědů, ubytování a stravování v kolejích a hledá zaměstnání, aby mohlo uchránit svůj život a nebylo nuceno vzdáti se vytčených cílů a zakusiti tak první a těžké zklamání v životě.“¹⁷²

Vedle zaměstnání bylo nejčastějším finančním přínosem odpouštění kolejného. Kolejné v této době byl povinný poplatek vysoké školy za každou přednášku v semestru, kterou student navštěvoval. Dle vládního nařízení č. 344 z roku 1921 bylo nejméně 8 Kč, cizinci platili o 50 % vyšší. Studentovi s velmi dobrými studijními výsledky mohlo být kolejné sníženo. Výše osvobození se odvíjela od nemajetnosti rodiny. Mohlo být úplné, ze třech čtvrtin, poloviny nebo čtvrtiny.¹⁷³ Dle statistiky z roku 1923 tyto poplatky nebyly vybírány na zahraničních vysokých

¹⁷¹ Řečeno číslly nebylo z domova podporováno 42 % studentů práv, 40 % studentů filozofie. Bez finančních prostředků se nacházelo také 36 % studentů techniky a 32 % mediků.

Tato čísla platí jen pro české studenty. Na studia do ciziny se vydávali studenti ze zámožnějších rodin, kteří navíc dostávali finanční podporu svých vlád. V. GUTWIRTH, *Příspěvek k sociální otázce českého studentstva vysokoškolského*, in: Mladá generace. Časopis československého studentstva, roč. 2, 1918, č. 4 – 5, s. 53 – 55, zde s. 54

¹⁷² J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 20

¹⁷³ Vladislav BROŽ, *Dies atri. Od první do třetí republiky*, Praha 1999, s. 18 – 19, Otto PLACHT – František HAVELKA, *Předpisy pro vysoké školy republiky československé*, Praha 1932, s. 1648

školách.¹⁷⁴ Celkem kolejně v Praze neplatilo 38 % studentů. Nejvíce prominentí získali studenti české techniky (53 %), nejméně studenti Akademie výtvarných umění (17,2 %). Osvobození bylo častější na českých než německých školách.¹⁷⁵ Prominutí kolejněho bylo lákavé, mělo však své nepříjemné stránky. Student musel z těchto přednášek na konci každého semestru skládat kolokvijní zkoušky.¹⁷⁶ „Kolokvia jsou nuceni dělat žáci, kteří jsou osvobozeni, jsou to zkoušky jen proto, aby ti, kteří zdarma požívají výhod vysok. studia, byli nuceni užívat i jeho nevýhody.“¹⁷⁷

Další pomocí byla stipendia, finanční dary nebo půjčky z podpůrných studentských spolků. Většina z nich byla regionálního, nacionálního nebo fakultního charakteru.¹⁷⁸ Největším podpůrným spolkem byl Husův fond, který poskytoval měsíční částky nebo poukázky do menzy.¹⁷⁹ Významným podpůrným spolkem pro studenty z Moravy a Slezska byl Radhošť založený roku 1869, který dával podporu nejen pro vysokoškoláky, ale i pro posluchače odborných škol. Od 70. let začal pomáhat i studentům ze Slovenska. Všechny nadace poskytovaly studentům nevratné dary, jen posledně zmiňovaný Radhošť dával čestné půjčky, které měli studenti splatit v době, kdy byli již finančně zajištěni. Ve skutečnosti se spolku vracelo jen asi 20 procent nákladů.¹⁸⁰ Významnou podpůrnou institucí byl Sbor pro sociální péči

¹⁷⁴ Školy v republice československé ve školním roce 1922/23, díl I., Vysoké, střední a odborné školy v republice československé ve školním roce 1922/23, Praha 1925

¹⁷⁵ Školy v republice československé ve školním roce 1922/23, díl I., Vysoké, střední a odborné školy v republice československé ve školním roce 1922/23, Praha 1925

¹⁷⁶ Vladislav BROŽ, *Dies atri. Od první do třetí republiky*, Praha 1999, s. 19

¹⁷⁷ Jiří WOLKER, *Korespondence s rodiči*, Praha 1952, s. 49

¹⁷⁸ Podpůrné spolky podle studovaných oborů byly například Pomocný spolek nadace Jonákovy pro právníky, Podpůrný spolek Purkyně při Spolku čsl. lékařů, Spolek pro podporování nemajetných filosofů, Nadání prof. Skuherského, Podpůrný spolek při Akademii umění.

¹⁷⁹ Byl založen roku 1896 a podporoval jen studenty z Čech. *Všestudentský kalendář Svazu československého studentstva na rok 1913 – 1914*, Praha 1913, s. 256

¹⁸⁰ Tato nadace vznikla kvůli tomu, že pro studenty z Moravy a Slováků bylo výhodnější studovat ve Vídni a Pešti, kde často po studiích zůstávali. Tato nadace jim měla zpřístupnit studia v Praze a tím je odvrátit od nečeských škol. F. K., *Radhošť a Rotnágl*, in: Rotnáglův sborník, Praha 1935, s. 200 – 203, zde s. 200

Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie Akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, s. 98 – 99; Dušan KOVÁČ, *Kolejáci. Slovenskí študenti v Štefánikovej koleji v Prahe*, Bratislava 1990, s. 17, 107 – 108; J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 15, *Všestudentský kalendář*

o studentstvo vysokoškolské, který poskytoval podpory kolegům, bezúročné půjčky studentům do výše 600 korun, organizoval ošacovací akce a poskytoval zlevněné nebo volné vstupenky do divadel.¹⁸¹ Finanční zdroje výše zmiňovaných spolků a nadací tvořily dary, úroky z uložených obnosů, sbírky a podobně.

Zaměstnání tvořilo největší část vlastních příjmů studenta, v roce 1918 i při započtení příspěvku rodičů celou polovinu výloh.¹⁸² Možnosti zaměstnání v Praze byly větší než v regionech, ale preferováni byli stálí zaměstnanci před studenty pracujícími nepravidelně a nárazově. Mladí uchazeči hledali nejčastěji duševní zaměstnání, manuální práce nebyla tak častá. Nejčastější typ práce bylo dávání kondicí, řečeno dnešním slovníkem, doučování mladších zejména středoškolských studentů nebo méně nadaných studentů stejného oboru, kteří si mohli doučování dovolit. Poskytování kondic se v roce 1918 věnovalo 51 % pracujících studentů.¹⁸³

*„A dnes je mezi studenty o kondice velká konkurence, a má-li student sehnat měsíčně svých pět stovek existenčního minima, má se co ohánět. Proto dnes jsou studenti zaměstnáni nejen kondicemi, nýbrž prapodivně všelijak. Od nočních korektorů, stenografů a pomahačů v nakladatelství nalezneme mezi nimi spoustu různých individuů, živících se v případě nouze i nošením reklamních tabulí, prodávajíc losy na nárožích atd. V kolonii jsou i takoví, kteří prodávají plnicí pera, jsouce zástupci nějaké firmy, nebo mají malou trafiku, výhradně pro kolonku. Mají i krásné špičky a filigránsky pěkné nicůstky na prodej.“*¹⁸⁴

Práci si studenti hledali buď sami na základě inzerátů a vývěsek anebo prostřednictvím organizace Svěpomoc, spolku pro opatrování zaměstnání nemajetným studujícím českých vysokých škol. Ten shromažďoval nabídky zaměstnání ze strany veřejnosti a dosazoval do nich studenty, kteří ke svému pobytu v Praze nutně potřebovali přivýdělek. *„Svěpomoc obstarává nejrozmanitější zaměstnání, o kterých se nezasvěceným ani nezdá a které mohou býti*

Svazu československého studentstva na rok 1913 – 1914, Praha 1913, s. 256

¹⁸¹ Ošacovacími akcemi se rozuměly výhodné prodeje obuvi a látek nemajetným studentům, ze kterých si nechali ušít nové oblečení. Archiv Univerzity Karlovy, fond Všestudentský archiv, Ústřední svaz československého studentstva, karton 128

¹⁸² V. GUTWIRTH, *Příspěvek k sociální otázce českého studentstva vysokoškolského*, in: Mladá generace. Časopis československého studentstva, roč. 2, 1918/1919, č. 4 – 5, s. 53 – 55, zde s. 55

¹⁸³ V. G., *K výdělečné práci studentské*, in: Mladá generace. Časopis československého studentstva, roč. 2, 1918/1919, č. 4 – 5, s. 63 – 64, zde s. 63 Autorem byl pravděpodobně V. Guthwirth. A. C. Nor popisuje, jaký typ žáků studenti doučovali. A. C. NOR, *Jedno pokolení*, Praha 1982, s. 31

¹⁸⁴ A. C. NOR, *Sloupky o studentech*, Praha 1927, s. 13 - 14

*prostředkem k získání značného příjmu. Povinností každého studenta jest, aby stal se členem „Svépomoci“, podporoval ji a hlavně šířil známost poměrů, které její zřízení vyvolaly (...).*¹⁸⁵ Tato organizace neposkytovala zaměstnání všem studentům, ale jen nemajetným. Studenti, kteří měli o zaměstnání zprostředkované Svépomocí zájem, se museli stát jejími členy, k čemuž potřebovali doložit vysvědčení nemajetnosti a maturitní vysvědčení. Vedle toho členi spolku platili členský příspěvek, jehož výše byla nepatrná. Svépomoc nabízela zaměstnání různé povahy a neomezovala se jen na doučování. *„Obstarává kondice, učitele řečí, překlady do mnoha jazyků, tlumočníky, učitele hudby, průvodce cizinců, kopírování plánů, opisování (rukou i strojem), výpočty, korektorství, pomocníky do různých kanceláří (techn., advok. a j.), zprostředkuje mnohdy i letní pobyt na venkově, při kterém student může působiti jako vychovatel nebo pomocník při polních pracích, event. jako hlídač na polích a. j.*¹⁸⁶ Svépomoc byla mezi lidmi v Praze známá, ale nebyla stoprocentně využívána a část potencionálních zaměstnavatelů sháněla pracující nezávisle na ni. Svépomoc se snažila pomoci co největšímu počtu studentů, ale i tak byla schopna umístit v prvních letech republiky jen asi pětinu potřebných.¹⁸⁷

Jak byla studentská práce oceňovaná? Na začátku první republiky takto: *„Kondice honorovány 1,50 – 2 K, měsíčně 25 – 30 K průměrem; právníci v kancelářích placeni 30 K polodenně, 60 – 70 K za den; práce v kancelářích, opisování, korektury a p. honorovány přirozeně podle výsledku; celkem zjištěn průměrný příjem, získaný „Svépomocí“, as 25 K měsíčně(...).*¹⁸⁸ Platy se postupem času zvyšovaly a hodina kondic stála na konci 20. let 7 až 10 Kč.¹⁸⁹

Oblíbeným zaměstnáním humanitně zaměřených studentů bylo psaní článků do novin a časopisů. *„V poslední době mnoho studentů věří, že literatura a žurnalismus jsou zlatý důl. Píší a píší povídky, básničky, fejetony a vše možné a zaplavují redakce, věříce, že se i tím lze*

¹⁸⁵ J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 20, dále k tématu Karel SVÁTEK, Ing. Rotnágel v Akademické svépomoci, in: Rotnágelův sborník, Praha 1935, s. 204 - 206

¹⁸⁶ J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 20

¹⁸⁷ V. GUTWIRTH, *Příspěvek k sociální otázce českého studentstva vysokoškolského*, in: Mladá generace. Časopis československého studentstva, roč. 2, 1918/1919, č. 4 – 5, s. 53 – 55, zde s. 54

¹⁸⁸ V. GUTWIRTH, *Příspěvek k sociální otázce českého studentstva vysokoškolského*, in: Mladá generace. Časopis československého studentstva, roč. 2, 1918/1919, č. 4 – 5, s. 53 – 55, zde s. 54

¹⁸⁹ Karel MACHÁČEK, *Zdraví kolonistů*, in: Almanach studentské kolonie na Letné 1920 – 1930, Nymburk 1931, s. 109 – 112, zde s. 109

uživit.“¹⁹⁰ Studenti technických škol se uplatňovali při pomocných pracích svého oboru, například kreslení plánů. Vedle přivýdělku v průběhu školního roku zůstávala část studentů v Praze i přes letní prázdniny, kdy většina odjela domů na prázdniny. Poptávka po práci byla nižší a bylo tedy možné si zde vydělat základ na další rok. Po roce studia v Praze se student s městem seznámil natolik, že mohl dělat průvodce návštěvníkům z venkova. Největší zájem byl na začátku a konci školního roku, kdy přijížděly na výlet celé třídy.¹⁹¹

Na závěr se seznámme s jedinečnými záznamy Antonína Kučery, který si po celá svoje studia zapisoval všechny své příjmy a výdaje. Patřil mezi velmi chudé studenty, bydlel na hradčanské Masarykově koleji, kde platil nejnižší poplatky, navíc byl zcela osvobozený od kolejného a označil sám sebe za nekuřáka a abstinenta. Řadil se tedy mezi studenty s nejnižšími výdaji. Průměrné roční útraty u něj činily 7 463,80 Kč. Konkrétně zaplatil 3 650 korun za ubytování se stravou, ta mu však nestačila a za rok si koupil potraviny na přilepšenou za 1 023,20 Kč. Knihy a studijní pomůcky ho vyšly na 325,40 Kč, oblečení s obuví na 801,80 Kč. Za dopravu po městě vydal 504 korun. Za kulturní a společenský život zaplatil 482,90 Kč. Jeho příjmy činily celkem 6 667 korun, ve kterých největší částku tvořily kondice (3 952 Kč), následovalo je stipendium v rozsahu 1 950 korun a 765 Kč získal z nadací. Rozdíl mezi příjmy dle mého soudu získával z domova, ale nezmiňuje se o tom. Tomuto dokonalému výčtu by se dalo vytknout jen to, že nevíme, jakou školu a obor studoval.¹⁹²

¹⁹⁰ A. C. NOR, *Sloupky o studentech*, Praha 1927, s. 14

¹⁹¹ Vinca ŽIVNÝ, *Jak jsem dělal cicerona*, in: *Almanach hradčanských kolejáků 1919 – 1929*, Praha 1929, s. 94 – 97, A. C. NOR, *Jedno pokolení*, Praha 1982, s. 100

¹⁹² Antonín KUČERA, *Co stojí na vysoké škole studijní rok chudého studenta?* *Národní student*, roč. 5, 1928, č. 19, s. 1 - 2

8 Menzy a studentské stravování

Neopomenutelnou součástí studentského života, téměř stejně důležitou jako ubytování, bylo stravování. Výběr stravovacích zařízení, stejně jako i druhy a pestrost potravin, byl obdobně široký jako dnes a volba závisela zejména na finanční situaci jednotlivce. Bohatí si mohli vybírat ze široké nabídky restaurací, kaváren a jídelen, chudší studenti navštěvovali restaurace jen výjimečně, zejména při slavnostních příležitostech. Ve všedních dnech se museli stravovat mnohem skromněji, tedy v nejlevnějších zařízeních.

Součástí většiny pražských kolejí byla menza, která studentům zajišťovala kompletní nabídku všech nejdůležitějších denních jídel, tedy snídaní, oběd i večeří. Jen Studentská kolonie na Letné a Husova studentská domovina poskytovaly studentům pouze ubytování a ti se stravovali ve veřejných studentských menzách.¹⁹³ Ve většině kolejí byla strava zahrnuta již v poplatku za ubytování, jen v některých kolejích byl stanoven minimální počet dní v měsíci, po které se museli studenti na koleji stravovat, aby menza prosperovala a její ceny byly výhodné. V hradčanské koleji se jednalo o pět dní, v dívčí koleji Budeč se rozmezí pohybovalo v od deseti do dvaceti dnů v měsíci. Toto nařízení studentkám nevyhovovalo a finančně je omezovalo. Proto vymyslely způsob, jak ho využít či spíše zneužít ve svůj prospěch a ušetřit na něm. *„Každá studentka se totiž musela v koleji stravovat 10 – 20 dní v měsíci; denní poplatek za jídlo však byl vysoký. Studentky přišly na způsob, jak zmenšit výdaje na stravu a přitom obědovat a večeřet celý měsíc. V které hlavě se tento nápad zrodil, nikdo neví, ale bleskurychle se rozšířil. Vždy dvě kamarádky si koupily stravenky dohromady, to znamená jedna od prvního do patnáctého, druhá od patnáctého do třicátého; každý den pak jedly dvě na jeden lístek. Říkaly jsme, že „jíme napůl“. Protože mladý žaludek nebyl polovičním obědem a poloviční večeří nasycen, chodily jsme pro přídavky. Kuchařce i ředitelce koleje bylo záhy nápadné, jak spotřeba v kuchyni stoupá. Příčinu samozřejmě brzy odhalily. Ředitelka začala proti jídlu „napůl“ přísně zakročovat.“*¹⁹⁴ Studentkám se tento zákrok pochopitelně nelíbil. Svůj nesouhlas daly najevo a vytvořily si v samosprávě samostatnou hospodářskou komisi, která kontrolovala finanční výdaje na nákup

¹⁹³ V. VEIT, *Sociální poměry žadatelů o státní stipendia Jarníkova, státní studijní podpory a stipendijní místa ministerstva školství a národní osvěty ve vysokoškolských kolejích na rok 1928 – 29*, in: *Péče o studentstvo*, roč. 7, 1929, č. 7 – 8, s. 102 – 114, zde s. 106

¹⁹⁴ Bohumil KVASNIČKA, *Svazovka*, in: *Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let*, s. 243 – 247, zde s. 246, Františka KOMBERCOVÁ, *V koleji Budeč*, in: *Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let*, s. 248 – 251, zde s. 249

potravin, výběr levných pokrmů a šetrné vaření. Díky tomu se jim podařilo snížit cenu jednoho obědu o 50 haléřů. Dohled studentů na stravování nebyl jedinečný a můžeme ho nalézt ve většině kolejí, kde byly brány v potaz názory jejich chovanců.

Na začátku první republiky byl v Praze obecný nedostatek potravin, kuchařky měly často v kolejních kuchyních problém ze surovin vykouzlit přijatelnou stravu. „*Bylo by snad zajímavé, uveřejnit tehdejší kolejní jídelní lístek a připomenouti ho nespokojeným kolejákům dnešním. Vzpomínám jen namátkou krup s marmeládou z mrkve, kynutých knedlíků s nějakou jíškovou omáčkou sladko-kyselé chuti. Často jsme tyhle knedlíky omývali pod vodovodem, když jsme si zapomněli říci „bez omáčky“. Proto jsme se doráželi, jak mohli. Vařili piva, vzpomínáte, chlapci, americkou slaninu, hrozně chuti, po níž by dnes člověk umřel, a paprikovali, ale byla tehdy dobrá.*“¹⁹⁵

Snídaně a večeře jsou poměrně bezproblémovou oblastí, otázka obědů se zdá komplikovanější. Předpokládejme, že student ráno po snídani odešel z budovy koleje, celý den byl ve školních budovách, na přednáškách, seminářích, možná v zaměstnání a zpátky se tedy vracel odpoledne nebo navečer, v době kolem večeře. Jak tedy řešil obědy? Bylo řečeno, že již byly zahrnuty v kolejním poplatku a chovanec je měl zaplacený. Je tedy logické, že se snažil je za každou cenu využít. To muselo být při jeho denním režimu složité, často nemožné. Dušan Kováč v knize *Kolejáci* naznačuje, že se někteří studenti vraceli na oběd na kolej, ale asi to nebylo pravidlem. „*Každý koleják, prirodzene, najlepšie poznal „svoju trasu“, cestu z koleje na příslušnou fakultu. Mnohí túto cestu absolvovali až dvakrát denne peši. Budova techniky bola na Karlovom námestí. Cesta z koleje cez Letenskú pláň, most Svatopluka Čecha, Pařížsku triedu, Spálenú ulicu až k budove školy merala asi päť kilometrov a trvala hodinu. Budúci inžinier musel túto trasu absolvovať v oboch smeroch niekedy až dva razy denne, ak sa vracal do koleje na obed.*“¹⁹⁶ Velká část kolejáků si nemohla dovolit cestovat hromadnou dopravou, proto chodila pěšky a každodenní návrat na oběd by byl jistě velkou časovou ztrátou. Síť kolejí po Praze byla řídká, nerovnoměrná a většina kolejí byla od budov univerzity a techniky na Starém a Novém Městě poměrně vzdálená. Navíc podmínky přijetí a jejich ceny byly různé, z čehož vyplývá, že si studenti ve většině případů nemohli vybírat kolej jen podle její vzdálenosti od přednáškových sálů. Další možnou variantou bylo, že studenti za předplacené obědy dostávali náhradu, například

¹⁹⁵ Augustin SOCHR, *Jak jsme začínali*, in: Almanach hradčanských kolejáků 1919 – 1929, Praha 1929, s. 71 – 73, zde s. 72

¹⁹⁶ Dušan KOVÁČ, *Kolejáci. Slovenskí študenti v Štefánikovej kolejí v Prahe*, Bratislava 1990, s. 143

formou balíčků, nebo jim byl po návratu oběd ohřát. Obě tato řešení by výrazně komplikovala práci kuchařek. Ve vzpomínkách není otázka obědů zaznamenaná. Z toho vyplývá, že tuto informaci jejich autoři nepovažovali za důležitou nebo zajímavou a zřejmě formu obědů považovali za normální nebo vyhovující. Byla tu i možnost, že chovanci povinně platili za obědy, přestože se nemohli v poledne do kolejí vracet. Domnívám se, že by s tím studenti rozhodně nesouhlasili a hledali s kolejní správou kompromisní řešení. Nebo by alespoň nahlas projevíli svoji nespokojenost a následně by se o tom dochovaly zprávy ve sbírkách vzpomínek z kolejí. Nic takového se nestalo. Tuto otázku se mi zatím nepodařilo dovést ke konkrétním závěrům, ale jistě by stála za hlubší rozbor.

Součástí soukromého ubytování byla strava ve formě snídaní nebo plné penze. Již v inzerátech byla většinou uvedena vedle částky také forma stravování, kterou tím student získá. Některé bytné nabízely obě varianty a výsledná verze záležela jen na přání ubytovaného. Forma snídaně byla vždy stejná, tvořila ji káva a suché pečivo, stejné složení měly i kolejní snídaně. Podoba oběda a večeře není ve vzpomínkách zmiňovaná, a tak můžeme předpokládat, že odpovídala dobovému stylu stravování.¹⁹⁷ Studenti si většinou vybírali jen snídaně, které jim umožňovaly stravovat se podle potřeby na různých místech. Nemuseli se tak vracet na byt a také se mohli v případě krátkodobé finanční nouze uskromnit a tím ušetřit.¹⁹⁸ Jak jsem již zmínila výše, potraviny v Praze byly drahé a po válce i nedostupné, díky tomu bylo výhodnější posílat studentům z domova balíky potravin na přilepšenou než odpovídající částku v penězích.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Pomocť si můžeme složením stravy v Hlávkových kolejích: „*Ke snídani se podávala káva s houskou. Obědy se skládaly z polévky, hovězího masa s omáčkou (koprovou, cibulovou, křenovou, majoránkovou, česnekovou, hořčicovou...) a většinou též i z příkrmu, přičemž příkrm znamenal v kolejní kuchyni totéž co moučné, sladké jídlo – žemlovka, rýžová či krupicová kaše, buchty, bublanina atd. Studenti se mohli dojídat také chlebem, kterého si mohli zpočátku brát podle potřeby. Ústavní pekárna denně napekla z 95 kg žitné mouky.*“ Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005, s. 111

¹⁹⁸ Díky špatné a nedostatečné stravě se mezi studenty snadno šířily nemoci. „*Mnozí z těchto hochů také nevypadali nejlépe, živili se po celý rok v menzách, uzenářstvích a nejlacinějších potravinářských krámech, utrácejíce za jídlo denně ne více než šest až osm korun. Jejich těla neměla dostatek výživy a byla zchřadlá, studenti pak byli vyzábblí a hubení, avšak okolnost, že jedli pravidelně a stále přece něco, je alespoň jakžtakž držela pohromadě. Žrouťi však vyschli v takových etapách postu na škvarek a trpěli hladovým žaludkem, zkoušeli velké bolesti a chodili si stěžovat do Zdravotního ústavu, kde jim lékař dával jedinou radu: Jezte víc a vydatněji!*“ A. C. NOR, *Jedno pokolení*, Praha 1982, s. 117 - 118

¹⁹⁹ „*Životní poměry v letech 1920 – 21 byly stále ještě těžké a zlé. Na byt Jiřího bylo třeba dopláceti potravinami*

Studenti bydlící na privátech nemohli navštěvovat kolejní menzy, které byly určeny jen pro tamější studenty. V Praze se však nacházely také menzy veřejné, které poskytovaly stravu všem nemajetným studentům. Jednalo se o Mensu academicu ve Spálené ulici, Mensu Studentského domova Na Slupi a Mensu Akademického domu v bývalé Strakově akademii. Všechny tři poskytovaly v roce 1926 oběd za 3,50 a večeře za 3 koruny. Konkrétní popis těchto institucí podává A. C. Nor, který měl s nimi vlastní zkušenosti: „Soudím, že nejoblíbenější z těchto tří je mensa Akademického domu, a proto si ji necháme na konec. Mensa Studentského domova na Albertově se vyznamenává tím, že tam obědvají především (snad všichni) ruští emigrantští studenti. Z té příčiny je tu ovzduší pro nás nepříjemné. Připadáme si tu jako cizinci a je nám, jako bychom byli na studiích v Moskvě, což je přiblíženo skutečnosti ještě tím, že Rusové tu většinou obsadili i funkce. Proto ani nenavštěvujeme večírky, tance a podniky Studentského domova. Poněkud milejší je nám Mensa academica ve Spálence (...). Mensa academica má tři sály a ke stolům se tu sedá velmi neprakticky. Sedá se tu odpředu. Těm, kteří musí obsadit další místa ke stěně, je třeba těžce se protáhnouti mezi obsazenými židlemi. Také polévka se tu nalévá od středu ke stěně (od kraje ke konci) a talíře s knedlíky se rozdělují tímž pořadem. Proto je zde hojně křiku, hluku, nedorozumění, pokřikování a malých hádek. Je tu špatná organisace – taková ta vnitřní, samočinná, kterou si návštěvníci sami vybudují a kterou dodržují bez kontroly. Proto je v Mense academice všecko jaksi chaotické. Mensa Akademického domu ve Strakovce je především lépe organisovaná. Především méně si tu jeden druhému překáží. Obsluhuje se zde od stěny, a ten kolega, který sedí dále ke kraji, pošoupne talíř s jídlem vždy napřed kolegovi, jenž sedí dál u stěny a teprve až přijde řada na něho, ponechá si svůj talíř (...). V mense academice je takový domáctější a rodinštější nebo rodinnější poměr strávníků k vedoucím, v Akademickém domě úřednější a přísnější.“²⁰⁰

Nemajetní studenti si museli na začátku roku na základě vysvědčení nemajetnosti zřídit legitimaci, která je opravňovala ke stravování v těchto menzách. Majetnější studenti je nemohli navštěvovat, přestože o ně byl i mezi nimi velký zájem, a museli se stravovat v dražších podnicích.²⁰¹

a posílali mu k dosycení mimo to nejen chléb, ale též i různé živiny jiné.“ Zdena WOLKEROVÁ, Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky, Praha 1937, s. 157

²⁰⁰ A. C. NOR, *Sloupky o studentech*, Praha 1927, s. 53

²⁰¹ Jakub JARNÍK, *První lustrum Mensy akademické*, Praha 1905, s. 10, J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 8

Své menzy měli i zahraniční studenti, ty byly zcela odděleny od českého prostředí, tím pádem o nich existují jen náhodné zmínky, jejichž vypovídací hodnota není vysoká. Ve Štěpánské ulici měla své sídlo Jugoslávská menza, která poskytovala svým občanům obědy a večeře za 8 korun, pro ostatní Slované byly o dvě koruny dražší. Bulharská akademická mensa neposkytovala stravu studentům jiné národnosti, obědy zde stály 10 korun.²⁰² Specifickou byla menza u bia Kapitol, která sloužila jen židovským studentům.²⁰³

Vedle menz se mohli studenti stravovat i v kavárnách a jiných jídelnách. Ty byly poněkud dražší, ale přece jen přijatelnější než klasické restaurace. Za všechny bych uvedla Cafeterii, která se nacházela v prvním patře Akademického domu, a která poskytovala lepší stravu i prostředí než menza v přízemí. Oběd zde stál šest korun, a proto „*Sem chodili jíst studenti mající jakés takés postavení nebo vůbec zámožnější. Jedlo se tu lacino, ale dráže než v menze, kde se stravovaly široké davy studentů.*“²⁰⁴

Jiří Wolker neměl nárok na stravování v menzách a stravoval se v dražších podnicích. Oběd v hospodě U Bubeníčků, s jehož velikostí navíc nebyl spokojen, ho vyšel na 10 Kč. Jiří WOLKER, *Korespondence s rodiči*, Praha 1952, s. 86, Zdeněk KALISTA, *Kamarád Wolker*, Praha 1933, s. 51

²⁰² J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920, s. 18

²⁰³ A. C. NOR, *Sloupky o studentech*, Praha 1927, s. 53

²⁰⁴ A. C. NOR, *Jedno pokolení*, Praha 1982, s. 68

9 Strakova akademie a Akademický dům

Nejstarší studentskou kolejí, která fungovala nepřetržitě až do začátku první republiky, byla Strakova akademie. Byla poněkud jiná než pozdější koleje a v některých rysech působila jako vzor, v jiných jako odstrašující případ.

Její dějiny se začaly psát roku 1709, kdy bezdětný hrabě Jan Petr Straka z Nedabylic sepsal poslední vůli, ve které svůj majetek odkázal „*akademii pro cvičení mládeže chudé stavu vyššího národu českého na všeliké cvičení případlo*.“²⁰⁵ Jak bylo v závěti stanoveno, měla být provedena až pět let po smrti posledního mužského člena rodu, což se stalo roku 1776. Finanční obnos, který bylo možné pro tento účel použít, nestačil na zřízení samostatné akademie a proto žadatelé o podporu z českých šlechtických rodin získávali z této instituce alespoň stipendium ve výši 150 zlatých. Nadace pod správou českého místodržitelství prosperovala a v roce 1878 zakoupila pozemek v prostoru tzv. jezuitské zahrady pod Letnou. Roku 1884 schválil císař František Josef I. stavbu ústavu pro vzdělávání a výchovu synů z českých šlechtických rodů. Ještě před stavbou akademie byl zvolen její první ředitel, dr. Trakal, který podnikl v roce 1895 studijní cestu po západní Evropě, kde navštívil 25 podobných ústavů, aby poznal, jak mají fungovat a jaké jsou trendy poslední doby.²⁰⁶

Samotná stavba Strakovy akademie probíhala v letech 1893 – 1896, budova byla vystavěna podle návrhu architekta Václava Roštlapila (1856 – 1930) ve stylu klasicistního baroka a byla koncipována pro 112 osob. Celkem se zde nacházelo přes tři sta místností.²⁰⁷ Vedle pokojů pro studenty zde bylo mnoho společenských místností, například šermírna, tělocvična, taneční sál, pokoj s kulečnickem a kaple s kapacitou 120 osob. Budova byla na svou dobu také moderně vybavena, bylo zde zavedeno ústřední topení, splachovací záchody i elektrické osvětlení.²⁰⁸

Vedle zázemí měla akademie svým chovancům poskytovat i vzdělání. Tato instituce byla určena zejména pro gymnaziální studenty, kteří byli přijímáni ve věku od deseti do čtrnácti let.

²⁰⁵ Hrabě Jan Petr Straka z Nedabylic žil mezi lety 1645 až 1720. Herbert SLAVÍK – Filip WITTLICH, *Strakova akademie – Straka Academy, Kramářova vila – Kramář Villa, Lichtenštejnský palác – Liechtenstein Palace, Hrzánský Palác – Hrzán Palace*, Praha 2008, s. 12

²⁰⁶ Herbert SLAVÍK – Filip WITTLICH, *Strakova akademie – Straka Academy, Kramářova vila – Kramář Villa, Lichtenštejnský palác – Liechtenstein Palace, Hrzánský Palác – Hrzán Palace*, Praha 2008, s. 12 - 15

²⁰⁷ H. FIALKA, *Akademický dům v Praze*, Praha 1922, s. 5

²⁰⁸ Herbert SLAVÍK – Filip WITTLICH, *Strakova akademie – Straka Academy, Kramářova vila – Kramář Villa, Lichtenštejnský palác – Liechtenstein Palace, Hrzánský Palác – Hrzán Palace*, Praha 2008, s. 16 - 18

Po vystudování směli v akademii zůstat a pokračovat ve vysokoškolských studiích. V letech 1898 až 1912 zde fungovalo gymnázium, ale náklady na jeho provoz byly tak vysoké, že muselo být zrušeno. Strakova akademie měla na studenty působit i výchovně. Tomu napomáhal i přísný vnitřní řád. Studenti byli rozděleni do tří majetkových tříd, podle kterých platili za svůj pobyt a to buď všechny náklady nebo jen část. Nejchudší nemuseli platit vůbec. Osvobození od kolejného bylo natolik výjimečné, že o tuto vzdělávací instituci byl velmi malý zájem a nikdy nebyla zcela obsazena. Před první světovou válkou se zde nacházelo 47 chovanců, po ní jen 30 ubytovaných.²⁰⁹

V průběhu první světové války byly prostory využívány jako nemocnice Červeného kříže, na podzim roku 1918 zabrala většinu místností československá vláda pro svoji potřebu. Studenti tím byli značně pobouřeni a vyžadovali, aby akademie nadále sloužila studentům a sídlil v ní Akademický dům.

V tuto chvíli obraťme pozornost k Akademickému domu. Spolek Akademický dům byl založen v roce 1875. Jeho cílem bylo zřídit v Praze centrální studentskou organizaci, ve které by se nacházela menza, studovna, čítárna a sídlo by zde měly různé studentské organizace. Touto institucí měl být právě Akademický dům. Spolek měl v úmyslu vystavět nový, moderně vybavený dům, který by ve všech směrech vyhovoval studentským potřebám. Jeho rozpočet byl však tak nízký, že nebylo možné tyto plány realizovat. Provizorně tedy zakoupili roku 1895 dům U římského císaře ve Spálené ulici č. 20.²¹⁰ Na tomto místě se dnes nachází Studentský zdravotní ústav.

„Snad ten činžák vyhovoval účelu AD na počátku. Že ale v posledním 10letí byl jen pro kulturní ostudu, jest známo. Neúčelná dispozice domu byla přetížena a stavebně přímo poškozována ohromnými návaly studentstva v době poválečné, zejména do Mensy. Naprostá nedostatečnost všech místností pro Knihovnu, Čítárnu, Mensu i Svazy, o sociálních, společenských, sportovních dispozicích ani nemluvě, se záhy drasticky objevila. Řada nestudentských nájemníků (dokonce i výčepní hostinec!) situaci jen ztížila. Toto ošklivé prostředí mělo přiměřené důsledky i na chování studentstva v něm. To nebyl dům, v němž se měl vyvíjeti

²⁰⁹ H. FIALKA, *Akademický dům v Praze*, Praha 1922, s. 5

²¹⁰ Richard WOLF, *Vznik, vývoj a význam Akademického domu a jeho výchovných institucí: Akademické knihovny a Akademické čítárny*, Praha 1909, s. 10

*intelektuelní život studentstva, krátce dům v pravdě „Akademický“, byl to jen tuctový pražský činžák, živě položený, jemuž uměle vnutili název „Akademický“.*²¹¹

Akademický dům ve Spálené byl nouzovým řešením. Spolek hledal vhodnou lokalitu, kde byl mohl definitivní Akademický dům stát. Před první světovou válkou se takovým místem zdál být prostor u pomníku Františka Palackého. Projekt narazil na dva nepřekonatelné problémy. Toto místo bylo daleko od většiny školních budov a bylo tak pro část studentů nedostupné. Druhým problémem byl stálý nedostatek financí, a tak hledali existující budovu v centru města, která by po menších úpravách poskytovala vše potřebné. Spolek Akademický dům měl o místě jasnou teoretickou představu: *„Pokud jde o jeho polohu, musí býti v ideálním středu (přibližně stejně vzdálen) nynější neb pro nejbližší dobu projektované polohy vysokých škol a studentských obydlí (i kolejí). Tato se po válce radikálně mění přesunem na severozápad (směrem k Letné), kam nastává přesun i kulturního a politického centra Velké Prahy, zatím co staré centrum (Praha I., II.) stane se obchodním městem. Dříve v těch končinách byla jedině Akademie Umění, dnes přibyla Masarykova i Štefánikova kolej, kolonie Letenská, projekt hlavních universitních budov na břehu u býv. Rudolfiny aj. - Poloha AD má míti mimo to pozemek volný (v blízkosti řeka a hřiště). - Úprava budovy vnější i vnitřní má ukázati hmotnou i kulturní výši národa.“*²¹²

Po skončení první světové války se studentské hnutí dostalo do nezáviděníhodné situace. Chyběly ubytovací prostory, priváty byly rozebrané, studenti spali, kde se dalo. Ve volném čase chodili upravovat nevyhovující prostory na nouzové koleje. Není se čemu divit, že nesouhlasili s tím, že vybavené koleje pro víc než stovku studentů byly zabrány a přetvořeny na ministerské kanceláře.

Vláda na volání studentů nereagovala.²¹³ Jeden z mála politiků, který se postavil na stranu studentů, byl Tomáš Garrigue Masaryk.²¹⁴ Druhým byl profesor Cyril Horáček, který podal

²¹¹ H. FIALKA, *Akademický dům v Praze*, Praha 1922, s. 6 - 7

²¹² H. FIALKA, *Akademický dům v Praze*, Praha 1922, s. 6

²¹³ Ukázka projevu studentské nespokojenosti v tisku: *„Dovedeme se lehce smiřovati s osudem; smiřujeme se i s tím, že budova určená studentstvu, Strakova akademie, byla studentstvu odňata v době, kdy nejvíce jí bylo zapotřebí. Vzpomeňme, kde bychom byli dnes s ubytovací otázkou, že nemusili bychom den ze dne běhati za úpravou káznice v Praze IV., akademického gymnázia, kláštera kapucínů, kdyby se našlo dříve trochu pochopení, než slov. Jak by dalece byla rozřešena otázka Akademického domu, Mensy, vhodného sídla S. Č. S., spolků studentských, kdyby byla v čas studentstvu věnována Strakova akademie. Nejprve ministerstvo výživy, potom Národní obrany. Ptáme se: v celé Praze nenašla by se vhodnější budova pro úřady než Strakova akademie? Musilo to býti studentstvo, jež zase a znovu bylo opomenuto? Dostalo se nám ubezpečení, že jedná se jen o krátké provisorium. Dostane se nám*

v květnu 1919 v Národním shromáždění návrh na odevzdání Strakovy akademie Akademickému domu. Nakonec se tak opravdu stalo.

Akademický dům se přesunul do budovy na vltavské nábřeží, ale opět se nejednalo o definitivní řešení. Akademický dům po celou dobu svého fungování bojoval s nedostatkem financí a nemohl pomýšlet na nákup drahé budovy Strakovy akademie.²¹⁵ Měli budovu jen pronajatou a snažili se ze sbírek a darů získat dostatek financí na stavbu definitivní budovy v prostoru vedle Strakovy akademie, která se měla opět stát kolejí.²¹⁶ Tyto představy nebyly nikdy realizovány a objekt Strakovy akademie pod Letnou stojí osamocen.

Stará budova Akademického domu ve Spálené ulici nebyla studenty zcela opuštěna a v jejích prostorách nadále fungovala studentská menza, nyní pod názvem Mensa academica.

Akademický dům byl oblíbeným střediskem studentského života. Nacházelo se zde na jednom místě vše, co student ke svému životu potřeboval. „V Akademickém domě byla mnohá zařízení, jež sloužila studentstvu. Především zde fungovala dobrá a laciná menza, byly zde vydávány slevy do všech divadel, biografů, veletrhů, lázní atd. Byla zde půjčovna studijních přednášek, vědeckých knih i novinky beletrie. Ve studovnách bylo možno v klidu a nerušeně studovat. Pro studentské spolky byly k dispozici klubovny a přednáškové síně. Ve volných chvílích bylo zde možno hrát šachy, kulečnick a stolní tenis.“²¹⁷

toho ubezpečení? Či jinak: uvědomily si příslušné kruhy, že studentstvo na požadavku vrácení Strakovy akademie trvá a neustoupí?“ V. G., *Strakova akademie?*, Mladá generace. Časopis československého studentstva, roč. 2, 1918/1919, č. 12 – 13, s. 178 – 179, autorem zřejmě V. Gutwirth

²¹⁴ Masaryk podpořil studenty v únoru roku 1919 a svůj postoj zopakoval 18. května téhož roku při studentské návštěvě na Pražském hradě. Jindřich FIALKA, A. D. *na věčnou paměť TGM*, Praha 1937, s. 21

²¹⁵ Zdrojem financí na stavební úpravy a provoz Akademického byly většinou sbírky a dary mecenášů. Již v dubnu 1919 probíhá studentská sbírka na Akademický dům. Velkým mecenášem a zastáncem studentů byl prezident Masaryk, který dal 100 tisíc korun na založení „Mensy akademického domu“. Jindřich FIALKA, *Na věčnou paměť TGM*, Praha 1937, s. 22

²¹⁶ H. FIALKA, *Akademický dům v Praze*, Praha 1922, s. 7

²¹⁷ Vladislav BROŽ, *Dies atri. Od první do třetí republiky*, Praha 1999, s. 20

Podobě na Akademický dům vzpomíná i Václav Černý: „Byla tam obstojná vysokoškolská menza, ale v horních poschodích na rozsáhlých chodbách, v čítárnách, knihovně, zábavních místnostech, laciné kavárně, i obrovská studentská école buissonnière, kde již od rána přes oběd dlouho do večera nepilní trávili snad většinu života, než odtud vyrazili za šera k podnikům hodných hrdinů Homérových, pokud byly peníze.“ Václav ČERNÝ, *Paměti I. 1921 – 1938*, Brno 1994, s. 105

Denně prošlo Akademickým domem až 6 000 osob. To se samozřejmě projevilo i na stavu budovy. Ne všichni se chovali správně. Při plesech a jiných společenských slavnostech docházelo pod vlivem alkoholu a hromadného veselí k výtržnostem. Filip Wittlich popisuje první republiku ve Strakově akademii jen jako dobu vandalství a téměř úmyslného ničení vybavení budovy.²¹⁸ Svůj postoj doplňuje citáty neznámého původu. Připouštím, že zvýšený provoz v budově a nedostatek financí na opravy se na budově negativně projevil, ale nedívala bych se na studentské působení v objektu tak jednostranně. Situace studentů na začátku první republiky byla špatná. Množství objektů, které měli k dispozici, bylo omezené a finanční prostředky nedostatečné. Akademický dům byl centrem studentského života a v jeho prostorách našlo sídlo mnoho sociálních organizací. Za necelých dvacet let meziválečného působení zde našlo mnoho mladých lidí pomocnou ruku. Proto se domnívám, že tento prostor působil smysluplně a i přes ztráty, které budova utrpěla, bychom tuto éru neměli zcela odsuzovat.

Příběh Akademického domu se uzavřel v roce 1938, kdy byla jeho budova opět zabavena státem. V prostorách byla provedena rekonstrukce a ty posléze připadly za sídlo protektorátní vládě a dodnes budova slouží politickým účelům. Ani po skončení druhé světové války se sem již studenti nevrátili. Jako náhradu jim stát slíbil nový Akademický dům, bohužel zůstalo jen u slibů: „Tedy již na počátku třetí republiky uzmula vláda studentstvu tento areál s tím, že bude vystavěn nový akademický dům, na který byl také položen někdy na přelomu roku 1945 - 46 základní kámen. Bylo to naproti Právnické fakultě UK, kde dnes stojí hotel Intercontinental. Ze žádné vlády se pak již nikdo nikdy nezastyděl, že studentstvo bylo takto podvedeno, protože akademický dům nikdy už postaven nebyl.“²¹⁹

²¹⁸ Herbert SLAVÍK – Filip WITTLICH, *Strakova akademie – Straka Academy, Kramářova vila – Kramář Villa, Lichtenštejnský palác – Liechtenstein Palace, Hrzánský Palác – Hrzán Palace*, Praha 2008, s. 30 - 31

²¹⁹ Vladislav BROŽ, *Dies atri. Od první do třetí republiky*, Praha 1999, s. 20

Závěr

Dvacetiletí míru mezi světovými válkami je poměrně krátké časové období, ale přesto během něho došlo v oblasti vysokého školství a v péči o studentstvo k výraznému posunu. V prvních letech republiky bylo potřeba vyřešit důsledky války, hmotnou bídu, potíže související se ztrátami na životech, přechod hospodářství na mírovou produkci, což nebylo snadnou záležitostí. K tomu se přidaly starosti se zajištěním základní správní struktury nového státu a s nedostatkem tolik potřebných financí. Byly částečně přerušeny tradiční vazby s ostatními zeměmi Předlitavska a místo nich bylo připojeno Slovensko a Podkarpatská Rus, které v mnoha směrech brzdily rozvinuté české země.

V této době prošlo výrazným posunem i školství a společenský náhled na jeho význam. Hned v roce 1919 byly založeny dvě univerzity, Masarykova v Brně a Komenského v Bratislavě. Vzdělávací instituce se tím staly studentům dostupnější a navýšily se i jejich kapacity. Vzdělání bylo všeobecně vnímáno jako důležitý předpoklad pro úspěšné uplatnění a nebylo již jen výsadou malé části obyvatel. V průběhu dvacátých let můžeme sledovat prudký nárůst počtu studentů, který se v polovině třicátých let zastavil a poté počty studentů začaly opět klesat. Příčinami byl zejména odchod zahraničních studentů a nástup slabých ročníků.

V meziválečném období můžeme sledovat na pozadí vysokých škol změnu přístupu státu k sociální otázce studentů. Ještě na konci 19. století bylo vnímáno vzdělávání jako osobní záležitost jednotlivce. Pravda, vysoké školy byly přístupné každému, ale dovolit si studovat nemohl každý. Ve výhodě byli bohatí, chudí byli v tomto směru diskriminováni. Zvýšený zájem o studia, nedostupnost vysokých škol a zázemí studentů si vynutily zájem státu. Zainteresovaná ministerstva pomáhala při budování nouzových kolejí, ve dvacátých letech se finančně podílela na výstavbě nových kolejí a jejich zástupce nalezneme i ve správních orgánech kolejí. Koleje převážně zůstávaly v soukromých rukou, ale účast státu na řešení sociálních otázek se stávala běžnou a nebyla vnímána jako nepatřičná. Posun vnímání byl takový, že po druhé světové válce přešly koleje zcela do vlastnictví státu a vysokých škol. Samozřejmě na tom měl podíl i nový režim, ale změna vnímání pomoci státu v sociálních oblastech je nepřehlédnutelná.

V oblasti ubytování studentů můžeme sledovat trend růstu oblíbenosti kolejí. Ty byly v našem prostředí před rokem 1918 zřídka využívanou metodou ubytování, zcela převažovalo privátní ubytování. Idea kolejí byla ubytovat ty nejpotřebnější, kteří se nemohli spolehnout sami na sebe. V průběhu 20. let se jejich kapacity značně zvyšují a vedle kolejí, vyžadujících od nových chovanců vysvědčení nemajetnosti, se objevují koleje, u kterých stačí jen dobrý studijní

prospěch. Tyto koleje byly určeny bohatším studentům. V průběhu sledovaného období výrazně narostly jejich kapacity a ve třicátých letech ubytovávaly 17 % studentů. Privátní ubytování v meziválečném období procentuálně převažovalo nad kolejemi, ale jeho celkový pokles o 24 % je výrazný.

Určit, který typ ubytování byl mezi studenty oblíbenější, je nemožné. Sociální výzkumy studovaly stav, tedy jak studenti bydleli. Otázka, zda tak činí dobrovolně nebo je k tomu dohnaly okolnosti, nebyla zkoumána. Ze vzpomínek vyplývá, že většina studentů chtěla z finančních důvodů žít na kolejích, ale často tam na ně nezbylo místo a volili privát. Svobodné rozhodnutí mezi privátem a kolejí bylo výsadou studentů pocházejících z finančně zajištěných rodin, takových však mezi studenty byla menšina.

Téma studentského ubytování je poměrně rozsáhlé a při konkrétním studiu mě napadaly další a další témata či otázky, které by v této souvislosti stály za hlubší výzkum. Celkově je studentská otázka málo zpracovaná, příčiny tohoto jevu si nedovedu vysvětlit. Nechci některým institucím křivdit, informace k Univerzitě Karlově jsou zpracovány podrobně, ostatním školám taková pozornost věnována nebyla. Informace k českým školám jsou alespoň v omezené míře dostupné, německým školám byla věnována část v Dějinách Univerzity Karlovy. České a německé prostředí od sebe bylo výrazně odděleno, protože v dobových textech jsem narážela jen na kratičké zmínky o německých institucích, ale uceleně jim pozornost věnována nebyla. V tomto směru by bylo jistě zajímavé porovnat možnosti ubytování německých studentů s českými, jejich odlišné požadavky a přístup německých škol ke studentským potřebám.

Život studentů by byl ideálním fenomén pro výzkum metodou oral history, bohužel je na ni zřejmě již pozdě, nejmladšímu respondentovi by letos muselo být devadesát let, pro podchycení celého období bychom potřebovali i bývalé studenty, kterým by bylo dnes 110 let. Takoví už mezi námi nejsou a je velká škoda, že tomuto tématu nebyla věnována pozornost v dřívější době. V tomto směru jsou zásadní práce Jozefa Leikerta, který zpracovával výpovědi studentů v souvislosti se smrtí Jana Opletala a uzavřením vysokých škol.

Další látkou, která by mohla být v této souvislosti zpracována, je ubytování studentů ze středních škol. Na vysokoškolských kolejích byli ubytováni jen zcela výjimečně a bylo by zajímavé zjistit, zda k jejich starostem přistupoval stát stejně jako u vysokoškoláků nebo jestli jim byla věnována větší či menší péče.

Téma studentstva v meziválečném období mě velmi zaujalo a chtěla bych se jí nadále věnovat. Řekla bych, že téma ubytování studentů při používání individuálních vzpomínek

studentů je téměř věčné. Při dalším studiu bych se mohla zaměřit na nezpracovanou statistiku ostatních vysokých škol a porovnat je s výzkumem, jehož výsledky zpracoval Pavel Kaidl, rozšířit množství používaných vzpomínek, prodloužit výzkum do druhé poloviny dvacátého století a výrazně se zaměřit i na německé studentstvo.

Na závěr bych oblast dějin školství, univerzit a studentů doporučila všem studentům, kteří si ještě nestačili najít své srdeční téma a stále hledají, kterým směrem se vydají. Tato tematika je obecně studentům blízká, mohou při ní porovnávat svoje současné starosti a radosti s předchozími generacemi. Téměř tu chybí politický podtext a místo něj se ocitnou ve světě ideálů a víry v lepší budoucnost.

Seznam použité literatury

Archivní materiál

Archiv Univerzity Karlovy, fond Všestudentský archiv, Ústřední svaz československého studentstva, karton 128

Archiv Univerzity Karlovy, fond Všestudentský archiv, Ústřední svaz českého studentstva, karton 389

Národní archiv, fond ministerstva sociální péče, karton č. 531

Periodika

Časopis pokrokového studentstva, roč. 10 – 14, 1907 - 1911

Mladá generace. Časopis československého studentstva, roč. 1 – 2, 1917 - 1919

Naše doba, roč. 26, 1919

Péče o studentstvo, roč. 1 – 7, 1923 - 1929

Pražanka, roč. 4, 6, 8, 9, 10, 12, 1927, 1929, 1931 – 1933, 1935

Pražský ilustrovaný zpravodaj, Společenský, nepolitický týdeník, roč. 15, 1934

Studentský obzor, (později vycházel pod názvem Národní student. List radikálního nacionalismu) roč. 3 – 5, 1926 - 1928

Studentský časopis, roč. 1, roč. 3, 1922, 1924

Prameny

Almanach Slavie pro studující škol středních i vyšších 1900 – 1901, 1900

Almanach Slávie 1906 – 7, Praha 1906

František BURIÁNEK, *17. listopad*, Praha 1964

František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979

Alois JOKL – Josef KLIK – František ROUBÍK (edd.), *Vzpomínky. Hlávkovy studentské koleje 1904 - 1934*, Praha 1934

Almanach studentské kolonie na Letné, Praha 1930

Almanach hradčanských kolejáků 1919 - 1929, Praha 1929

Dušan KOVÁČ, *Kolejáci. Slovenskí študenti ve Štefánikovej kolejí v Prahe*, Bratislava 1990

Vladislav BROŽ, *Dies atri. Od první do třetí republiky*, Praha 1999

Václav ČERNÝ, *Paměti I. 1921 – 1938*, Brno 1994

Jan DOKULIL, *Loučení*, Brno 1995

František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky pamětníka*, Praha 1979

Eduard GOLDSTÜCKER, *Vzpomínky 1913 – 1945*, Praha 2003

Václav Maria Havel, *Mé vzpomínky*, Praha 1993

Zdeněk KALISTA, *Kamarád Wolker*, Praha 1933

Zdeněk KALISTA, *Po proudu života*, díl 1., Brno 1997

Zdeněk KALISTA, *Po proudu života*, díl 2., Brno 1996

Nepokořené mládí. Vyprávění českých studentů z koncentračního tábora Sachsenhausen, Praha 1971

Vítězslav NEZVAL, *Z mého života*, Praha 1978

A. C. NOR, *Jedno pokolení*, Praha 1982

A. C. NOR, *Sloupky o studentech*, Praha 1927

Ján PONIČAN, *Búrlivá mladosť, Spomienky I., 1920 – 1938*, Bratislava 1975

Rotnáglův sborník, Praha 1935

Svědectví. Příběhy českých studentů z akce 17. listopad, Praha 1979

Všestudentský kalendář Svazu československého studentstva na rok 1913 – 1914, Praha 1913

Jiří WOLKER, *Korespondence s rodiči*, Praha 1952

Zdena WOLKEROVÁ, *Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky*, Praha 1937

Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let, Praha 1963

Radovan ZEJDA, *Být básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*, Tišnov 2004

Literatura

Hana BARVÍKOVÁ, *Ruští emigranti v Československu v letech 1918 – 1938*, in: *Exil v Praze a Československu 1918 – 1938*, Praha 2005

Československá vlastivěda, díl X., Osvěta, Praha 1931

H. FIALKA, *Akademický dům v Praze*, Praha 1922

Jindřich FIALKA, *60 let Akademického domu v Praze*, Praha 1935

Jindřich FIALKA, *A. D. na věčnou paměť TGM*, Praha 1937

Jan HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 3., Praha 1997

Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998

Pavla HORSKÁ – Václav LOMIČ, *Dějiny Českého vysokého učení technického*, díl 1., svazek 2., Praha 1979

Jan HRUBEŠ – Eva HRUBEŠOVÁ, *Pražské domy vyprávějí... II.*, Praha 1996

- Jan HRUBEŠ – Eva HRUBEŠOVÁ, *Pražské domy vyprávějí ... VII*, Praha 2001
- Jan HRUBEŠ – Eva HRUBEŠOVÁ, *Ve stínu pražských pomníků a soch*, Praha 2003
- Jakub JARNÍK, *První lustrum Mensy akademické*, Praha 1905
- František JÍLEK – Václav LOMIČ, *Dějiny Českého vysokého učení technického*, díl 1., svazek 1., Praha 1978
- Pavel KAIDL, *Vývoj ubytování studentstva Univerzity Karlovy v 1. polovině 20. století*, rukopis 1998
- Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*, Praha 1998
- Komenského slovník naučný*, díl VI., Praha 1938
- Alois KUBÍČEK – Josef PETRÁŇ – Alena PETRÁŇOVÁ, *Karolinum a historické koleje University*, Praha 1961
- Leopold LANGER, *Bytová otázka a dělnictvo*, Praha 1912
- Jozef LEIKERT, *A deň sa vrátil. Čo nasledovalo po 17. listopadu 1939*, Bratislava 1994
- Jozef LEIKERT, *Černý pátek sedmnáctého listopadu*, Praha 2001
- Jozef LEIKERT, *Ráno přišla noc*, Praha 1989
- Josef LEIKERT, *Sny v okovech. Osudy českých studentů v koncentračním táboře Sachsenhausen*, Praha 2002
- Václav LOMIČ, *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*, Praha 1982
- Masarykův slovník naučný*, díl IV., Praha 1929
- František MORKES, Finanční náročnost studia v předmnichovském Československu, in: *Mládež, společnost a stát*, roč. 3, 1994, č. 2
- Vladimír NOVÁK, *Studentské koleje a internáty; jich význam výchovný*, Brno 1912
- Tomáš PASÁK, *17. listopad 1939 a Univerzita Karlova*, Praha 1997
- Josef PETRÁŇ, *Nástin dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*, Praha 1983
- Otto PLACHT – František HAVELKA, *Předpisy pro vysoké školy republiky československé*, Praha 1932
- Jiří POKORNÝ, *Odkaz Josefa Hlávky. Historie akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*, Praha 2005
- Příruční slovník jazyka českého*, díl I., Praha 1935 – 1937
- Herbert SLAVÍK – Filip WITTLICH, *Strakova akademie – Straka Academy, Kramářova vila –*

Kramář Villa, Lichtenštejnský palác – Liechtenstein Palace, Hrzánský Palác – Hrzán Palace, Praha 2008

J. SOUKAL, *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*, Praha 1920

Stanislav SRNSKÝ, *Málo známé pražské pomníky a památníky*, in: *Věstník Klubu za starou Prahu*, roč 33., 2003, č. 2

Karel TEIGE, *Nejmenší byt, bytová krise, reforma bydlení, byt pro existenční minimum, rodinný, nájemný a kolektivní dům, regulace obytných čtvrtí, nové formy domu a bytu, hnutí za lidový byt*, Praha 1932

Richard WOLF, *Vznik, vývoj a význam Akademického domu a jeho výchovných institucí: Akademické knihovny a Akademické čítárny*, Praha 1909

Bohdan ZILYNSKIJ, *Ukrajinská emigrace*, in: *Exil v Praze a Československu 1918 – 1938*, Praha 2005

Internet

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=524>, 7. 8. 2009

http://www.mzm.cz/mzm/osobnosti/a_c_nor.htm, 7. 8. 2009

<http://www.vsb.cz/okruhy/univerzita/historie-soucasnost-vize/historie>, 16. 7. 2009

http://www.stuba.sk/new/generate_page.php?page_id=219, 8. 8. 2009

<http://www.cvut.cz/pracoviste/odbor-pedagogiky/dokumenty/hlavkova-kolej>, 30. 3. 2009

Seznam zkratek

AD	Akademický dům,
A. D.	Akademický dům
č.	číslo
č. v. š. p.	českých vysokých škol pražských
OHČS	Obrodné hnutí československého studentstva
roč.	ročník
str.	strana
UK	Univerzita Karlova

Seznam příloh

1. Počty studentů pražských vysokých škol v letech 1918/1919 – 1939/1940

Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, díl 4., Praha 1998, s. 597, s. 609 – 613, Václav LOMIČ, *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze*. Publikace k 275. výročí školy, Praha 1982, s. 129

2. Počty studentů Karlovy univerzity v letech 1918/1919 – 1939/1940 z hlediska podílu cizinců, žen a mužů

Jan HAVRÁNEK, Zdeněk POUSTA, *Dějiny Univerzity Karlovy*, 4. díl, Praha 1998, s. 597 – 602

3. Procentuální výběr typu ubytování v letech 1913, 1920, 1930 a 1939 mezi studenty Univerzity Karlovy

Pavel KAIDL, *Vývoj ubytování studentstva Univerzity Karlovy v první polovině 20. století*, rukopis, 1998, rukopis, s. 6

4. Seznam studentských kolejí v Praze v letech 1918 – 1939

<http://www.mlp.cz/mapa-prahy-1938/mapa.htm?img=48>, 9. 8. 2009

<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/416396-koleje-studentske>, 24.10.2008

Adolf Kostečka, K historii koleje. in: *Almanach hradčanských kolejáků 1919 – 1929*, Praha 1929, s. 11 – 14, zde s. 12

František DOUBEK, *Hradčanská kolej. Vzpomínky Pamětníka*, Praha 1979, s. 3 - 8

Spolek Hlávkovy studentské kolej č. v. š. p., *Péče o studentstvo*, r. 1, č. 2, s. 16

Josef HRUBEŠ – Eva HRUBEŠOVÁ, *Pražské domy vyprávějí...VIII.*, Praha 2004, s. 132

Dušan KOVÁČ, *Slovenskí studenti v Štefánikovej kolej v Prahe*, Bratislava 1990, s. 16, 17

František MORKEŠ, Finanční náročnost studia v předmnichovském Československu, in: *Mládež, společnost a stát*, roč. 3, 1994, č. 2, s. 12 - 20

Tomáš PASÁK, *17. listopad a Univerzita Karlova*, Praha 1997, s. 30 - 31

Bohumil PATKA, Státní podpory vysokoškolských studujících v roce 1928 – 29, in: *Péče o studentstvo*, roč. VII., č. 7 – 8, s.

Národní archiv, fond ministerstva sociální péče, karton č. 531

J. SOUKUP, Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské, Praha 1920, s. 16 – 17

Studentská výstavka, in: Studentský obzor, roč. 3, č. 13, s. 66

Za lepší svět. Sborník statí a vzpomínek na studentské pokrokové hnutí třicátých let, Praha 1963

5. Počty studentů bydlících v Praze rozdělených do pěti pásem podle vzdálenosti od centra

pásmo I. Praha I. – V.

pásmo II. Praha VI. – VIII., Karlín, Žižkov, Královské Vinohrady, Smíchov, Vršovice, Nusle, Podolí, Košíře, Dejvice, Bubeneč

pásmo III. Troja, Kobylisy, Střížkov, Prosek, Vysočany, Staré Strašnice, Michle, Bráník, Radlice, Břevnov, Střešovice

pásmo IV. Bohnice, Hloubětín, Hrdlořezy, Malešice, Záběhlice, Hostivař, Krč, Hodkovičky, Malá Chuchle, Hlubočepy, Jinonice, Motoly, Dolní Liboc, Veleslavín, Vokovice, Sedlec

Antonín TVRDOŇ, Sociální poměry studentstva vysokých škol v Praze a v Bratislavě podle výsledků šetření statistického šetření v r. 1921 – 22, in: Péče o studentstvo, roč. 3, č. 1 – 3, s. 1 - ?, zde s. 45

6. Jeden z pavilonů studentské kolonie na Letné

Almanach studentské kolonie na Letné

7. Vyhláška říšského protektora z 17. listopadu 1939, kterou byly uzavřeny české vysoké školy

Jan HAVRÁNEK – Zdeněk POUSTA (edd.), Dějiny Univerzity Karlovy, díl 4., Praha 1998

8. Pomník studentské kolonie na Letné

fotografie M. Daněčková

9. Dvoulůžkový pokoj v Hlávkových studentských kolejích

Vladimír NOVÁK, Studentské koleje a internáty, jich význam výchovný, Brno 1912

10. Dvoulůžkový pokoj v Koleji Akademického Domu, stav z roku 1935

Jindřich FIALKA, 60 let Akademického domu v Praze, Praha 1935

11. Mensa academica, stav z roku 1920

H. FIALKA, *Akademický dům v Praze*, Praha 1922

Příloha č. 1

roky	česká UK	německá univerzita	česká technika
1918/1919	5852		4749
1919/1920	7308		4453
1920/1921	8951	3668	4845
1921/1922	8814	3523	6860
1922/1923	8150	3093	6299
1923/1924	8160	3250	5805
1924/1925	8195	3527	5962
1925/1926	8176	3447	5966
1926/1927	8237	3651	5495
1927/1928	8254	4073	5387
1928/1929	9213	4463	5080
1929/1930	9934	4714	5108
1930/1931	10435	4927	5173
1931/1932	11006	5282	5346
1932/1933	10681	5286	5207
1933/1934	10573	5278	5154
1934/1935	10614	5005	4769
1935/1936	10006	4721	4190
1936/1937	9300	4429	3952
1937/1938	9067	5005	4117
1938/1939	7847	2285	4402
1939/1940	7764	79627	108319

Počty studentů vybraných pražských vysokých škol v letech 1918/1919 – 1939/1940

Příloha č. 2

roky	celkem studentů	cizinci	podíl cizinců	mužů	žen
1918/1919	5852	340	5,81%	4802	1050
1919/1920	7308	815	11,15%	5981	1327
1920/1921	8951	1213	13,55%	7374	1577
1921/1922	8814	1684	19,11%	7410	1404
1922/1923	8150	1487	18,25%	6745	1405
1923/1924	8160	1600	19,61%	6659	1501
1924/1925	8195	1588	19,38%	6616	1579
1925/1926	8176	1404	17,17%	6561	1615
1926/1927	8237	1057	12,83%	6541	1696
1927/1928	8254	893	10,82%	6913	1838
1928/1929	9213	779	8,46%	7240	1973
1929/1930	9934	878	8,84%	7814	2120
1930/1931	10435	1069	10,24%	8079	2356
1931/1932	11006	1265	11,49%	8524	2482
1932/1933	10681	562	5,26%	8360	2321
1933/1934	10573	356	3,37%	8252	2321
1934/1935	10614	307	2,89%	8272	2342
1935/1936	10006	272	2,72%	7689	2317
1936/1937	9300	214	2,30%	6857	2343
1937/1938	9067	180	1,99%	6712	2312
1938/1939	7847	166	2,12%	5624	2167
1939/1940	7764	75	0,97%		

Počty studentů Univerzity Karlovy v letech 1918/1919 – 1939/1940 z hlediska podílu cizinců, mužů a žen

Příloha č. 3

	1913	1920	1930	1939
Koleje	3,80%	6,60%	17,00%	16,90%
Hotely	0	1,00%	0,70%	0,20%
Ubytovny	0	0,10%	0,80%	1,20%
Privát (Praha)	60,40%	66,10%	52,40%	35,90%
Privát (mimo Prahu)	14,80%	0,70%	1,60%	1,50%
Doma (Praha)	13,00%	17,60%	18,60%	32,60%
Doma (mimo Prahu)	5,40%	1,70%	5,50%	8,00%
Nezjištěno	2,70%	6,20%	3,30%	3,80%

Procentuální výběr typu ubytování v letech 1913, 1920, 1930 a 1939 mezi studenty Univerzity Karlovy

Příloha č. 4

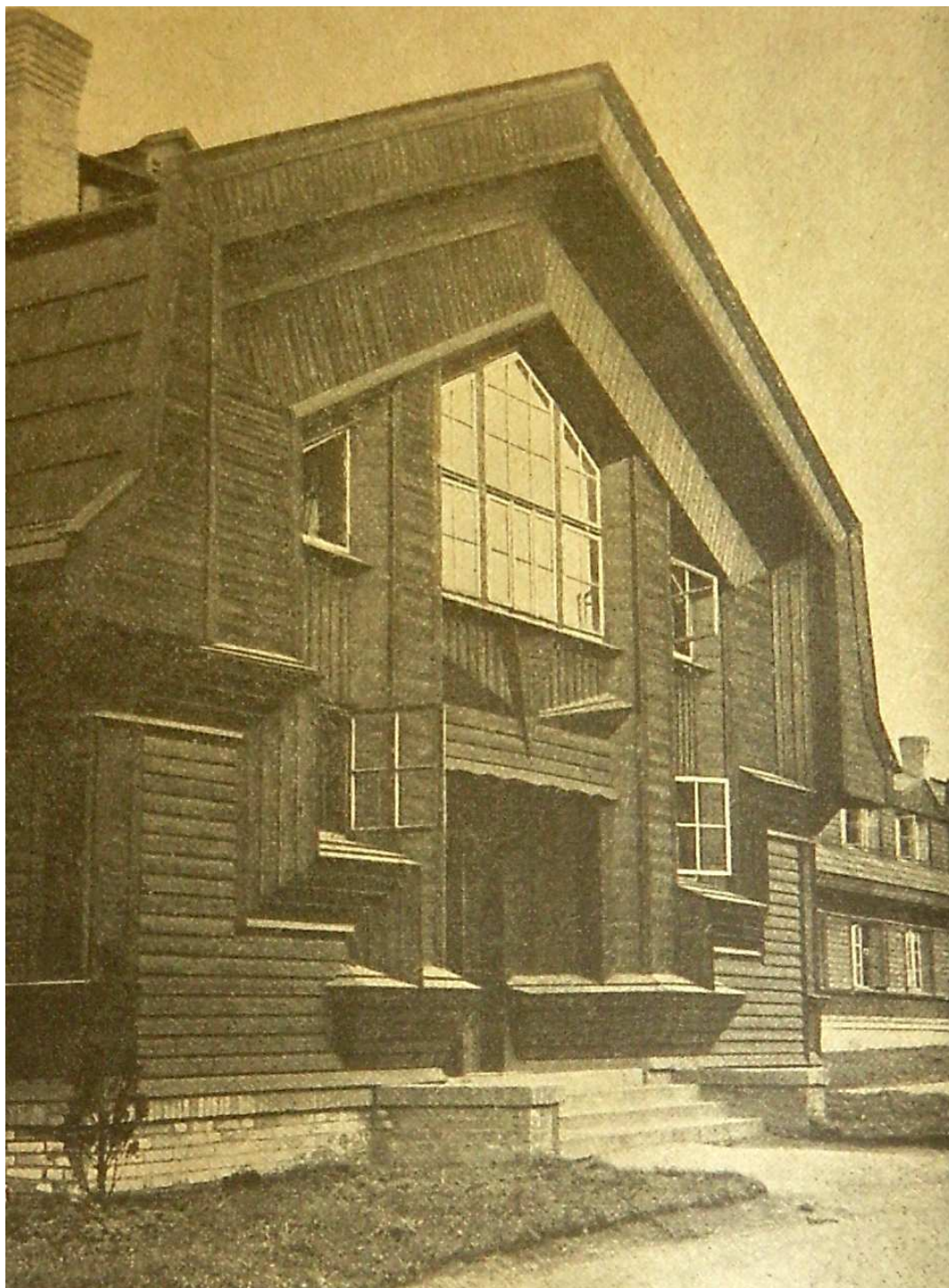
Název koleje	rok založení	rok uzavření	adresa	kapacita	cena
Alexandrova kolej	1933		Clam Martinicova silnice 682, Střešovice	175	180 - 210 Kč
Hlávkova kolej	1904		Jenštejnská 1, Praha II.	219 - 240	r. 1918 21 Kč r. 1921/1922 90 Kč r. 1928, 1933 300 Kč
Husova studentská domovina				34	1928/1929 115 Kč (jen ubytování)
kolej Akademického domu	1933		Terronská 6, Praha XIX	32	180 - 410 Kč
kolej Arnošta z Pardubic	1896		Voršílská 1, Praha II.	125	1928/1929 360 Kč
kolej Československé církve			Dejvice	56	
kolej katolických akademiček Margariteum			Lublaňská 22, Praha II		
kolej Svazu českoslovenkých studentů	1927	1934	Hradčany 180, Praha IV	230 - 250	r. 1927/1928 200 - 280 Kč r. 1934 230 - 280 Kč
Masarykova studentská kolej v Dejvicích			Sadová 1, Dejvice	860	140 - 250 Kč r. 1928/1929 150 - 340 + 210 Kč r. 1934 360 - 550 Kč
Masarykova studentská kolej na Hradčanech	1919		Hradčany 180, Praha IV	284	1 920 100 Kč
Nová kolej Letenské kolonie			U Nové techniky 17, Dejvice		
Podkarpatoruská kolej			U Nové techniky 23, Dejvice		75 Kč
Studentská kolej Spolku hradčanských kolejáků	1934	1939	Hradčany 180, Praha IV	250	
Studentská kolej Spolku hradčanských kolejáků	1939	1949	U Nové techniky 23, Dejvice		
Studentská kolonie na Letné	1920	zbořena 1975	Belcrediho 465, Bubeneč	594 - 643	1928/1929 72 Kč (jen ubytování)
Studentský domov Na Slupi	1921		dnes: Albertov 7, Praha 2		
Studentský útulek	1911	82	Vyšehrad		440 - 550 Kč
Štefánikova kolej	1920	1950	Na Výšinách 2, Letná	86	100 + 220 Kč 1928/1929 320 Kč
Švehlova studentská kolej	1925		Grégrova 21, Žižkov	280	1928/1929 200 + 270 Kč
Vojensko-inženýrská kolej		1934		25	
ženská kolej Spolku akademicky vzdělaných žen	1917		Spálená 13	62	
Židovský studentský domov			Košíře	50	
Ženské studentské koleje Budeč	1925		Wenzigova 20, Praha XII	132 - 270	160 - 360 + 240 Kč

Seznam studentských kolejí v Praze v letech 1918 – 1939

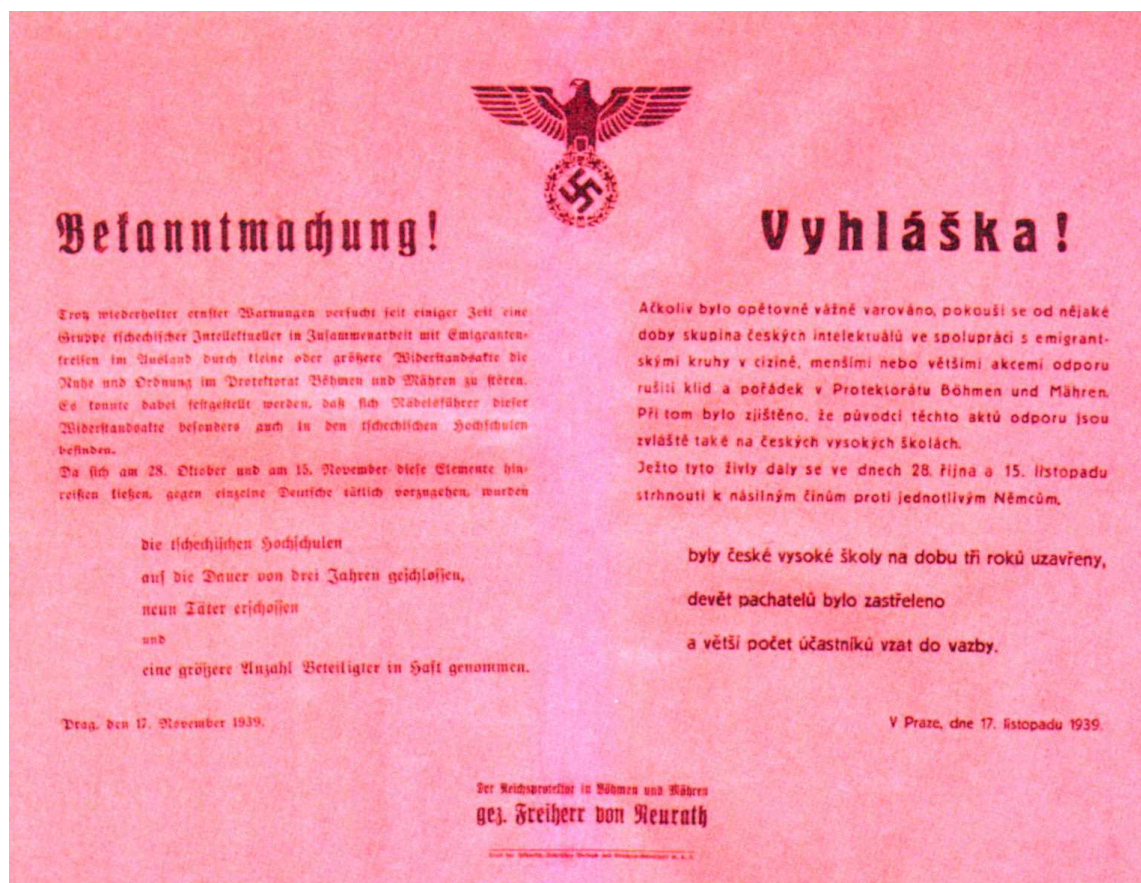
Příloha č. 5

Vysoká škola (pražská)	počet posluchačů bydlících v pásmu									
	I.		II.		III.		IV.		neudáno	
	absol	%	absol	%	absol	%	absol	%	absol	%
Universita česká	1066	30,6	2041	58,6	111	3,2	31	0,9	235	6,7
Universita německá	723	44	835	50,9	10	0,6	1	0,1	73	4,4
Úhrnem	1789	34,9	2876	56,1	121	2,4	32	0,6	308	6
Vys. škola tech. česká	819	35,9	1067	46,8	312	13,7	19	0,8	64	2,8
Vys. škola tech. německá	517	46,5	565	50,8	3	0,3	-	-	27	2,4
Úhrnem	1336	39,4	1632	48,1	315	9,3	19	0,5	91	2,7
Vysoká škola obchodní	109	25,5	270	63,1	15	3,5	3	0,7	31	7,2
Vys. školy pražské úhrnem	3234	36,2	4778	53,4	451	5	54	0,6	430	4,8

Počty studentů bydlících v Praze rozdělených do pěti pásem podle vzdálenosti od centra

Jeden z pavilonů studentské kolonie na Letné

Vyhláška říšského protektora z 17. listopadu 1939, kterou byly uzavřeny české vysoké školy

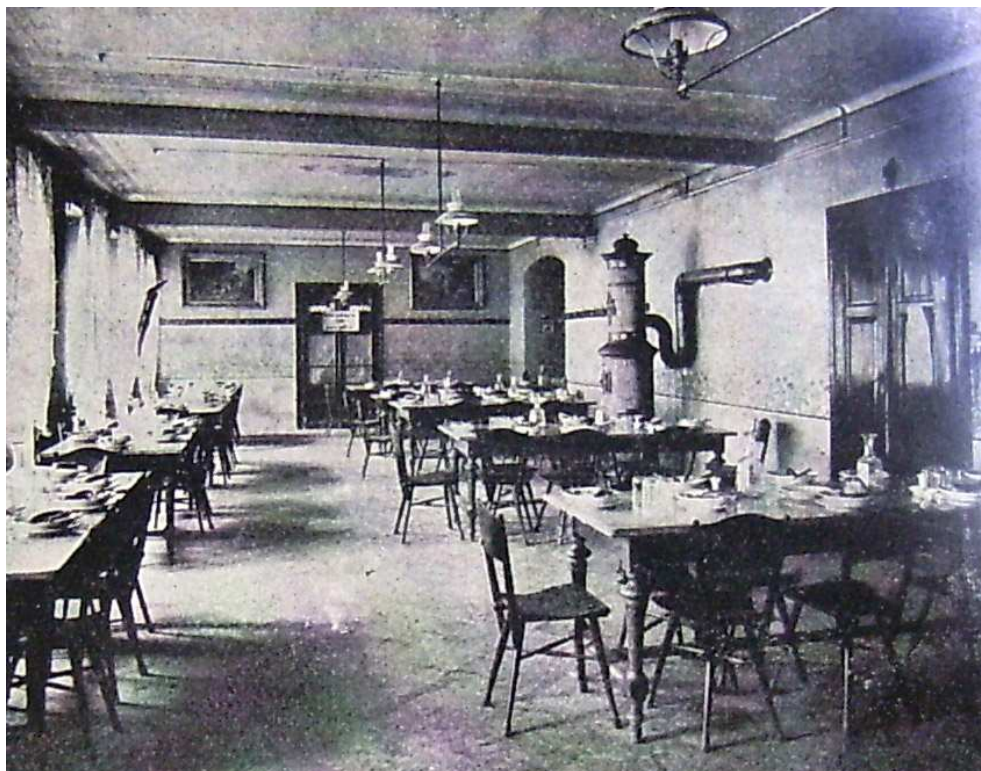
Pomník studentské kolonie na Letné

Dvoulůžkový pokoj v Hlávkových studentských kolejích

Dvoulůžkový pokoj v Koleji Akademického Domu, stav z roku 1935

Mensa academica, stav z roku 1920